

Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar

**A verseny és a versenyképesség kapcsolata
Magyarországon**

Kutatásvezető: Dr. Solt Katalin

Győr, 2007. november

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
Feltételezések és hipotézisek	3
Kutatási célok	4
1. A magyar versenykörnyezet nemzetközi versenyképességi rangsorok alapján.....	6
1.1. A nemzetközi összehasonlítás felépítése	6
1.2. Versenyhelyzet a Világbank Doing Business indikátorai alapján	8
1.3. Versenyhelyzet az IMD World Competitiveness Yearbook indikátorai alapján	26
1.4. Versenyhelyzet a Heritage Foundation gazdasági szabadság indexe alapján.....	32
1.5. Versenyhelyzet a globalizációs indexek alapján.....	38
1.7. Versenyhelyzet a World Economic Forum Competitiveness Report alapján.....	43
1.6. Versenyhelyzet a korrupciós indexek alapján.....	49
1.7. A versenyképességi indexek korlátai.....	51
1.8. A versenyhelyzet a reálgazdasági folyamatok tükrében	52
2. A versennyel kapcsolatos jogszabályi környezet nemzetközi tapasztalatai.....	56
3. Összefoglalás, következtetések, ajánlások.....	63
4. Függelék	70
4.1. A Világbank Doing Business adatbázisának értelmezése.....	70
4.2. Az IMD World Competitiveness Yearbook versenyképességi indexének értelmezése.....	75
4.3. A Heritage Foundation gazdasági szabadság indexének értelmezése.....	77
4.4. A KOF globalizációs indexe.....	80
4.4. Korrelációelemzés	81
5. Irodalomjegyzék.....	91

Bevezetés

Feltételezések és hipotézisek

A kutatás abból az ismert tényből indul ki, hogy Magyarországon egyrészt a piacgazdaságba való átmenet, másrészt az Európai Unióba való belépés nyomán kialakult, illetve megszilárdult a piacgazdaság cél- és intézményrendszere. A piacgazdaságba való átmenet során megtörtént a magyar gazdaság liberalizációja (import, export, külkereskedelmi tevékenység, nemzetközi tőkeforgalom, gazdasági vállalkozás alapítása, árak, bérek stb.), leépítették az állami támogatások nagy részét, kiépültek a piacgazdaságra jellemző intézmények (áru-és értéktőzsde stb.) és felügyeletet, elfogadták a versenytörvényt, felállították a Gazdasági Versenyhivatalt.

A csatlakozási szerződés, illetve a csatlakozási okmány hatályba lépésével 2004. május 1. óta Magyarországra is kiterjed a közösségi jog, azon belül a közösségi versenyjog hatálya. Az EU-ba való belépés előtt Magyarország a jogharmonizáció keretében közelítette gazdasági jogszabályait a közösségi jogszabályokhoz. (Ez nem jelenti természetesen azt, hogy ne lennének különbségek a jogérvényesítés hatékonyságában.) Az EU-csatlakozással Magyarország a Közösség közös külső vámtarifáit is átvette, miközben a csatlakozás előtt lebontották a mennyiségi korlátozásokat és vámokat a Magyarország és az EU közötti külkereskedelemben.

Mindebből az a következtetés adódik, hogy a magyarországi gazdasági szabályozási környezet fő vonásait tekintve megfelel az Európai Unió régi tagországaihoz kialakulttal. Magyarországnak nem állnak rendelkezésére olyan gazdaság- és kereskedelempolitikai eszközök (vámemelés, mennyiségi korlátozások alkalmazása az importra, állami támogatás nyújtása stb.), amelyekkel egyoldalúan korlátozhatná a versenyt a hazai piacon.

A szabályozási környezetet tekintve különbség egyrészt az Európai Unió és az USA gazdaság- és kereskedelempolitikája, illetve a közösségi és az amerikai versenypolitika és versenyjog között van. Másrészt lehetnek eltérések az egyes EU-tagállamok versenypolitikájának és versenyjogának ama szegmensében, amelyre nem terjed ki a közösségi versenyjog hatálya (mert olyan versenykorlátozó ügyekkel foglalkozik, amelyek nem érinti a tagállamok közötti kereskedelmet). Végül nagyon sok olyan, nem deklaráltan a versenyt korlátozó jogszabály, napi gyakorlat, vállalati magatartás, állami intézmény és intézményi struktúra stb. létezik mind Magyarországon, mind az Európai Unió tagállamaiban, amelynek mellékhatása mégiscsak versenykorlátozó hatású. Következésképpen a gazdasági környezet, feltételrendszer versenybarát jellege kiemelkedő mértékben függ az egyes országok intézményeinek, intézményrendszerének a minőségétől.

Intézményeken a szabályoknak azt a rendszerét értjük, amelyek az ösztönzőket alakítják és meghatározzák a gazdasági szereplők interaktivitását a gazdaságban. Az intézményrendszer központi szerepet játszik abban, hogy a társadalmak milyen módon osztják el a fejlesztési stratégiák és politikák hasznait és viselik azok költségeit. Lényeges hatást gyakorol a beruházási döntésekre és a termelés szervezésére (*World Economic Forum* [2006], 6. oldal).

A rend kedvéért megemlítjük, hogy a verseny intenzitását alakító gazdasági tényezők közül nagy szerepe van a valutaárfolyamnak amelynek változása erőteljes befolyást gyakorolhat a verseny intenzitására, illetve az egyes gazdasági szereplők versenyhelyzetére.

A magyar piacon a verseny több területe és dimenziója különböztethető meg. A termék- és szolgáltatás piac mellett a termelési tényezők: a munkaerő és a tőke piacán is van verseny, főleg a munkaerőpiacon, mert devizahitel felvétellel a magyar pénz- és tőkepiacon esetleges szűk keresztmetszetei megkerülhetők.

A Magyarországon exportbázist kialakított, a belföldi piacon nem értékesítő külföldi nagyvállalatok a munkaerőért és más erőforrásokért versenyeznek, beleértve a hazai beszállítók termékeit és szolgáltatásait. A belföldi termékpiacok szerkezete is eltérő, a legjellemzőbb piaci szerkezet az oligopólium. Sajátos, sok visszaélésre, illetve versenykorlátozásra lehetőséget adó piac a közbeszerzések piaca.

A verseny előtti akadályok egy lehetséges megközelítésben két csoportra bonthatók. Az egyik csoport a gazdasági szabályozás, azaz sok olyan jogszabály van hatályban, ami közvetve vagy közvetlenül akadályozza a piacra való belépést, illetve az onnan történő kilépést, a piacon lévő gazdasági szereplőknek az erőforrások átcsoportosításával kapcsolatos döntéseit, pótlólagos költségeket rónak a gazdasági szereplőkre stb. A másik csoport a gazdasági szereplők egymás közötti kapcsolataiban érvényesülő versenykorlátozó magatartás.

Kutatási célok

A kutatás tág elméleti hátterét, szemléleti keretét az intézményi közgazdaságtan képezi. Ennek értelmében a gazdasági növekedés, azon belül a gazdasági felzárkózás ütemét a termelési tényezők mennyisége és minősége mellett az intézmények jellege és minősége határozza meg. Rendszerint azok az országok képesek a világszerte meghaladó gazdasági növekedésre, illetve a fejlett országok mögötti felzárkózásra, amelyek piacbarát, a verseny előtti korlátokat lebontó, a vállalkozások fejlődését és a

versenyt ösztönző intézményeket hoztak létre és működtetnek. Más szavakkal, a gazdasági növekedés ütemét kiemelkedő mértékben alakítja az átfogó értelemben vett verseny ösztönzése. Bár különféle jogszabályokat is vizsgálunk ebben a tanulmányban, a kutatás műfaja nem jogi, hanem közgazdasági elemzés, hatástanulmány.

E tanulmány első része a magyar gazdasági környezet jellegét tárja fel a verseny szempontjából nemzetközi összehasonlításban, valamint a versenyt leginkább gátló intézményi és jogi tényezőket azonosítja. Ezt az elemzést különféle nemzetközi versenyképességi rangsorok adatbázisaira támaszkodva végeztük el.

A második rész „mélyfúrás”, azaz azon jogi és intézményi feltételek áttekintése néhány Magyarországgal összehasonlítható referencia-országban, ahol a magyar helyzet nemzetközi összehasonlításban kedvezőtlen. Ehhez kapcsolódik néhány sikerország versenypolitikájának és versenytörvényeinek áttekintése, továbbá probléma-centrikusan általában a versenyjog továbbfejlesztésére vonatkozó nemzetközi elmélet munkák és elemzések feldolgozása is. Ennek a résznek a feladata a verifikálás mellett a pontosítás, illetve a GVH-nak teendő javaslatok megalapozása.

A harmadik rész szintetizáló jelleggel összefoglalja a kutatási eredményeket, és javaslatokat tesz a Gazdasági Versenyhivatalnak arról, milyen, a GVH hatáskörébe tartozó jogszabályok módosítását lenne célszerű megfontolni, illetve a GVH hatáskörén kívül eső, de a versenyt érintő szabályozást lenne érdemes megváltoztatni.

1. A magyar versenykörnyezet nemzetközi versenyképességi rangsorok alapján

Ebben a részben a magyarországi versenykörnyezetet nemzetközi versenyképességi indexek adatbázisaira támaszkodva elemezzük. Az elméleti háttér vázolója után először a nemzetközi összehasonlítás felépítését, a minta kiválasztásának szempontjait mutatjuk be. Ezt követően a különféle versenyképességi indexeknek azokat az összetevőit vizsgáljuk, amelyek közvetlenül összefüggésbe hozhatók a versennyel. A fejezet a Világbank Doing Business és az IMD World Competitiveness Yearbook releváns indikátorait, a gazdasági szabadság indexeit és annak összetevőit, a globalizációs indexeket és a Transparency International korrupciós indexét elemzi. Végül a versenyképességi index korlátait elemezzük és a versenykörnyezet és a reálgazdasági folyamatok között keresünk kapcsolatot, azaz a reálfolyamatokkal vetjük össze a különféle nemzetközi rangsorokat.

1.1. A nemzetközi összehasonlítás felépítése

Az intézményi környezetet és az intézmények minőségének a gazdasági növekedéssel való kapcsolatát nagyszámú könyv és tanulmány elemezte. A Világbank, a Nemzetközi Valutaalap és az OECD keretében folyt és folyó kutatások eredményeit közlétező publikációk átfogó módon értékelik az intézményi minőség növekedési szerepét (v. ö.: *Türei Sándor* [2007], 79-81. oldal). Ezek közül a Világbank Governance & Anti-Corruption weboldala (*World Bank* [2007b]) és a *World Development Report* 2002. évi kötete (*World Bank* [2002]), a Nemzetközi Valutaalap 2005. őszi világgazdasági előrejelzésének Building Institutions című fejezete (*IMF* [2003]) és az OECD-nek a témáról készített összefoglalója érdemel elsősorban figyelmet. *Knack, Stephan – Keefer, Philip*. [1995] munkája a korábbi indexeket a tulajdonosi jogok biztonságával egészítette ki, az így kialakított intézményi mérőszám segítségével mutatta ki az intézmények és a gazdasági növekedés közötti kapcsolatot. A *Kaufman D. – Kray, A. – Zoido-Lobaton, P.* [1999a], [1999b] trió több mint 150 országra vonatkozó, több komponensű aggregált kormányzati indikátort dolgozott ki. Az adatbázis több mint 300 különböző forrásból származó kormányzati indikátoron alapul. A szerzők erős oksági kapcsolatot mutattak ki a kormányzati és a gazdasági teljesítmények között (idézi: *Türei Sándor* [2007], 80-81. oldal). Ezek a tanulmányok általában, ha úgy tetszik, globálisan vizsgálják a témát. A fejlett országok intézményei minőségében tapasztalható különbségeket a gazdasági szabadság és a versenyképesség indexei segítségével mutatják be. E tanulmány később a Heritage Foundation gazdasági szabadság indexét elemzi.

Ami a konkrét vizsgálatot illeti, kizárólag a magyarországi versenyhelyzet elemzése önmagában is tanulságos lehet, de ebből korlátozott mértékben vonhatók le messzemenő következtetések. A nemzetközi összehasonlítás lehetővé teszi annak az elemzését, hogy nemzetközi mércével mérve, más országokhoz képest milyen a magyarországi helyzet. Az e kutatás keretében végzett nemzetközi összehasonlításban a következő országok kaptak helyet:

1. USA
2. NSZK
3. Írország
4. Finnország
5. Hollandia
6. Dánia
7. Szingapúr
8. Svédország
9. Ausztria
10. Spanyolország
11. Portugália
12. Görögország
13. Szlovénia
14. Csehország
15. Lengyelország
16. Szlovákia
17. Észtország
18. Lettország
19. Litvánia
20. Románia
21. Bulgária

A nemzetközi összehasonlításba bevont országokból több viszonylag homogéncsoport képezhető. Az első csoportot a **benchmark országok** alkotják. Olyan országokat tettünk ebbe a csoportba, amelyek Magyarországnak közvetlenül nem versenytársai, viszont teljesítményük meghatározó a világgazdasági fejlődés szempontjából vagy annak bizonyos szűkebb, de fontos területein, illetve megszabják a nemzetközi verseny mércéjét. Az USA és az NSZK a globális folyamatokat alakítja, míg Írország, Finnország, Hollandia, Dánia, Szingapúr, Svédország és Ausztria a gazdasági fejlődés bizonyos részterületein élenjáró. A második csoportot a **közvetlen versenytársak** képezik. Ezen belül az első alcsoportba a Magyarország által az egy főre jutó GDP tekintetében **utolérni kívánt országok** tartoznak: Görögország, Portugália, Spanyolország és Szlovénia. A második alcsoport az egy főre jutó GDP nagyságát tekintve **Magyarországgal együtt haladó országokból** áll (Csehország, Lengyelország, Szlovákia, Észtország, Lettország és Litvánia). Ezek az országok Magyarország legfőbb versenytársai. A harmadik csoport az egy főre jutó GDP alapján a **Magyarországot utolérni kívánó országok** csoportja, amit Románia és

Bulgária alkot. E két utóbbi ország szintén Magyarország — potenciális, illetve egyre inkább tényleges — versenytársa. A mintában nagy, közepes és kis országok egyaránt szerepelnek. Az elemzés természetesen nem a versenyképesség összetevőire koncentrál, hanem csak a versenyhelyzettel összefüggő, azt alakító tényezőkre.

Az említettek mellett más országokra is kitérünk, ha az indokolt, bár nem olyan részletesen, mint a nemzetközi összehasonlításba bevont 21 ország esetében. Például érdemes megvizsgálni azokat a tényezőket, amelyek a különféle versenyképességi listák végén elhelyezkedő országok lecsúszását okozták.

A versenyhelyzet vizsgálatát kiegészítjük a **reálgazdasági folyamatok** elemzésével. A nemzetközi összehasonlításban szereplő országok nemzetközi versenyképességének alakulását a 2000 utáni időszakban – a statisztikai nyomon követés függvényében - a következő mutatószámok alapján elemezzük:

1. Nemzetgazdasági szintű munkatermelékenység (GDP/foglalkoztatottak száma).
2. Nemzetgazdasági szintű feldolgozóipari termelékenység (feldolgozóipari termelés/feldolgozóipari foglalkoztatottak száma).
3. Egy főre jutó külföldi működőtőke-állomány.
4. A világexportban elfoglalt részesedés változása.

A reálgazdasági mutatószámokat összevetjük a versenyképességi rangsorokkal, azokon belül a versenyhelyzetet bemutató indikátorokkal, ezzel teszteljük a versenyképességi indikátorokkal kapcsolatos megközelítés és adatbázis relevanciáját. Kiinduló hipotézisünk az, hogy azoknak az országoknak a reálgazdasági teljesítménye a legkedvezőbb nemzetközi összehasonlításban, amelyek a legversenyképesebbek, illetve ahol a legerősebb a verseny.

1.2. Versenyhelyzet a Világbank Doing Business indikátorai alapján

A Világbank 2007-ben¹ ötödik alkalommal jelentette meg a Doing Business elnevezésű adatbázisát és elemzését (*Worldbank* [2007]). Az adatbázis a világ 178 országának üzleti környezetét vizsgálja és számszerűsíti. Középpontjában a gazdasági tevékenységeket ösztönző és azokat gátló jogszabályok feltérképezése és azok hatásainak különféle kvantifikált indikátorok formájában történő megjelenítése áll. A mutatószámok általános értelemben a

¹ A Világbank honlapján 2008 szerepel, azaz az intézmény munkatársai szerint az általuk feltárt üzleti környezet jövőre is releváns lesz. Ebben a tanulmányban a félreértések elkerülése végett egy évvel elcsúsztattuk a megjelölést, azaz 2008 helyett 2007-et, 2007 helyett 2006-ot jelölünk.

gazdasági-üzleti tevékenység szabályozását és a tulajdonjogok védelmét fogják át. Más szavakkal a Világbank adatbázisa a verseny intézményi és jogi meghatározóira koncentrál, az intézményi versenyképességet, illetve annak összetevőit méri a vállalkozásokat sújtó adminisztratív terhek alapján. A szabályozók egy vállalkozás életének tíz szakaszát ölelik fel. Ezek a következők²:

1. Vállalkozásindítás
2. Építési engedélyek kiadása
3. Munkaerő-piaci rugalmasság
4. Ingatlan-átruházás
5. Hitelhez való hozzáférés
6. A befektetők védelme
7. Adófizetés
8. Határokon átnyúló kereskedelem (az export és az import szabályozása)
9. Jogérvényesítés, azaz a szerződések kikényszerítése
10. A vállalkozás megszüntetése.

Minden egyes kategóriában felállítanak egy sorrendet, majd ezeket átlagolják, ez adja az összesített sorrendet. E szempontok mögött az a feltételezés húzódik meg, hogy azoknak az országoknak az üzleti környezete a kedvezőbb, amelyekben nemzetközi összehasonlításban a legegyszerűbb és a legolcsóbb a vállalat alapítás és megszüntetés, a legrugalmasabb a munkaerőpiac, a legegyszerűbb és legolcsóbb az építési engedélyek beszerzése, az ingatlan-átruházás, a külkereskedelmi tevékenység folytatása, a legegyszerűbb az adórendszer, a legkönnyebb a szerződésekben foglalt kikényszerítése, azaz a jogérvényesítés, a befektetők védelme megvalósul és a hitelhez való hozzáférés a legkönnyebb.

E szempontokat tovább bontja a világbanki adatbázis. A vizsgált területek nagy része szorosan összefügg a versennyel. Feltételezzük, hogy minél kedvezőbb egy ország helye a felsorolt szempontok szerint a világranglistán, annál intenzívebb az adott országon belüli verseny, annál versenyképesebb a vizsgált ország. Más szavakkal mindez a piacgazdaságba való beágyazódottságra is utal.

Az adatgyűjtést 2007. június 1-én zárták le. A mutatószámok az egyes jogszabályok gazdasági következményeit tükrözik. Arra is rámutatnak, hogy milyen reformintézkedések gyakoroltak még hatást a gazdasági szabályozási környezetre és a tulajdonjogokra (ha voltak ilyenek), hol és milyen hatásuk volt, és mivel magyarázható az adott hatás.

Az átfogó vállalkozási környezetet tekintve Magyarország a világranglistának 2005-ben a 60., 2006-ban a 66. helyén állt, 2007-ben viszont

² Az egyes szakaszok, illetve az azokhoz kapcsolódó mutatószámok tartalmát a függelékben ismertetjük.

21 hellyel javítva pozícióját a 45. helyre jött fel. Ezzel jelentősen megközelítette a benchmark országokat (USA, NSZK, Írország, Finnország, Hollandia, Dánia, Szingapúr, Svédország és Ausztria). A benchmark országok pozíciói a vizsgált három évben stabilak voltak, Ausztria 2007. évi jelentősebb pozíciójavulásától eltekintve egy-két hellyel változott helyezésük a nemzetközi rangsorban.

A közvetlen versenytársakat tekintve a Magyarország által utolérni kívánt országok közül Portugália 8, Görögország 11 hellyel javított pozícióján, míg Spanyolország és Szlovénia helyzete nem változott.

Magyarország átfogó vállalkozási környezete nemzetközi összehasonlításban*

	2005	2006	2007
Magyarország	60	66	45
USA	3	3	3
NSZK	21	21	20
Írország	10	10	8
Finnország	13	14	13
Hollandia	22	22	21
Dánia	7	7	5
Szingapúr	2	1	1
Svédország	14	13	14
Ausztria	30	30	25
Spanyolország	38	39	38
Portugália	45	40	37
Görögország	111	109	100
Szlovénia	56	61	55
Csehország	50	52	56
Lengyelország	74	75	74
Szlovákia	34	36	32
Észtország	17	17	17
Lettország	31	24	22
Litvánia	15	16	26
Románia	71	49	48
Bulgária	59	54	46

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

A Magyarországgal együtt haladó országokat illetően Csehország és Litvánia üzleti környezete romlott, Lengyelországé és Észtországé nem változott, Lettországé jelentősebben, Szlovákiáé kisebb mértékben javult. A Magyarországot utolérni kívánó országok közül Románia 23, Bulgária 13 helyezéssel javította helyzetét. Összességében Magyarország relatív pozíciói

Románia kivételével mindegyik országcsoporttal szemben javultak. Az üzleti környezet tekintetében Magyarország számára a jelek szerint Románia jelenti a legerősebb kihívást.

Figyelmet érdemel, hogy a vállalkozási környezet alapján az egy főre jutó GDP tekintetében Magyarországot utolérni kívánó Bulgária a rangsorban közvetlenül Magyarország után, Románia 3 hellyel mögötte található. Az együtt haladók közül is csak Lengyelország van Magyarország mögött az üzleti környezeti rangsorban, a többi megelőzi.

Ami az üzleti környezet egyes tényezőit illeti, az **új vállalkozás indítása** terén Magyarország 20 helyet lépett előre a nemzetközi ranglistán. A 67. hely Portugália és a balti államok kivételével a legkedvezőbb a versenytársakhoz képest. A részleteket illetően a **vállalkozásalapítás idő- és eljárásigényét** tekintve Magyarországon új vállalat alapításához jelenleg 18 napra és 6 eljárásra van szükség a korábbi 38 nappal szemben. (Az eljárások száma nem változott.) A legjobb gyakorlatot Ausztrália képviseli 2 nappal, illetve 2 eljárással. A magyar érték kedvezőbb a közvetlen versenytársakénál. A **vállalkozásindítás relatív költsége** az egy főre jutó GNI³ 17,7 százaléka Magyarországon. Ennél a versenytársak közül csak Lengyelországban nagyobb a vállalkozásindítás relatív költsége, ami viszont Ausztráliában és Dániában gyakorlatilag ingyenes. Az új vállalkozásoknak az egy főre jutó GNI százalékában kifejezett **minimális tőkeigénye** (azaz az az összeg, amit törvényben előírt módon a cégbejegyzés előtt kötelezően bankbetétben kell elhelyezni) is elég magas Magyarországon, a régióban csak a lengyel érték haladja meg a magyart, miközben minimális tőkeigény követelmény nincs Ausztráliában és Dániában.

A viszonylag magas minimális vagy alaptőke-követelmény nem feltétlenül vállalkozás-ellenes. A viszonylag magas alaptőke-követelmény leszűkíti ugyan a potenciális vállalkozók körét, másrészt viszont a hitelezők és más partnerek érdekeit szolgálja. A vállalkozás-indítás alaptőke-követelménye Magyarországon viszonylag egyszerűen megkerülhető egyéni vállalkozás alapításával, egyéni vállalkozás ugyanis tőke nélkül is létrehozható, bár számolni kell e vállalkozási forma korlátaival, például hitelfelvétel esetén.

A vállalkozásindítás költségeinek a fedezetét és a minimális tőkekövetelményhez szükséges forrást a vállalkozónak szabad pénzeszközeiből kell előteremtenie. Ha a két tételt összeadjuk, akkor az egy főre jutó éves GNI 83 százalékának megfelelő pénzeszköz szükséges Magyarországon a vállalkozásindításhoz, ami viszont nemzetközi összehasonlításban igen magasnak számít. A vállalkozásindítás magas hivatalos költségei és a magas minimális tőkekövetelmény a kis és közepes

³ A GNI - Gross National Income – bruttó nemzeti jövedelem egy nemzetgazdaság gazdasági szereplőinek egy év alatt az elsődleges elosztás során akár külföldről, akár belföldről megszerzett összes bruttó jövedelme

méretű vállalkozások piacra való belépési lehetőségeit korlátozza. A kis- és középvállalati szektor pozíciói a munkaigényes feldolgozóipar ágazatokban és tevékenységi területeken, különösen pedig a szolgáltató szférában erősek.

A vállalkozásindítás feltételei nemzetközi összehasonlításban*

	2005	2006	2007
Magyarország	80	87	67
USA	3	3	4
NSZK	53	66	71
Írország	9	6	5
Finnország	18	18	16
Hollandia	42	38	41
Dánia	15	14	18
Szingapúr	11	11	9
Svédország	20	20	22
Ausztria	68	74	83
Spanyolország	94	102	118
Portugália	113	33	38
Görögország	134	140	152
Szlovénia	89	98	120
Csehország	85	74	91
Lengyelország	99	114	129
Szlovákia	54	63	72
Észtország	50	51	20
Lettország	26	25	30
Litvánia	44	48	57
Románia	89	98	120
Bulgária	91	85	100

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

A zöldmezős beruházási döntéseket, illetve általában az építési beruházásokat nem csekély mértékben befolyásolja még **az építési engedélyezési eljárás** költség-, főként pedig időigénye. Nem egy beruházási projekt hiúsult meg Magyarországon a bürokratikus engedélyezési procedúra elhúzódása miatt. Magyarország az építési engedélyek beszerzése terén a 87. helyet foglalja el a **nemzetközi rangsorban**, 66 hellyel került előbbre egy év alatt. Ez közepes pozíció a versenytársakhoz és az utolérni kívánt országokhoz képest.

Építési engedélyek kiadása*

	2005	2006	2007
Magyarország	141	143	87
USA	18	22	24
NSZK	30	21	16
Írország	19	20	20
Finnország	27	35	39
Hollandia	81	80	84
Dánia	8	6	6
Szingapúr	10	8	5
Svédország	17	17	17
Ausztria	45	50	40
Spanyolország	54	53	46
Portugália	114	115	112
Görögország	53	55	42
Szlovénia	60	63	62
Csehország	111	110	83
Lengyelország	142	146	156
Szlovákia	44	47	50
Észtország	13	13	14
Lettország	65	65	82
Litvánia	22	23	57
Románia	98	116	90
Bulgária	144	140	103

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

Az engedély megszerzéséhez Magyarországon 31 **eljárásra** van szükség, amelynek **időigénye** átlagosan 211 nap, **költsége** pedig az egy főre jutó GNI 10,4 százaléka. Az OECD-átlag mindhárom összetevő esetében a magyar érték fele.

A **munkaerőpiac rugalmassága**, azaz a munkaerő felvételének, alkalmazási feltételeinek és elbocsátásának szabályozása kiemelkedő fontosságú versenyképességi tényező. A nemzetközi rangsor értékelésekor figyelembe kell venni, hogy az egyes országok munkaügyi szabályozása elválaszthatatlan az adott országban kialakult gazdasági modelltől, illetve ezzel összefüggésben értékrendi tényezőktől. Ezek elemzése szétfeszítené e tanulmány tartalmi és terjedelmi kereteit.

A munkaerőpiac rugalmasságát tekintve Magyarország az utóbbi két évben végbement pozíciójavulás nyomán 2007-ben a 81. helyen áll a nemzetközi rangsorban. Magyarország megelőzi a jóléti állam cél-és intézményrendszerét kiépítő benchmark országokat (NSZK, Finnország, Svédország), sőt a benchmark országokhoz hasonló szabályozást bevezető dél-európai

államokat (Spanyolország, Portugália és Görögország) és Szlovénia is. A nemzetközi rangsor elején található az USA és Szingapúr, első harmadában Írország. Ugyanakkor a szociális biztonság és a munkaerő-piaci rugalmasság nem zárja ki egymást, miként arra Dánia és részben Hollandia példája utal. Ausztria a nemrégiben bevezetett munkaerő-piaci reformok eredményeként 41 helyet javított a nemzetközi rangsorban elfoglalt helyezését. A közép- és kelet-európai versenytársak közül a balti államok és Románia van Magyarország mögött. Figyelmet érdemel, hogy Bulgária nagymértékben javított pozícióján 2007-ben (a 100. helyről az 57. helyre jött fel).

A munkaerőpiac rugalmasságát különféle részindexekkel mérik. Ezek értéke 0 és 100 között lehet. Az indexek a munkajogi szabályozás rugalmasságára utalnak. Minél nagyobb az index értéke, annál rugalmatlanabb a munkaerőpiac szabályozása. Magyarország helyzete nemzetközi összehasonlításban igen kedvező a munkaerő felvétele és elbocsátása tekintetében.

A munkaerő-piac rugalmassága*

	2005	2006	2007
Magyarország	89	90	81
USA	1	1	1
NSZK	129	129	137
Írország	83	83	37
Finnország	111	111	127
Hollandia	86	86	92
Dánia	14	15	10
Szingapúr	4	3	1
Svédország	95	94	107
Ausztria	104	103	62
Spanyolország	163	161	154
Portugália	156	155	157
Görögország	166	166	142
Szlovénia	149	146	166
Csehország	44	45	55
Lengyelország	61	49	78
Szlovákia	73	72	75
Észtország	151	151	156
Lettország	125	123	96
Litvánia	119	119	124
Románia	134	101	145
Bulgária	106	100	57

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

A **munkaerő-felvétel rugalmasságának indexe** 2006-ben 11, 2007-ben 0 volt, jóval alacsonyabb, mint a regionális és az OECD-átlag (34,2, illetve 27). A **munkaerő-elbocsátás rugalmasságának indexe** mindkét évben 10 volt, a 37,1-es regionális átlaggal és 27,4-es OECD-átlaggal szemben.

A munkaerő-felvétel és az elbocsátás szorosan összefügg egymással, mivel a vállalatok csak akkor hajlandók új munkaerőt nagy számban felvenni, ha a felesleges munkaerőtől rövid időn belül meg tudnak megszabadulni. A munkaerő-elbocsátás rugalmasságát ellensúlyozza az elbocsátás viszonylag magas fajlagos költsége, ami mind a regionális, mind az OECD-átlagnál magasabb. Mindennek a hatását nagyon lerontja a foglalkoztatási feltételek merevsége. Ezen belül kiemelkedő a munkaidő merevsége, míg valamivel kisebb mértékű, de így is jelentős a versenyhátrány a foglalkoztatási feltételek szabályozása és a béren kívüli munkaerőköltségek tekintetében.

Az **ingatlan-átruházás** feltételei szintén lényegesek fontosak a vállalkozás-indítás, illetve az építési beruházások szempontjából. A jogbiztonság mellett nem közömbös az ingatlan-átruházás időigénye és költsége sem. Ezen a téren Magyarország a 96. helyen áll. A nemzetközi összehasonlításban szereplő országokban uralkodó kondíciók igen változatosak, a helyezések nem mutatnak erősebb kapcsolatot más tényezőkkel. A benchmark országok közül az USA és Szingapúr igen elől van a nemzetközi rangsorban, miközben az egyéb vonatkozásban jól teljesítő Írország hátrább található. Svédország helyzete is igen kedvező. Nagyobb mértékű Portugália és Görögország lemaradása. A kelet- és közép-európai versenytársak közül Szlovákia (nyilvánvalóan a külföldi működőtőke-befektetések ösztönzésének egyéb eszközeivel összhangban), Litvánia és Észtország a világ élmezőnyében található, miközben hátul van a más szabályozási területeken feljövő Románia.

Egy ingatlan átruházásához a legtöbb **eljárás** Görögországban szükséges, a legkevesebb Svédországban és Norvégiában. A magyarországi négy eljárás valamivel kevesebb, mint a regionális és az OECD-átlag. Az **ügyintézés időszükségletét** tekintve az ügyintézéshez szükséges 63 nap a regionális átlagnál kevesebb, viszont az OECD-átlag kétszerese. Az USA-ban érvényes szabályozás (4 ügyintézés 12 nap alatt) a legtöbb EU tagországnál lényegesen kedvezőbb. Az **ingatlan-átruházás költsége** tekintetében Magyarország helyzete nem túlzottan kedvező. A vagyon értékének 11 százalékára rúgó átlagköltség jelentősen meghaladja mind a regionális, mind az OECD-átlagot (2,7, illetve 4,3 százalék). Az ingatlan-átruházáshoz kapcsolódó költségek nagyságában szerepet játszik a piac likviditási és a kapcsolódó szolgáltatások liberalizáltsági foka. Az USA ingatlanpiacának likviditása nemzetközi összehasonlításban kiemelkedő. Ugyanígy, a jogi szolgáltatások piaca is liberalizált, ez is szerepet játszik abban, hogy az ügyvédi költségek alacsonyak.

Ingatlan-átruházás*

	2005	2006	2007
Magyarország	100	103	96
USA	10	10	10
NSZK	33	42	47
Írország	78	80	79
Finnország	15	15	17
Hollandia	20	20	22
Dánia	31	36	39
Szingapúr	12	12	13
Svédország	6	7	7
Ausztria	26	28	30
Spanyolország	36	33	42
Portugália	95	98	65
Görögország	146	94	93
Szlovénia	93	97	99
Csehország	55	58	54
Lengyelország	80	86	81
Szlovákia	4	5	5
Észtország	23	23	21
Lettország	102	82	85
Litvánia	2	3	4
Románia	115	114	123
Bulgária	66	65	62

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

Széchenyi István Hitel című művének megjelenése óta Magyarországon is ismert, hogy a pénzügyi közvetítő rendszer fontos szerepet játszik a gazdasági fejlődésben. A globalizáció körülményei között a pénz- és tőkepiac minőségének, ezzel összefüggésben átláthatóságának versenyképességi szerepe tovább nő. A **hitelhez való hozzáférés** tekintetében Magyarország az utóbbi években bekövetkezett némi pozícióromlás után Ausztriával, Csehországgal és Finnországgal együtt a 26. helyet foglalja el a Világbank ranglistáján. A benchmark országok közül megelőzi Svédországot, a beérni kívánt országok közül pedig Portugáliát, Görögországot és Szlovéniát. A közvetlen versenytársak közül Szlovákia, Románia, Bulgária és Lettország előzi meg Magyarországot. Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy a legjobb gyakorlatot megtestesítő országok listáját, azaz a nemzetközi ranglista élvonalát az Egyesült Királyság, Hongkong, Kína, az NSZK és Ausztrália alkotja.

A hitelhez való hozzáférés feltételeit a Világbank két mutatószám segítségével méri. A **jogi index** azt mutatja, hogy a hitelfedezettel kapcsolatos

jogszabályok és a csődtörvények mennyire teszik lehetővé a hitelezést. Magyarország értéke a regionális és az OECD-átlag közelében van, Lengyelország után, de Szlovákia előtt. (A legjobb gyakorlat az Egyesült Királyságban van.) A másik indikátor a **hitelinformációs index**, amely a hitelinformációhoz (vállalati és magánügyfelek) való hozzáférés mennyiségét és minőségét méri. Két alcsoportja van: a **hivatalos** és a **magán** hitelinformációs források megléte. A hitelinformációs rendszer fejlettsége nyilvánvalóan mérsékli a hitelnyújtás kockázatait, mert a pénzügyi közvetítők megbízhatatlan adósoknak nem hiteleznek.

Magyarország pozícióit a hivatalos adósnilyvántartás hiánya és a magán adósnilyvántartás szűk terjedelme rontja. A magánszférában az 1994-ben, nyolc bank által létrehozott Bankközi Informatika Szolgáltató Rt. (BISZ) Bankközi Adós- és Hitelinformációs Rendszerének (BAR) lefedettsége csekély, a felnőtt lakosok 6,9 százalékára terjed ki az argentin 100 százalékkal vagy Csehország, Lengyelország és Szlovákia 50 százalék feletti értékével szemben.

Hitelekhez való hozzáférés*

	2005	2006	2007
Magyarország	19	21	26
USA	7	7	7
NSZK	3	3	3
Írország	7	7	7
Finnország	19	21	26
Hollandia	13	13	13
Dánia	19	13	13
Szingapúr	7	7	7
Svédország	33	33	36
Ausztria	19	21	26
Spanyolország	19	21	13
Portugália	59	65	68
Görögország	76	83	84
Szlovénia	41	48	68
Csehország	19	21	26
Lengyelország	59	65	68
Szlovákia	13	13	7
Észtország	41	48	48
Lettország	19	13	13
Litvánia	33	33	36
Románia	41	48	13
Bulgária	41	33	13

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

Magyarországon a hitelezés feltételeinek kedvező jogi szabályozásával nem tartott lépést a (vállalati és magán) adósnylvántartás fejlődése. A hitelezés jogi szabályozásával kapcsolatos lehetőségek kiaknázását gátolja az adósnylvántartás relatív elmaradottsága.

A **befektető-védelem** (elsősorban a kisebbségi részvénytulajdonosok védelme) erősségét a Világbank értelmezése szerint a transzparens részvénytársasági működés (információk nyilvánosságra hozatalának szabályozása), az igazgatói felelősség és a részvényesi jogorvoslat határozza meg.

A nemzetközi összehasonlításban szereplő országok közül Magyarország mögött csak Ausztria és Görögország helyezkedik el. Magyarországon a kedvezményezett tulajdonosi státusz közzététele és a belső audit nem kötelező, ezért gyenge az átlátható részvénytársasági működés. A legjobb gyakorlatot Új-Zéland, Szingapúr, Hongkong, Kína és Malajzia képviseli.

Befektető-védelem*

	2005	2006	2007
Magyarország	114	118	107
USA	5	5	5
NSZK	81	83	83
Írország	5	5	5
Finnország	43	46	51
Hollandia	96	99	98
Dánia	18	19	19
Szingapúr	2	2	2
Svédország	114	46	51
Ausztria	141	142	122
Spanyolország	81	83	83
Portugália	33	33	33
Görögország	156	156	158
Szlovénia	43	46	19
Csehország	81	83	83
Lengyelország	43	33	33
Szlovákia	114	118	98
Észtország	33	33	33
Lettország	43	46	51
Litvánia	58	60	83
Románia	43	33	33
Bulgária	33	33	33

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

Az **adófizetés** terén a nemzetközi összehasonlításban szereplő országok közül a 127. helyet elfoglaló Magyarország mögött csak Románia áll. A lemaradás a benchmark és az utolérni kívánt országokkal, a régiós versenytársak közül pedig Lettországgal és Észtországgal szemben jelentős. Csehország, Lengyelország és Szlovákia alig előzi meg Magyarországot. Az egyes komponenseket tekintve **a fizetett adók és illetékek száma** Magyarországon 24, ami a régiós átlag fele, viszont jelentősen meghaladja az OECD-átlagot (15,3).

Az adóbevallás időszükséglete éves szinten 340 óra Magyarországon a 423 órás regionális és a 203 órás OECD-átlaggal szemben. A vállalkozás által az indulást követő második évtől fizetendő adókat és járulékokat (a csökkentő tételekkel korrigálva) az üzemi eredmény százalékában kifejező 55,1 százalékos **teljes adórátá** megegyezik az 56 százalékos regionális átlaggal, de nagyobb a 47,8 százalékos OECD-átlaggal.

Adófizetés*

	2005	2006	2007
Magyarország	115	118	127
USA	55	62	76
NSZK	70	73	67
Írország	3	2	6
Finnország	75	75	83
Hollandia	81	82	36
Dánia	19	15	13
Szingapúr	8	8	2
Svédország	37	39	42
Ausztria	102	102	80
Spanyolország	103	112	93
Portugália	57	61	66
Görögország	100	108	86
Szlovénia	82	84	63
Csehország	104	110	113
Lengyelország	68	71	125
Szlovákia	109	114	122
Észtország	25	29	31
Lettország	106	52	20
Litvánia	42	40	71
Románia	142	131	134
Bulgária	104	107	88

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

A teljes adórátát tekintve Magyarországot a munkaerőt terhelő adók és illetékek húzzák le. A nemzetközi élvonaltól való lemaradásban tehát mind a fizetett adók és illetékek nagy száma, mind az adóbevallás számottevő időszükséglete, mind pedig a nagy adóterhelés jelentős szerepet játszik.

Az export- és az importügyletek dokumentációs eljárás-, idő- és költségigényét kifejező **külkereskedelmi szabályozás** alapján Magyarország a 45. helyet foglalja el a nemzetközi rangsorban. Magyarországot mindegyik benchmark ország megelőzi, az utolérni kívánt országok és a versenytársak közül Szlovákia, Bulgária, Szlovénia, Görögország és Spanyolország van mögötte

Az export- és az importügyletek dokumentációs eljárás-, idő- és költségigényét kifejező **külkereskedelmi szabályozás** alapján Magyarország a 45. helyet foglalja el a nemzetközi rangsorban. Magyarországot mindegyik benchmark ország megelőzi, az utolérni kívánt országok és a versenytársak közül Szlovákia, Bulgária, Szlovénia, Görögország és Spanyolország van mögötte.

A külkereskedelem szabályozása*

	2005	2006	2007
Magyarország	67	76	45
USA	10	11	15
NSZK	6	7	10
Írország	29	30	20
Finnország	1	2	5
Hollandia	16	16	14
Dánia	3	3	2
Szingapúr	2	4	1
Svédország	9	9	6
Ausztria	13	15	12
Spanyolország	24	25	47
Portugália	28	27	31
Görögország	119	123	65
Szlovénia	101	108	69
Csehország	39	41	30
Lengyelország	96	102	40
Szlovákia	79	88	90
Észtország	5	6	7
Lettország	27	28	19
Litvánia	31	32	23
Románia	121	35	38
Bulgária	95	104	89

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

A **jogérvényesítés** (szerződések kikényszerítése) terén Magyarország a nemzetközi rangsor 12. helyét foglalja el, a nemzetközi összehasonlításban szereplő országok közül csak Lettország, Szingapúr, Ausztria, Finnország és az USA előzi meg. Ezen belül az **eljárások száma** ugyan viszonylag nagy (33 a 35,1-es regionális és 22,2-es OECD-átlaggal szemben), de a 335 napos **időszükséglet** már nemzetközileg versenyképes (a 408,8 napos regionális és 351,2 napos OECD-átlaggal szemben). Ugyancsak kedvező a **jogi eljárás költségigénye** (az egy főre jutó GNI 13 százaléka a 15 százalékos regionális és 11,2 százalékos OECD-átlaggal szemben). A magyar versenyelőny a jogi eljárás csekélyebb időszükségletében domborodik ki elsősorban.

Szerződések érvényre juttatása*

	2005	2006	2007
Magyarország	11	12	12
USA	4	6	8
NSZK	29	29	15
Írország	24	24	39
Finnország	13	13	7
Hollandia	30	31	36
Dánia	1	1	30
Szingapúr	23	23	4
Svédország	2	2	53
Ausztria	14	14	6
Spanyolország	41	42	55
Portugália	34	35	49
Görögország	48	48	87
Szlovénia	85	84	79
Csehország	55	57	97
Lengyelország	111	112	68
Szlovákia	58	59	50
Észtország	20	20	29
Lettország	11	11	3
Litvánia	5	4	18
Románia	44	45	37
Bulgária	95	104	89

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

A vállalkozásalapítástól elválaszthatatlan a vállalkozások megszűnése. Sok esetben a vállalat alapításhoz képest sokkal lényegesebb a vállalat-felszámolás (exit strategy) idő- és költségigénye. Első megközelítésben ez furcsának tűnik, a nemzetközi gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a megállapodott piacgazdaságokban a befektetők és a vállalkozók akkor fektetnek be új vállalkozásba, projektbe (különösen külföldi közvetlen

beruházás esetén), ha megfelelő garanciák vannak arra, hogy nagyobb nehézség és veszteségek nélkül ki tudják vonni tőkéjüket a vállalkozásból annak sikertelensége esetén. Ha a tőkekivonás lehetősége egy országban nem biztosított, vagy nemzetközi összehasonlításban nehézkes, nagy veszteségek árán lehetséges, akkor a külföldi vállalatok nem ruháznak be ott, legyenek bármennyire is kedvezők az egyéb feltételek (munkaerőköltségek stb.). A kilépés lehetetlensége vagy nehézsége tehát megakadályozhat külföldi közvetlen beruházásokat. Evidens, hogy a projektből való kilépés ott a legkönnyebb és a legolcsóbb, ahol fejlett a tőkepiac. A piacról való kilépés feltétele a fejlett tőkepiac, ebben az esetben nem a termelő- és egyéb eszközök, hanem a tulajdonosi jogokat megtestesítő értékpapírok cserélnek gazdát⁴.

Vállalkozások megszüntetése*

	2005	2006	2007
Magyarország	57	48	57
USA	16	16	16
NSZK	29	28	29
Írország	7	7	7
Finnország	6	6	6
Hollandia	8	9	8
Dánia	24	20	24
Szingapúr	2	2	2
Svédország	17	17	17
Ausztria	19	19	19
Spanyolország	15	15	15
Portugália	18	18	18
Görögország	33	34	33
Szlovénia	35	35	35
Csehország	110	113	110
Lengyelország	84	85	84
Szlovákia	48	31	48
Észtország	46	47	46
Lettország	63	62	63
Litvánia	28	30	28
Románia	112	108	112
Bulgária	66	64	66

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

⁴ Részletesebben lásd *Losoncz* [2002].

A piacról való kilépés a legegyszerűbb a nyílt részvénytársaságok esetében. Magyarországon az egyébként is kis számú részvénytársaságon belül a zárt alapításúak dominálnak, ezek részvényeinek értékesítése nehezebb, mint azoké, amelyek részvényei be vannak vezetve az értéktőzsdére. A korlátozott felelősségű társaságok törzsbetéteinek és a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok és az egyéni vállalkozások üzletrészenek értékesítése nehéz. Ha a vállalatba fektetett tőkét nem lehet kivonni a tőkepiacon, akkor nem marad más hátra, mint a vállalat felszámolása. Végelszámolás esetén ez az eszközök értékesítését jelenti. Vállalat-felszámolásra természetesen sok más okból is sor kerülhet.

A **vállalkozások megszüntetése** terén Magyarország az 57. helyen áll, ami jóval kedvezőtlenebb, mint a benchmark országok helyezése. Jelentős a lemaradás az utolérni kívánt országokkal és a versenytársak egy részével szemben. Ez utóbbiak közül Magyarország mögött Csehország, Lengyelország, Lettország, Románia és Bulgária található. A vállalat-felszámolás **időigénye** átlagosan két év, **költsége** az egy főre jutó GNI 15 százaléka, a **megtérülési ráta** 38,4 százalék, azaz a kinnlevőség ekkora hányadához jutnak hozzá a hitelezők.

A nemzetközi legjobb gyakorlatot a felszámolások időigényét tekintve a Írország képviseli 0,4 évvel, a költségek alapján Kolumbia áll az élen az egy főre jutó GNI 1 százalékaival, míg a megtérülési ráta Japánban a legmagasabb (92,6 százalék).

A közép-európai versenytársakhoz képest a felszámolás időigénye Magyarországon alacsony, Csehországban például 6,5 év, Szlovákiában 4 év. A felszámolás költségeit és a megtérülési rátát tekintve Magyarország a középmezőnyben található.

A Világbank helyzetértékelése szerint az utóbbi két évben a Doing Business projekt 26. a bank munkatársai által reformnak nevezett intézkedéssorozatot inspirált vagy befolyásolt (World Bank [2006]). Az érintett országok közül Brazília, Bulgária, Kína, El Salvador, Etiópia, Indonézia, Peru, Szerbia-Montenegró és Jemen a vállalkozásindítást könnyítette meg. Jordánia és Szerbia-Montenegró a szerződések érvényesítését erősítette. Afganisztán és Oroszország hitelinformációs rendszert hozott létre. Grúzia és Lengyelország az üzleti szférára vonatkozó engedélyek számát csökkentette.

Néhány kormány a Doing Business rangsorban történő előrelépést kifejezett célként hirdette meg. Szaúd-Arábia és Thaiföld például a tervezett adminisztratív reformokkal az első tíz ország közé szeretne kerülni. Algéria, Burkina Faso, Malawi, Mali, Marokkó, São Tomé és Príncipe a világbanktól kért tanácsot arról, hogyan javíthatná helyezését a rangsorban.

A Doing Business metodológiának vannak bizonyos korlátai. Néhány, az üzleti környezet szempontjából fontos terület kimaradt. Ilyen a nagy piacokhoz való közelség, az infrastrukturális szolgáltatások minősége (a külkereskedelem kivételével), a tulajdon lopással és fosztogatással szembeni védelme, a közbeszerzések átláthatósága, a makrogazdasági feltételek és az intézmények hatékonysága. Az adatok összehasonlíthatósága érdekében a mutatószámok meghatározott típusú vállalkozásra vonatkoznak, amely rendszerint a legnagyobb gazdasági központban működő korlátolt felelősségű társaság. Az adatok nemcsak az üzleti környezet akadályait azonosítják, hanem azok forrására is rávilágítanak, ezáltal segítik a gazdaságpolitikai döntéshozókat a reformok kialakításában.

Az, hogy Magyarország 2007-ben 21 hellyel lépett előre a Világbank üzleti környezeti ranglistáján, elsősorban a vállalkozásindítás, az engedélyezés (építési engedélyek kiadása), az ingatlan-átruházás, a befektető-védelem és a külkereskedelem terén történt előrelépésnek tudható be. Kicsit leegyszerűsítve ez azt jelentette, hogy nyílt egy új földhivatal Budapesten, jelentősen könnyebb lett a vállalkozást alapítani, és a csődtörvény megkönnyítette az előresorolt követelésekkel rendelkezők helyzetét. Mindezt ellensúlyozta az adórendszer bonyolultabbá válása.

Magyarország üzleti környezete az egyes összetevők alapján*

	2005	2006	2007
Vállalkozásindítás	80	87	67
Engedélyezés	141	143	87
Foglalkoztatás rugalmassága	89	90	81
Ingatlan-átruházás	100	103	96
Hitelfelvétel	19	21	26
Befektető-védelem	114	118	107
Adófizetés	115	118	127
Külkereskedelem	67	76	45
Szerződések érvényre juttatása	11	12	12
Vállalkozás megszüntetése	57	48	53
Vállalkozási tevékenység összesen	60	66	45

Megjegyzés: * Helyezés 178 ország rangsorában

Forrás: Worldbank: Doing Business 2007

Az indexben szereplő tényezők súlyozása érdekes. „Egy-egy potenciális reform hatásai úgy vizsgálhatók, hogy egy excel táblába beírjuk a tervezett változtatásokat. Az adók esetében három dolog változtatható: hány adófajta van, mennyi ideig tart elkészíteni a bevallást és mekkora a vállalkozások számára a nyereség után fizetendő adókulcs. Utóbbi súlya akkora, hogy ha a jelenlegi 55 százalékról 120 százalékra nőne, akkor is csak 4 hellyel esnénk

vissza. Egy újabb földhivatal megnyitása ellensúlyozni tudna egy ilyen mértékű adóemelést.” (*Muraközy Balázs* [2007], 53. oldal). A magyar kormány által bevezetett, az üzleti környezetet javító intézkedéseket a világbank reformoknak tekinti. Ez eltér a forgalom hazai értelmezésétől, mert reformon az államháztartás, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, az oktatási rendszer, a közigazgatás stb. átalakítását értik.

1.3. Versenyhelyzet az IMD World Competitiveness Yearbook indikátorai alapján

Az 1989 óta évente publikált IMD World Competitiveness Yearbook 55 ország teljesítményét tartalmazza 323, a versenyképességgel összefüggő kritérium alapján⁵. Az összesített versenyképességi rangsorban 2004-ben, 2006-ban és 2007-ben Magyarország a 35. helyen állt, 2003-ban a 30., 2005-ben a 31. helyet foglalta el. Az adatok szerint tehát az utóbbi években nem volt tapasztalható felzárkózás a fejlett országok mögött. A benchmark országok csoportjában kisebb átrendeződés történt. Az USA ugyan őrzi első helyét, de Finnország és Írország versenyhelyzete romlott, Szingapúr, Németországé, Ausztriáé és Hollandiáé javult. Az utolérni kívánt országok nagyobbik része 2005-től javított valamit pozícióján.

Összesített versenyképességi rangsor

	2003	2004	2005	2006	2007
Magyarország	30	35	31	35	35
USA	1	1	1	1	1
Németország	20	19	21	25	16
Írország	11	10	12	11	14
Finnország	3	8	6	10	17
Hollandia	13	15	13	15	8
Dánia	5	7	7	5	5
Szingapúr	4	2	3	3	2
Svédország	12	11	14	14	9
Ausztria	14	13	17	13	11
Spanyolország	26	28	32	31	30
Portugália	33	32	36	37	39
Görögország	36	37	41	36	36
Szlovénia	34	38	43	39	40
Cseh Köztársaság	31	36	30	28	32
Lengyelország	47	48	48	50	52
Szlovákia	38	33	34	33	34
Észtország	22	25	24	19	22
Litvánia	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	31
Románia	43	45	46	49	44
Bulgária	n.a.	n.a.	n.a.	41	41

Megjegyzés: n.a.: nincs adat

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook, 2007

⁵ Az index ismertetését a függelék tartalmazza.

A közép- és kelet-európai versenytársak körében kismértékű vegyes mozgások voltak, amelyekből nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. 2006-ban Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Észtország pozíciója romlott.

Az összesített versenyképességi rangsorban Magyarország megelőzi Görögországot, Portugáliát, Szlovéniát, Szlovákiát, Lengyelországot, Romániát és Bulgáriát. A közvetlen versenytársak közül Csehország, Szlovákia és a balti államok helyezése kedvezőbb a magyarnál. A listán az utolsó tíz helyet egyébként Ukrajna, Mexikó, Törökország, Brazília, Dél-Afrika, Argentína, Lengyelország, Horvátország, Indonézia és Venezuela foglalja el.

Magyarország helye a nemzetközi rangsorban a versenyképességi index fő összetevői alapján 2007-ben

	Hely
Összesen	35
- Gazdasági teljesítmény	38
Belgazdaság	44
Külgazdaság	23
Működőtőke-befektetések	28
Foglalkoztatás	43
Árak	33
- Kormányzati hatékonyság	40
Közpénzügyek	51
Fiskális politika	53
Intézményi keretek	33
Gazdasági jog	11
Szociális keretfeltételek	27
- Üzleti hatékonyság	41
Termelékenység és hatékonyság	19
Munkaerőpiac	25
Pénzügyek	37
Menedzsment színvonala	46
Attitűdök és értékek	49
- Infrastruktúra	25
Alapinfrastruktúra	19
Technológiai infrastruktúra	26
Tudományos infrastruktúra	32
Egészségügy és környezet	29
Oktatás	21

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook, 2007

Az IMD a jövőt meghatározó felzárkózási képességet is vázolta. Ennek alapján Magyarország azon országcsoportba tartozik, amely őrzi, illetve javítja versenyképességét az USA-hoz viszonyítva. Ebben a vonatkozásban Magyarország egy csoportba került Írországgal, Görögországgal, Dél-Koreával, Chilével, Hollandiával, Kanadával és az NSZK-val, de jelentősen elmarad Oroszország, Szlovákia, Észtország, Kína, sőt Ausztria felzárkózási sebességétől.

Az összesített versenyképességi rangsorban elfoglalt helyet meghatározó tényezőket tekintve érdekes módon az infrastruktúra, azon belül is az alpinfrastruktúra, az egészségügy és környezet és az oktatás volt a versenyképesség legfőbb forrása, ami az általános hazai helyzetmegítélés alapján nehezen igazolható. A gazdasági teljesítmény szerepe az átlaghoz közeli volt, azon belül a külgazdasági szektor és a működőtőke-befektetések voltak a versenyképesség hordozói. Az üzleti hatékonyság szintén átlag alatti megítélést kapott, főleg az attitűdök és értékek és a menedzsment színvonal gyengesége miatt, amit a termelékenység és hatékonyság és a munkaerőpiac ellensúlyozott valamelyest.

Versenyképesség a gazdasági teljesítmény alapján

	2003	2004	2005	2006	2007
Magyarország	31	39	43	37	38
USA	1	1	1	1	1
Németország	6	4	22	20	8
Írország	8	6	6	9	25
Finnország	28	28	30	34	32
Hollandia	5	7	10	17	5
Dánia	12	29	29	29	18
Szingapúr	7	5	5	4	4
Svédország	17	23	28	26	17
Ausztria	14	20	25	27	21
Spanyolország	22	21	24	32	27
Portugália	30	34	39	42	48
Görögország	37	37	42	43	46
Szlovénia	34	30	35	33	24
Cseh Köztársaság	25	26	32	23	29
Lengyelország	48	48	46	46	41
Szlovákia	38	38	47	47	42
Észtország	19	27	15	11	9
Litvánia	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	37
Románia	47	35	41	41	35
Bulgária	n.a.	n.a.	n.a.	39	31

Megjegyzés: n.a.: nincs adat

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook, 2007

Az attitűdökön belül érdemes kiemelni, hogy a gazdasági és szociális reformok szükségessége terén Magyarország az 55 országból álló rangsorban az 51. helyen áll.

A kormányzati hatékonyság megítélése is viszonylag kedvezőtlen, de az egyes komponensek között üdítő kivétel a gazdasági jog és kisebb mértékben a szociális keretfeltételek körében tapasztalt kedvező helyezés. Figyelmet érdemel, hogy a versenyképességi index összes komponense közül a közpénzügyek és a fiskális politika körében a legkedvezőtlenebb Magyarország helyezése.

A gazdasági teljesítmény alapján 2007-ben Magyarország helyzete az utolérni kívánt országokkal és a régiós versenytársakkal való összehasonlításban közepesnek minősíthető. A nemzetközi rangsorban Magyarország megelőzte Portugáliát, Görögországot, Lengyelországot, Szlovákiát és Litvániát. Ugyanakkor Szlovénia, Csehország és Észtország mellett Románia és Bulgária is Magyarország előtt foglalt helyet.

Versenyképesség a kormányzati hatékonyság alapján

	2003	2004	2005	2006	2007
Magyarország	32	32	31	35	40
USA	10	10	16	14	19
Németország	28	30	30	28	23
Írország	13	13	10	7	5
Finnország	1	4	3	5	17
Hollandia	23	23	22	18	18
Dánia	6	5	4	3	4
Szingapúr	3	1	2	2	1
Svédország	17	19	21	21	14
Ausztria	19	14	19	15	10
Spanyolország	24	22	27	34	29
Portugália	25	28	34	36	24
Görögország	40	42	44	40	30
Szlovénia	41	40	42	43	43
Cseh Köztársaság	31	41	37	29	41
Lengyelország	47	49	47	50	52
Szlovákia	39	24	17	22	37
Észtország	11	15	13	11	13
Litvánia	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	26
Románia	43	44	46	46	45
Bulgária	n.a.	n.a.	n.a.	37	38

Megjegyzés: n.a.: nincs adat

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook, 2007

A kormányzati hatékonyságot tekintve Magyarország 2007-ben csak Szlovéniát, Csehországot, Lengyelországot és Romániát előzte meg.

Az üzleti szféra hatékonysága terén Magyarország Portugáliát, Szlovéniát, Lengyelországot, Romániát és Bulgáriát előzi meg.

Versenyképesség az üzleti hatékonyság alapján

	2003	2004	2005	2006	2007
Magyarország	32	38	30	33	41
USA	1	1	3	4	6
Németország	24	29	32	28	25
Írország	6	10	10	6	8
Finnország	2	9	9	10	20
Hollandia	10	14	14	14	10
Dánia	12	8	7	3	3
Szingapúr	5	5	5	7	4
Svédország	14	15	15	12	13
Ausztria	13	13	12	5	11
Spanyolország	27	32	39	36	33
Portugália	44	39	42	43	44
Görögország	31	33	40	40	35
Szlovénia	33	42	43	44	43
Cseh Köztársaság	41	41	29	30	36
Lengyelország	47	47	49	52	52
Szlovákia	42	37	33	31	28
Észtország	23	26	26	21	24
Litvánia	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	29
Románia	26	46	47	50	50
Bulgária	n.a.	n.a.	n.a.	42	54

Megjegyzés: n.a.: nincs adat

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook, 2007

A fő komponensek összevetése kapcsán már kételyeinket fejeztük ki az infrastruktúrára vonatkozó rangsor megbízhatóságával kapcsolatban. (A jelek szerint ez a részindex az egész közép-és kelet-európai régiót felértékeli.) Magyarország e területen mindegyik megelőzni kívánt ország és regionális versenytárs előtt foglal helyet a rangsorban.

A World Competitiveness Yearbook versenyképességi indexe nem közvetlenül, hanem közvetve, áttételesen utal a versenyképesség szabályozási és intézményi elemeire. Szemlélete eltér a Világbank Doing Business adatbázisának és az arra épülő elemzésének a megközelítésétől. A kettő ezért korlátozottan hasonlítható össze.

Versenyképesség az infrastruktúra alapján

	2003	2004	2005	2006	2007
Magyarország	28	27	24	28	25
USA	1	1	1	1	1
Németország	8	10	10	9	7
Írország	21	22	26	24	24
Finnország	4	7	4	7	11
Hollandia	15	13	12	16	10
Dánia	6	5	5	3	4
Szingapúr	11	9	6	5	3
Svédország	5	4	7	6	5
Ausztria	12	15	19	12	13
Spanyolország	24	26	27	26	29
Portugália	33	30	29	30	32
Görögország	31	33	31	29	34
Szlovénia	32	32	32	32	33
Cseh Köztársaság	25	28	25	25	27
Lengyelország	42	40	42	39	40
Szlovákia	35	36	35	37	38
Észtország	30	29	33	31	31
Litvánia	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	30
Románia	38	43	45	48	42
Bulgária	n.a.	n.a.	n.a.	40	41

Megjegyzés: n.a.: nincs adat

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook, 2007

1.4. Versenyhelyzet a Heritage Foundation gazdasági szabadság indexe alapján

A gazdasági szabadság fogalma és az annak mérésére szolgáló indikátorok sora szorosan kapcsolódik az intézmények minőségéhez. A legismertebb a Heritage Foundation gazdasági szabadság indexe. A Heritage Foundation szerint egy egyén gazdasági szempontból akkor szabad, ha munkáját és tulajdonát a gazdasági szabadságot teljes mértékben ellenőrizni tudja (*Kane, Tim - Holmes, Kim R. - O'Grady, Mary Anastasia* [2007], 37. oldal). Az emberi szabadság eme gazdasági komponense szorosan kapcsolódik a politikai szabadsághoz, annak mintegy előfeltétele, de mint cél, önmagában is értékes.

A Heritage Foundation a gazdasági szabadságot pozitív jelenségnek tartja. A fogalom azon hagyományos negatív értelmezését, miszerint a gazdasági szabadság az állami kényszer vagy korlátozás hiánya, pozitív tartalommal egészítik ki, amikor rámutatnak: a szabadság különbözik az anarchiától. Kicsit finomítva, a szervezet definíciója szerint a gazdasági szabadság „a javak és szolgáltatások termelése, elosztása és fogyasztása feletti kormányzati kényszer vagy korlátozás hiányát jelenti azon túlmenően, ami a polgárok számára szükséges magának a szabadságnak a megvédése miatt”. Ez egyenértékű azzal, hogy az emberek úgy dolgozhatnak, termelhetnek, fogyaszthatnak vagy ruházhatnak be, ahogy azt a leghatékonyabbnak tartják.”

Minden kormányzati tevékenység szükségképpen tartalmaz valamilyen mértékű kényszert vagy korlátozást. Az állami tevékenységhez kapcsolódó kényszernek és korlátozásnak van azonban egy minimális szintje, ami elengedhetetlen a közösség önvédelméhez, a civil társadalom fejlődésének előmozdításához vagy ahhoz, hogy az emberek élvezhessék munkájuk gyümölcseit. Ha a kormányzati tevékenység meghaladja ezt a minimális szintet, akkor azt kockáztatja, hogy elnyomja a szabadságot.

A gazdasági szabadságot azonban nem azért számszerűsítik, hogy a szélsőséges állapotokat határozzák meg, hanem azért, hogy leírják a világban létező gazdaságokat. A kormányzati korlátozások és kényszerek a személyes választásokat is befolyásolják. A korlátozásokat az emberek gazdasági választásaira gyakorolt hatásainak becslésével mérik. A kényszerek és korlátozások hatása alatt hozott döntések torzítják és csökkentik a javak és szolgáltatások termelését, elosztását és fogyasztását (*Türei Sándor* [2007], 8. oldal). Következésképpen a gazdasági szabadság korlátozása negatív hatást gyakorol a gazdasági növekedésre.

A gazdasági szabadság koncepciója mögött az a feltételezés húzódik meg, hogy a gazdasági szereplők, azaz végső soron az egyének vagy legalábbis azok döntő többsége rendszeresen és következetesen gazdasági

szempontból racionális döntéseket hoz, olyanokat, amelyek maximalizálják nyereségét, illetve javítják jólétét. Az állam gazdasági szerepvállalása, az ahhoz kapcsolódó korlátozások és kényszerek szükségképpen eltérítik a gazdasági szereplőket a racionális viselkedéstől.

A gazdasági szabadság indexek nem általában az intézményi minőséget mérik, hanem azt, hogy az általuk értelmezett gazdasági szabadságnak mennyiben felel meg az egyes országokban kialakult intézményrendszer (Türei Sándor [2007], 85-86. oldal).

A gazdasági szabadság indexe 10 mérhető komponensből áll, mindegyik komponens valamilyen szabadságot tartalmaz. Az egyes komponensek további alcsoportokból állnak. Az index 0 és 100 közötti értékeket vehet fel. A 100 a maximális szabadságot jelenti. A 100-as érték arra utal, hogy a gazdasági környezet és a gazdaságpolitika, illetve a közpolitikák a legnagyobb mértékben támogatják a gazdasági szabadságot. A skála folyamatos, azaz tizedesjegyek is megengedettek. A gazdasági szabadság értékei százalékoknak is megfeleltethetők. A 100 százalék a legnagyobb mértékű gazdasági szabadságot jelzi.⁶

Magyarország esetében a gazdasági szabadság indexe 1995 és 1999 között 58,2 és 59,8 közötti ingadozott, 2000-ben 66,4-re emelkedett, majd 63 és 67,1 között hullámzott, 2007-ben 66,2-re rúgott. Az index 2000. évi megugrása három komponens növekedésére vezethető vissza: a kereskedelempolitikai szabályozás javulására, a gazdaságba való kormányzati beavatkozás csökkenésére és a korrupció és nem hivatalos gazdaság visszaszorulására. A kereskedelempolitikai szabadság nem autonóm kormányzati intézkedések eredményekén javult, hanem az Európai Megállapodás végrehajtása miatt. Magyarország nemzetközi szerződéses kötelezettségeit teljesítve befejezte az Európai Unióval szembeni vámtarifák lebontását az ipari termékek körében. A kormányzati beavatkozás valószínűleg az államháztartás kiadásainak csökkenésével volt kapcsolatos. A korrupció visszaszorulására nehéz meggyőző magyarázatot találni.

Az index 2000 és 2007 közötti ingadozásai mögött jórészt az egyes komponensek hasonló mértékű mozgásai húzódtak meg. Ez alól 2006 és 2007 kivétel, ebben a két évben ugyanis az átlagosnál erőteljesebben javult a szabályozási komponens (üzleti szabadság).

Nemzetközi összehasonlításban 2007-ben Magyarország gazdaságilag 172 ország közül a 44., Európában 41 ország közül a 25. legszabadabb ország volt. A 66,2 pontos érték kedvezőbb a 60,6 pontos világtátlagnál, elmarad viszont a 67,5 pontos európai regionális átlagtól.

⁶ Az index részletes leírása a függelékben található.

A gazdasági szabadság forrásai, ahol **a legkedvezőbb a helyzet** — relatív értelemben — a pénzügyi terhekhez, a kereskedelempolitikához, az üzleti tevékenység szabályozásához, a tulajdonjoghoz, a tőkeáramlásokhoz és a monetáris politikához kapcsolódnak⁷. A **pénzügyi szabadságot** illetően az index készítői elismerik, hogy a személyi jövedelemadó kulcsa Magyarországon magas, ezzel szemben viszont a 16 százalékos társasági nyereségadó-kulcs globálisan alacsonynak tekinthető, miközben a többi adónem súlya elhanyagolható. A GDP 37,7 százalékára rúgó adóterhelést is elfogadhatónak tartják.

A magyar **kereskedelempolitikai szabályozás** megfelel az Európai Közösségének. A vámtarifák súlyozott átlaga 2005-ben 1,7 százalék volt. A nem tarifális korlátozások az EK-szabályozásból adódnak (mezőgazdasági és bizonyos feldolgozóipari szubvenciók stb.). A magyar kormány restriktív biotechnológiai szabályozást tart fenn az élelmiszerekre és az állami takarmányokra. Ez utóbbi 20 százalékkal kisebb pontszámot jelent.

Az **üzleti szabadsággal** kapcsolatban az index összeállítói megjegyzik, hogy a vállalkozásindításhoz átlagosan 38 napra van szükség a 48 napos világtárggal szemben. A maximális munkahelyteremtéshez viszont még könnyebb vállalkozásindításra lenne szükség. A vállalkozásindításhoz szükséges engedélyek beszerzése nehéz, ezzel szemben viszonylag könnyű a vállalkozás megszüntetése. A szabályokat nem mindig alkalmazzák transzparens módon. A vállalkozásindítás, működtetés és megszüntetés szabadságát a nemzeti szabályozási környezetben viszonylag jól védett.

A **tulajdon szabadságával** kapcsolatban a jelentés azt hangsúlyozza, hogy az alkotmány biztosítja az igazságszolgáltatás függetlenségét, és a kormány a gyakorlatban is tiszteletben tartja ezt az elvet. A kisajátítás, államosítás kockázata alacsony. A bíróságok túlterheltek, lassúak, gyakran egy évnél is hosszabb időt vesz igénybe jogerős ítélet elérése szerződéses vitákban.

A **beruházások szabadságának** magas pontszámában elsősorban az tükröződik, hogy a külföldi részesedésű vállalatok aránya magas a feldolgozóiparban, a telekommunikációban és az energetikában. Majdnem minden szektorban megengedett a 100 százalékos külföldi tulajdonszerzés. A kivételek közé néhány hadiipari ágazat, a termőföld és a rádiós műsorszórás néhány szegmense tartozik. A jogszabályok a hazai és a külföldi tőkét egyformán kezelik. Mind a rezidenseknek, mind a nem rezidenseknek lehetnek külföldi bankszámlái. Nincs ellenőrzés vagy korlátozás a folyó fizetési mérleg tételeire és tőkepiaci instrumentumokra, bár néhány esetben bejelentési kötelezettség áll fenn.

⁷ Az egyes mutatók tartalmát bemutató információk forrása Kane, Tim - Holmes, Kim R. - O'Grady, Mary Anastasia [2007], 207-208. oldal.

A **monetáris politika szabadságát** többek között az inflációval mérik. A 2003 és 2005 közötti időszakban az inflációs ráta éves átlaga 4,4 százalék volt. (Azóta a kiigazítási intézkedések nyomán az infláció gyorsult.) Az EK közös agrárpolitikájának részeként a mezőgazdasági termékek jelentős részét szubvencionálják, a szubvenciók torzítják az agrártermékek árát. Hatósági árak vannak érvényben többek között a lakossági energia, a távközlési szolgáltatások és a gyógyszerek körében. A felsorolt versenykorlátozó vagy torzító tényezők miatt 10 ponttal alacsonyabb az index.

A **legkedvezőtlenebb a helyzet** a gazdaságba való állami beavatkozás (az államtól való függetlenség), a korrupció és informális gazdaság és a bank- és pénzügyek terén (pénzügyi szabadság), miközben a gazdasági szabadság indexhez közel áll a munkaerő- és az árupiac szabadsága (bérek és árak alapján).

Az **államtól való függetlenség** alacsony értékét egyrészt a kormányzati (államháztartási) kiadások magas szintje (fogyasztási és transzfer kifizetések) magyarázza. Az index készítését megelőző években a kormányzati kiadások a GDP 49,4 százalékát tették ki. A GDP 3,9 százalékára rúgtak az állami vállalatoktól, illetve az állami tulajdonból származó kormányzati bevételek. A még állami tulajdonban lévő vállalatok eladását felgyorsították.

A **korrupcióval** kapcsolatban a részletesebb áttekintésben utalás található a Transparency International korrupciós rangsorára, ahol Magyarország a 40. helyen szerepelt 2005-ben.

A **pénzügyi szabadság** javult az EU-csatlakozással összefüggésben, ugyanis azt megelőzően Magyarország jelentős reformokat hajtott végre pénzügyi rendszerében, különösen annak szabályozásában, amennyiben nagyobb külföldi részvételt engedélyezett. Ennek ellenére a jogszabályok még nem engedik meg a pénzügyi közvetítőknek azt, hogy a pénzügyi szolgáltatások teljes skáláját kínálják. Már a legtöbb nagy pénzügyi intézmény külföld csoport hazai leányvállalata, az EU-ban bejegyzett pénzügyi közvetítők szabályozása kedvezőbb, mint a nem EU-tagállamokban bejegyzetteké. A bankszféra kompetitív jellegű. A bankszféra jegyzett tőkéjének 80 százaléka külföldi. Két nagyobb bank és az FHB részben állami tulajdonban van, a bankok részvénytőkéjében elfoglalt arányuk 7,5 százalék. Az államnak kis tulajdonosi részesedése és „aranyrészvénye” van az OTP Bankban. 2004-ben 28 biztosítótársaság és 34 biztosító szövetkezet működött Magyarországon, a legnagyobb biztosítótársaságok külföldi tulajdonban vannak. A tőkepiacok fejlettek, külföldi gazdasági szereplők belépése nincs korlátozva.

A **nemzetközi összehasonlításban szereplő országok** közül a benchmark országok mindegyikének nagyobb a pontszáma a magyarénál, bár Ausztriáé csak hajszállal. Az utolérni kívánt országok közül Magyarország Szlovéniát, Spanyolországot és Portugáliát is megelőzi, Görögország pontszáma viszont

nagyobb a magyarnál. A közép- és kelet-európai versenytársak Észtország és Litvánia kivételével megelőzik Magyarországot. (A lényegesen nem sokat változtat, hogy a magyar és a román pontszám megegyezik.) Az egyes komponensek többé-kevésbé követik az indexet.

A gazdasági szabadság tekintetében Magyarország sajátos helyzetben van. Egyrészt javult a helyzete az utolérni kívánt országokkal szemben, másrészt viszont a közép- és kelet-európai versenytársak nagy része megelőzte, beleértve Bulgáriát is.

A gazdasági szabadság indexe és összetevői I.

	Össze- sen	Üzleti szabad- ság	Kereskede- lempolitika	Pénzügyi szabad- ság	Kormány- zati bea- vatkozás	Mone- táris politika
Magyarország	66,2	71,2	76,6	79,2	41,8	76,7
USA	82,0	94,5	76,6	79,4	67,5	83,8
Németország	73,5	88,2	76,6	74,3	48,0	81,5
Írország	81,3	92,8	76,6	81,1	73,1	85,1
Finnország	77,1	88,3	76,6	65,8	47,8	87,0
Hollandia	77,6	95,3	76,6	55,2	32,1	86,8
Dánia	85,7	94,6	80,0	93,0	86,2	89,5
Szingapúr	71,3	79,8	76,6	66,9	40,5	85,7
Svédország	70,9	77,1	76,6	70,1	63,6	78,6
Ausztria	66,7	79,6	76,6	79,6	49,6	80,2
Spanyolország	57,6	70,2	76,6	74,5	45,3	78,3
Portugália	63,6	74,2	76,6	69,7	56,8	79,0
Görögország	69,7	61,2	76,6	79,9	52,7	86,2
Szlovénia	58,8	56,1	76,6	79,1	55,3	80,3
Cseh Közt.	68,4	71,0	76,6	93,0	60,8	76,7
Lengyelország	78,1	80,0	76,6	89,7	66,8	83,0
Szlovákia	68,2	76,8	76,6	89,3	69,2	74,1
Észtország	61,3	70,9	74,0	91,7	74,9	69,7
Litvánia	62,2	66,9	60,8	91,3	65,6	75,7
Románia	66,2	71,2	76,6	79,2	41,8	76,7
Bulgária	82,0	94,5	76,6	79,4	67,5	83,8

Forrás: Kane, Tim - Holmes, Kim R. - O'Grady, Mary Anastasia [2007]

Magyarország pontszámát nem csekély mértékben alakítják az EU-tagsággal kapcsolatos nemzetközi kötelezettségek, illetve adottságok, amelyek függetlenek a gazdaságpolitikától, szabályozástól, illetve jogalkotástól. Ezekkel a bizonyos területeken előnyös, más vonatkozásban hátrányos adottságok nem csekély szerepet játszottak Magyarországnak a globális rangsorban elfoglalt előkelő helyezését (41. hely, a világlátlagnál valamivel elmaradó pontszámmal). A globális rangsorban Magyarországot a felmérésben szereplő országok 24 százaléka előzi meg. A regionális, azaz európai rangsorban viszont már a mintát alkotó országok 61 százaléka van

Magyarország előtt. Ez némi leegyszerűsítéssel egyfelől arra utal, hogy az EU-tagság hatásainak „kiszűrésével” a magyar mutató a globálishoz képest kedvezőtlenebb. Ebből az is következik, hogy az európai rangsorban elfoglalt magyar helyezést nem csekély mértékben magyarázzák az EU-tagság hatásai a nem EU-tagországokkal szemben.

A gazdasági szabadság indexének összetevői II.

	Beruházási szabadság	Pénzügyi szabadság	Tulajdonjogok	Korrupció, informális gazdaság	Munkaügy, bérek, árak
Magyarország	70	60	70	50,0	66,1
USA	80	80	90	76,0	92,1
Németország	90	50	90	82,0	54,6
Írország	90	90	90	74,0	60,4
Finnország	90	80	90	86,0	59,2
Hollandia	80	90	90	95,0	74,7
Dánia	80	50	90	94,0	99,3
Szingapúr	70	70	90	87,0	46,8
Svédország	70	80	70	70,0	52,7
Ausztria	70	50	70	65,0	46,0
Spanyolország	50	40	50	43,0	48,5
Portugália	70	50	50	61,0	48,7
Görögország	70	80	70	43,0	77,2
Szlovénia	50	50	50	34,0	56,2
Cseh Közt.	70	80	50	43,0	62,5
Lengyelország	90	90	90	64,0	51,2
Szlovákia	70	70	50	42,0	64,1
Észtország	50	60	30	30,0	61,4
Litvánia	60	60	30	40,0	71,5
Románia	70	60	70	50,0	66,1
Bulgária	80	80	90	76,0	92,1

Forrás: Kane, Tim - Holmes, Kim R. - O'Grady, Mary Anastasia [2007]:

1.5. Versenyhelyzet a globalizációs indexek alapján

A **gazdasági globalizáció** egy lehetséges — semleges — megközelítésben nem más, mint annak a regisztrálása, hogy az utóbbi években a világban folyó gazdasági tevékenység növekvő hányada olyan emberek között megy végbe, akik különböző országokban laknak. A határokon átnyúló tevékenységek legfőbb hordozója a nemzetközi kereskedelem, a külföldi működőtőke-beruházás és a nemzetközi portfóliótőke-áramlás. A globalizáció egy másik megközelítésben arra a világszerte erősödő gazdasági integrációs folyamatra utal, amelynek hajtóerői a következők:

- a nemzetközi kereskedelem és a tőkemozgások liberalizációja;
- a technológiai fejlődés felgyorsulása és az információs társadalom kialakulása;
- a dereguláció (szélesebb értelemben az állam gazdasági szerepvállalásának mérséklődése).

Ez a három tényező egymást erősíti. A műszaki-technológiai fejlődés ösztönzi a nemzetközi kereskedelem bővülését, a világkereskedelem liberalizálása pedig előmozdítja a műszaki fejlesztési eredmények elterjesztését. A dereguláció ösztönzi az új technológiák kidolgozását, és hozzájárul a kereskedelem előtti korlátok lebontásához. Végül: a műszaki fejlődés azt is lehetővé teszi, hogy az üzleti szféra és az egyén könnyebben függetleníthesse magát a nemzeti szintű szabályoktól, gyorsan és olcsón jusson információkhoz. A globalizáció kiemelkedő fontosságú eleme a tőkemozgások világméretű liberalizálása, aminek nyomán gyors ütemben nőnek a külföldi működőtőke-befektetések.

A globalizáció maga semleges fogalom, amely bizonyos keretfeltételeket és fejlődési impulzusokat teremt, bár kétségtelen, hogy az információk, az áruk és a tőkék mozgása előtti korlátok lebontása nyomán erősödik a verseny, gyengül a nemzeti monetáris és gazdaságpolitikák cselekvési autonómiája. Ezzel együtt jórészt a gazdasági szereplőkön múlik az, hogy a globalizálódás következményei milyenek.

A globalizációs indexek a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás, tágabb értelemben a nemzetközi kapcsolatokba való beágyazódás jellegét, mennyiségi, minőségi és hatékonysági összetevőit mutatják. Feltételezhető, hogy minél erőteljesebben kapcsolódik be egy ország a globális nemzetközi kapcsolatrendszerbe, annál erősebbek a versenymechanizmusok.

A svájci **KOF (Konjunkturforschungsstelle)** által kidolgozott **globalizációs indexet** 122 országra számolták ki. Az index statisztikai adatokon alapul,

empirikus adatfelvételtől származó információt nem tartalmaz. Az index három tényezőtől áll: a gazdasági (36 százalékos súly), a szociális (38 százalékos súly) és a politikai (26 százalékos súly) globalizáció alindexéből. A gazdasági globalizáció indexét további két nagy csoportra (alindexre), azon belül újabb alcsoportokra osztják. Az első nagyobb csoportot a tényleges áramlások alkotják. Ezen belül a GDP százalékában fejezik ki a következő adatokat: a külkereskedelmet, a közvetlen külföldi működőtőke-áramlást és állományt, a portfólió beruházásokat és a külföldi állampolgároknak történő jövedelem-kifizetéseket. A második nagy kategóriát a különféle akadályok és korlátozások képezik. Ezen belül a rejtett import-akadályokat, az átlagos vámtarifákat, a nemzetközi kereskedelmet terhelő adókat (a folyó bevételek százalékában kifejezve) és a fizetési mérleg tökemérlegében meglévő korlátokat számszerűsítik. (Az egyes csoportok és alcsoportok súlyozását a függelék mutatja be.) Az indexek 0 és 100 közötti értékeket vehetnek fel, ahol a 0 jelenti a legalacsonyabb globalizációs fokot, míg a 100 legmagasabbat.

A fentiekből kitűnik, hogy a KOF-index a globalizációt tágan értelmezi, nem szűkíti le a gazdaságra, hanem társadalmi és politikai vonatkozásait is figyelembe veszi. A más nemzetközi versenyképességi rangsorokkal való összevetést azonban torzítja az a körülmény, hogy a dolog természetéből adódóan a kis nemzetgazdaságok az autark, importhelyettesítő fejlődés gazdasági korlátai miatt jóval szélesebb tartományban kapcsolódnak bel a nemzetközi munkamegosztásba, mint a nagy nemzetgazdaságok. A globalizációs rangsorban elfoglalt hely és a nemzetgazdasági dimenziók között erős a korreláció. Ezért nem lehet messzemenő következtetéseket levonni például az USA vagy az NSZK helyezéséből, viszont a világgazdaságra nyitott kis országok egymáshoz viszonyított helye már sokat elárul erről. Emellett a globalizációs indexet alkotó három alindex súlyozása is bírálható. A jelek szerint a társadalmi, főként pedig a politikai globalizáció szerepe felülértékelt.

A KOF globalizációs indexe alapján Magyarország beágyazódása a nemzetközi gazdasági, társadalmi és politikai kapcsolatrendszerbe 2000 és 2004 között erősödött, majd a folyamat megtorpant. 2007-ben Magyarország 81,15 ponttal a 122 országból álló nemzetközi rangsor 17. helyén állt, ami a nemzetközi kapcsolatrendszerbe való igen erőteljes beágyazódásra utal. Az USA kivételével megelőzik Magyarországot a benchmark országok, azon országok közül pedig, amelyeket Magyarország utolérni szeretne, Portugália és Spanyolország. A közép- és kelet-európai versenytársak közül egyedül Csehország előzi meg Magyarországot.

Még kedvezőbb Magyarország pozíciója a **gazdasági globalizáció** indexe alapján, itt Csehország mögött a 14. helyen áll, de a versenytárs országok közül Észtország megelőzi. Magyarország több benchmark (Dánia) és utolérni kívánó országot (Spanyolország, Görögország, Portugália, Szlovénia) is megelőz. A gazdasági globalizáció összetevőiről 2004-re állnak rendelkezésre

a legfrissebb adatok. Ezekből kitűnik, hogy Magyarország a különféle áramlások (külkereskedelem, tőke stb.) alapján számolt index terén erős, míg a kereskedelempolitikai és egyéb korlátozásokat mérő index értéke kisebb, mint a gazdasági globalizációé. Ebből azért nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, mert a helyzet a csatlakozási szerződés és csatlakozási okmány 2004. május 1-i hatályba lépésével e téren módosult.

A KOF globalizációs indexe I.

	Összesen			Ebből: Gazdasági globalizáció			Ebből: Áramlások	
	2000	2004	2007	2000	2004	2007	2000	2004
Magyarország	78,13	81,15	81,15	81,12	84,34	84,34	87,03	88,34
USA	81,11	80,83	90,83	75,81	73,00	73,00	63,19	61,32
Németország	87,39	82,48	82,48	87,08	72,58	72,58	81,85	61,14
Írország	81,63	83,09	83,09	96,04	94,88	94,88	98,84	98,03
Finnország	86,95	84,84	84,84	92,60	84,62	84,62	88,30	75,19
Hollandia	91,99	89,15	89,15	95,75	90,18	90,18	96,19	91,69
Dánia	90,38	84,27	84,27	92,57	77,04	77,04	90,25	66,95
Szingapúr	79,96	82,14	82,14	92,79	95,14	95,14	96,88	97,78
Svédország	91,20	89,89	89,89	91,44	88,52	88,52	90,50	87,20
Ausztria	90,70	91,6	91,60	89,89	88,65	88,65	84,15	85,68
Spanyolország	82,62	82,52	82,52	83,97	82,36	82,36	78,06	77,69
Portugália	76,93	83,06	83,06	87,3	86,81	86,81	83,75	81,94
Görögország	69,89	74,94	74,94	77,84	74,09	74,09	64,22	59,72
Szlovénia	59,57	68,82	68,82	62,70	76,08	76,08	54,75	66,89
Csehország	80,35	84,40	84,46	79,73	84,76	84,46	80,27	85,66
Lengyelország	71,38	78,22	78,22	62,46	73,64	73,64	58,60	72,95
Szlovákia	70,45	72,58	72,58	74,33	70,17	70,17	69,52	68,88
Észtország	65,03	72,11	72,11	87,32	92,05	92,05	82,53	93,20
Litvánia	53,23	63,30	63,30	68,75	77,29	77,29	63,68	72,77
Románia	57,82	63,34	63,34	53,29	62,18	62,18	49,68	63,35
Bulgária	58,49	65,51	65,51	66,47	71,76	71,76	78,67	76,91

Forrás: KOF Index of Globalization <http://globalization.kof.ethz.ch/>

A **társadalmi globalizáció** alapján Magyarország a 25. helyet foglalja el, a versenytársak közül Csehország és Szlovákia előzi meg. A társadalmi tényezőket illetően megalapozott az egyes országok lakossága és a világ többi része közötti személyes kontaktusok és információáramlások vizsgálata. Nagy a valószínűsége ugyanis annak, hogy a világra nyitott társadalmak, amelyeket folyamatosan külső hatások érnek, versenyképesebbek, mint a külvilágtól nagyobb mértékben elzárkózó társadalmak. Az mindenképpen figyelmet érdemel, hogy egy sor kis nemzetgazdasági dimenziójú közép- és kelet-európai országban a gazdasági globalizáció vagy az ezzel többé-kevésbé egyenértékű szerkezeti és kereskedelem- és pénzügy-politikai nyitottság nem párosult ugyanilyen mértékű társadalmi nyitottsággal. Ez az aszimmetria kielégítően magyarázható a szocialista politikai modell

zártágával. A Csehország és Szlovákia előkelő helyezését azonban valószínűleg Csehszlovákia 1992. évi szétválásának következményei húzódnak meg. A jogi aktus ugyanis nem rombolta le a humán kapcsolatokat, a nemzetközi érintkezés döntő hányada vélelmezhetően a két ország állampolgárai közötti interakciókra jut. Ugyanakkor kérdéses, hogy a társadalmi globalizáción belül a kulturális közelségnek az egy lakosra jutó McDonalds éttermek és IKEA áruházak száma a legmegfelelőbb mérőszáma.

A KOF globalizációs indexe II.

	- Korlátozások		Társadalmi globalizáció			Politikai globalizáció		
	2000	2004	2000	2004	2007	2000	2004	2007
Magyarország	75,22	80,35	77,27	77,65	77,65	75,24	81,88	81,88
USA	88,44	84,67	77,50	77,82	77,82	93,78	96,11	96,11
Németország	n.a.	n.a.	82,86	83,56	83,56	94,49	94,61	94,61
Írország	n.a.	nn.a.	78,64	77,65	77,65	66,07	74,3	74,76
Finnország	96,89	94,04	85,06	93,91	83,91	81,92	86,51	86,51
Hollandia	95,31	88,68	89,51	89,88	89,98	90,41	86,51	86,51
Dánia	n.a.	n.a.	89,62	88,92	88,92	88,46	87,47	87,47
Szingapúr	89,35	92,91	92,24	92,49	92,49	44,10	48,92	48,92
Svédország	92,39	89,84	88,35	88,52	88,52	95,06	93,82	93,82
Ausztria	95,63	91,61	91,42	93,10	93,10	90,75	93,51	93,51
Spanyolország	89,88	87,04	76,51	77,59	77,59	89,74	89,99	89,99
Portugália	90,85	91,68	63,51	77,86	77,86	82,32	85,50	85,50
Görögország	91,46	88,46	55,90	70,04	70,04	79,45	93,32	83,32
Szlovénia	70,65	85,28	69,64	71,78	71,78	40,41	54,42	54,42
Csehország	79,20	83,27	83,91	85,52	85,52	75,99	82,90	82,90
Lengyelország	66,33	74,33	72,68	74,92	74,92	81,82	89,41	89,41
Szlovákia	79,15	71,46	78,82	79,17	79,17	52,74	66,20	66,20
Észtország	92,30	90,89	67,45	73,75	73,75	30,58	42,08	42,08
Litvánia	73,82	81,81	52,57	62,07	62,07	32,69	45,72	45,72
Románia	56,91	61,02	49,78	50,67	50,67	75,91	83,57	83,57
Bulgária	54,27	66,61	46,62	53,27	55,04	64,84	72,27	72,27

Forrás: KOF Index of Globalization <http://globalization.kof.ethz.ch/>

A **politikai globalizáció** indexe alapján Magyarország a nemzetközi ranglista 34. helyén van, ami jelentős lemaradás a gazdasági és a társadalmi globalizációban elfoglalt helyhez képest. A politikai szféra globalizációjának vizsgálata jogos, e jelenség mérésére többé-kevésbé alkalmas az adott országban lévő követségek száma és az adott ország nemzetközi szervezetekben elfoglalt tagsága, bár a torzítás itt sem zárható ki. Nemzetközi összehasonlításban csekély erőforrásaik, a globális gazdasági és politikai fellépés korlátai miatt a kis országok külkapcsolataikat a nagy és közepes hatalmakhoz képest kevés országra koncentrálnak, miközben minél több nemzetközi szervezet munkájában igyekeznek részt venni. Nem tűnik viszont a legszerencsésebb választásnak az ENSZ Biztonsági Tanácsa akcióiban való részvétel, mint mérőszám. Ennek következtében a politikai globalizáció indexe

a nagy és közepes hatalmakat értékeli fel (Franciaország és az USA után Oroszország a harmadik helyen áll a politikai globalizáció rangsorában). Mindezen túlmenően gyenge a kapcsolat a KOF politikai globalizációs indexe és a gazdasági és társadalmi globalizáció között. A politikai globalizáció előrehaladása nem vagy legfeljebb elhanyagolható mértékben mozdítja elő a gazdasági és társadalmi globalizációt.

A Foreign Policy című amerikai folyóirat és az A. T. Kearney Inc. tanácsadó cég által kidolgozott globalizációs indexben 62 ország szerepel, amelyre a világ GDP-jének 96 százaléka, népességének pedig 85 százaléka jut. Az index 12 statisztikai mutatószámot tartalmaz négy nagy csoportba osztva (gazdasági integráció, személyes kontaktusok, technológiai összeköttetések és politikai kapcsolódás. Az index célja feltérképezni azt, hogy az egyes országok milyen módon hajtották végre a világgazdasági nyitást. Az index tartalma nagymértékben emlékeztet a KOF globalizációs indexére. Ez utóbbi a személyes kontaktusok közül kivette az internettel összefüggő területeket, amelyekből a technológiai kapcsolódások nevű csoportot alkotta. Fontos különbség, hogy a politikai dimenziót a nemzetközi szervezetekben betöltött tagság és az ENSZ békefenntartó misszióiban való részvétel mellett a nemzetközi szerződések és a kormányzati transferek segítségével modellezték.

A Foreign Policy és az A. T. Kearney globalizációs indexe

	Globalizációs index		A globalizációs index dimenziói			
	2005	2006	Gazdasági	Személyi	Technológiai	Politikai
Szingapúr	1	1	1	3	12	29
USA	4	3	58	40	1	41
Írország	2	4	4	2	14	7
Dánia	7	5	8	8	5	6
Hollandia	5	7	21	11	6	5
Ausztria	8	9	15	4	13	2
Svédország	10	10	19	12	9	9
Finnország	9	13	31	21	10	14
Csehország	15	16	5	6	22	35
Szlovénia	20	17	13	13	20	15
Németország	21	18	41	28	16	11
Magyarország	23	20	7	17	27	20
Portugália	22	24	29	20	25	3
Spanyolország	26	25	22	31	24	16
Szlovákia	25	26	6	45	26	19
Románia	35	30	11	30	36	28
Görögország	30	32	56	22	33	12
Lengyelország	31	33	30	32	31	25

Forrás: <http://www.atkearney.com/main.taf?p=5,4,1,127>

Magyarország globalizációs helyzete hasonlít a KOF-indexben elfoglalt pozícióhoz. A gazdasági globalizációban elfoglalt hely ezen index alapján is kedvezőbb volt, mint a személyiben vagy a technológiában (ez utóbbi jórészt a viszonylag alacsony internetsűrűséget tükrözi, miközben a politikai globalizáció (nyilván az eltérő összetétel miatt) kedvezőbb fényben tüntette fel Magyarországot.

1.7. Versenyhelyzet a World Economic Forum Competitiveness Report alapján

A World Economic Forum 2001 óta teszi közzé globális versenyképességi indexét, amelyet Jeffrey Sachs és John McArthur dolgozott ki, majd mások továbbfejlesztettek. Az index átfogó, a többi hasonló indexszel és rangsorral összehasonlítva a legátfogóbb képet adja azokról a tényezőkről, amelyek a termelékenység növekedését és a versenyképesség javulását meghatározzák, illetve ösztönzik. A tényezők, vagy ahogy a szerzők nevezik, az oszlopok megválasztása a legújabb elméleti és empirikus közgazdasági kutatási eredményeket tükrözik. Az index összeállítói hangsúlyozzák, hogy a globális versenyképesség kilenc oszlopának egyike sem biztosítja önmagában a versenyképességet, hanem csak a többivel kölcsönhatásban. Például hiába magasak az oktatásra fordított kiadások, ha a munkaerőpiac merevsége és más intézményi gyengeségek miatt a felsőfokú képzettségűek nem jutnak megfelelő foglalkoztatási lehetőségekhez.

Az index 9 oszlopa a 2006-2007. évi kiadványban összesen 133 mutatót tartalmazott 125 országra, a 2007-2008. évi kiadványban 131 országra, ez utóbbi adta a világ GDP-kének 98 százalékát. Az index részben statisztikai adatokra, részben empirikus adatfelmérés eredményeire támaszkodik. A versenyképességi növekedési index nemzetközi rangsorában az utóbbi években Magyarország folyamatosan csúszott lefelé. 2005-ben még a 35. helyen volt, 2006-ban viszont a 41., 2007-ben az 55. helyet foglalta el. A 2007. évi rangsorban Magyarországot a közép- és kelet-európai versenytársak közül a balti államok, Csehország Szlovénia és Szlovákia előzi meg, azaz Magyarország csak Lengyelországnál, Romániánál és Bulgáriánál versenyképesebb. A többi elemzett indexhez képest itt, a legátfogóbb versenyképességi mutató tekintetében a legkedvezőtlenebb Magyarország nemzetközi pozíciója. Mivel a 2007-2008. évi részletes adatok még nem állnak rendelkezésre, ezért a továbbiakban a 2006-2007. évi indexeket és rangsorokat elemezzük arra a kérdésre keresve a választ, hogy Magyarország versenyképességének mik voltak a fő forrásai.

Az alábbi táblázatból kitűnik, hogy a globális versenyképességi index sok területen igazolja a korábban elemzett indexekből és rangsorokból elvont következtetéseket. Így kedvező a helyzet a nemzetközi munkamegosztásba

való bekapcsolódás (áru- és tőkeáramlások, főleg a külföldi működőtőke beáramlása nagyságrendje, kereskedelempolitikai korlátok) terén. Magyarország az átlagosnál jobb helyezést nagyobb aggregátumokban a felsőoktatás és szakképzés, a technológiai készültség (főleg a mobil telefónia elterjedtsége és a külföldi működőtőke-befektetésekhez kapcsolódó technológia-transzfer miatt), az innovációs tényezők, a piaci hatékonyság és az intézmények körében ért el. A legfőbb versenyképesség-rontó tényező a makrogazdaság, azon belül az államháztartási hiány és a reál effektív árfolyam volt, de a gazdasági szereplők pesszimizmusát tükrözi a recessziós várakozások körében elfoglalt 90. hely.

A World Economic Forum felmérésében sok olyan területen áll az átlagosnál előrébb Magyarország, ahol a hazai megítélés szerint óriási gondok vannak. Ilyen a felsőoktatás és a szakképzés. A matematikai és természettudomány képzés minősége rangsorban elfoglalt 13. hely még elfogadható, de például az állami iskolák minősége terén betöltött 26. hely legfeljebb relatív értelemben, azaz más országokkal összevetve előnyös. Az egészségügy és alapoktatás komponenst kedvezőbb színben mutatja az, hogy a malária jelenléte rangsorban Magyarország az 1. helyen áll (más országokkal együtt).

A piaci hatékonyság legtöbb mutatószáma tekintetében Magyarország pozíciója kedvező. A Gazdasági és Versenyhivatal tevékenységét is minősíti, hogy Magyarország a kartellelles politika hatékonysága tekintetében a nemzetközi ranglista 33. helyén áll. A kivételek között az adózást, a nők magánszektorban való foglalkoztatottságát és a bürokrácia méretét (a vállalati vezetők köztisztviselőkkel folytatott tárgyalásainak hossza alapján mérve) lehet említeni.

Az intézményeken belül a rangsorok a kormányzati kiadások pazarló voltában, a kormányzati követelményekhez való alkalmazkodás terheiben és a vállalatok etikus viselkedésében utalnak jelentősebb lemaradásra. A korrupcióval kapcsolatos rangsorok a politikusok pénzügyi tisztességébe vetett bizalom, a nepotizmus, a közbeszerzések és a politikai pártok támogatása esetében jeleznek kedvezőtlen pozíciót.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a globális versenyképességi index komponensei ellentmondásos képet mutatnak a magyar gazdaság versenyképességéről. A kilenc oszlop mindegyikében vannak az átlagnál kedvezőbb és kedvezőtlenebb területek. Sajátos módon tendenciaszerűen ott áll a leghátrább Magyarország a nemzetközi rangsorban, ahol az állami jelenlét, szabályozás szerepe jelentős, azaz az állami gazdasági szerepvállalás hatékonysága növelésében még vannak jelentős tartalékok.

Magyarország helyezése a Competitiveness Report alapján

Pont	A versenyképesség alkotórészei	Hely
	Alapvető követelmények	52
	1. Intézmények	46
1.01	Tulajdonosi jogok	32
1.02	Közpénzek eltérítése	43
1.03	Politikusok pénzügyi tisztességébe vetett bizalom	60
1.04	Igazságszolgáltatás függetlensége	48
1.05	Részrehajlás/protekciónás kormányzati tisztviselők döntéseiben	82
1.06	Kormányzati kiadások pazarló volta	87
1.07	Kormányzati követelményekhez való alkalmazkodás terhei	78
1.08	A terrorizmus üzleti költségei	4
1.09	Rendőrségi szolgáltatások megbízhatósága	43
1.10	Bűncselekmény és erőszak üzleti költségei	34
1.11	Szervezett bűnözés	49
1.12	Vállalatok etikus viselkedése	65
1.13	Vállalati tanácsok határfoka	44
1.14	Kisebbségi részvényesek jogainak védelme	38
1.15	Számviteli és auditálási standardok erőssége	42
1.16	Jogalkotó testületek hatékonysága	57
1.17	A közpolitikákban és a szabályozásban bekövetkező változásokról szóló információk minősége	71
1.18	Politikai pártoknak nyújtott illegális adományok jelentősége	65
1.19	A politikai pártoknak adott legális támogatások hatása a közpolitikákra	64
1.20	A gazdaságpolitikai döntéshozatal centralizáltsága	64
1.21	Sajtószabadság	40
1.22	Szabálytalan fizetés az exportban és az importban	31
1.23	Szabálytalan fizetés a közszolgáltatásokban	33
1.24	Szabálytalan adófizetés	33
1.25	Szabálytalan fizetés közbeszerzési szerződések alapján	55
1.26	Szabálytalan fizetés jogi döntésekben	44
1.27	Megvesztegetés jogszabályok, közpolitikák, szabályozók vagy törvények megváltoztatása végett	46
1.28	A korrupció üzleti költségei	58
1.29	A nepotizmus hatása	61
	2. Infrastruktúra	48
2.01	Az infrastruktúra általános minősége	47
2.02	Vasúti infrastruktúra fejlettsége	42
2.03	A kikötői infrastruktúra minősége	80
2.04	A légiszállítási infrastruktúra minősége	63

Pont	A versenyképesség alkotórészei	Hely
2.05	A villamos energia ellátás minősége	46
2.06	Telefonvonalak	34
2.07	Az utak minősége	59
2.08	A telefon/fax infrastruktúra minősége	31
	3. Makrogazdaság	98
3.01	Államháztartási hiány/többlet	123
3.02	Megtakarítási ráta	88
3.03	Infláció	54
3.04	Kamatláb-marzs	26
3.05	Államadósság	71
3.06	Reál effektív árfolyam	115
3.07	Recessziós várakozások	90
3.08	Ország hitelbesorolás (hitelminősítők által)	45
	4. Egészségügy és alapoktatás	66
4.01	Malária középtávú üzleti hatása	6
4.02	A tuberkulózis középtávú üzleti hatása	38
4.03	HIV/AIDS középtávú üzleti hatása	14
4.04	Csecsemőhalandóság	35
4.05	Várható életkor	49
4.06	Tuberkulózis jelenléte	36
4.07	Malária jelenléte	1
4.08	HIV jelenléte	26
4.09	Alapfokú oktatásban való részvétel	81
	Hatékonyágnövelők	32
	5. Felsőoktatás és szakképzés	30
5.04	A matematikai és természettudományos képzés minősége	13
5.02	Felsőoktatási beiskolázottság	23
5.05	Menedzsmentképzők minősége	33
5.06	Kutatási és oktatási szolgáltatások helyi elérhetősége	36
5.07	Vállalati továbbképzés elérhetősége	53
5.08	Állami iskolák minősége	26
	6. Piaci hatékonyság	37
6.01	Agrárpolitika költségei	98
6.02	Jogi keretfeltételek hatékonysága	44
6.03	Adózás kiterjedtsége és hatékonysága	79
6.04	Vállalkozásindítással kapcsolatos eljárások száma	17
6.05	Vállalkozásindítás időigénye	63
6.06	Helyi verseny erőssége	30
6.07	Kartellelles politikai hatékonysága	33
6.08	Import a GDP százalékában	23
6.09	Kereskedelem-politikai korlátok elterjedtsége (import)	20
6.10	Külföldi részesedéssel szembeni korlátozások	18
6.11	Export a GDP százalékában	23
6.12	Munkaerő felvétele és elbocsátása	69

Pont	A versenyképesség alkotórészei	Hely
6.13	Bérmeghatározás rugalmassága	48
6.14	Együttműködés munkaadó-munkavállaló kapcsolatában	25
6.15	Professzionális menedzsmentre való támaszkodás	43
6.16	Fizetés és termelékenység	32
6.17	Agyelszívás	33
6.18	Nők foglalkoztatottsága a magánszektorban	102
6.19	Pénzpiacok minősége	34
6.20	Hitelekhez való hozzáférés	41
6.21	Vállalkozói tőkeelérhetősége	33
6.22	Bankok állapota	59
6.23	Belépés a helyi részvénytőzsiára	56
6.24	Bürokrácia mérete (vezetés által köztisztviselőkkel folytatott tárgyalások hossza)	113
6.25	Adók és támogatások versenyt torzító hatása	24
6.26	Túlzott szabályozási standardok megléte	67
6.27	Piac dominancia mértéke (kis cégek vs. nagyvállalatok)	46
6.28	Regionális értékesítés mérete	40
6.29	Nemzetközi piacok szélessége	44
6.30	Informális szektor	55
6.31	Külföldi munkaerő alkalmazásának könnyűsége	66
	7. Technológiai készség	36
7.01	Technológiai felkészültség	48
7.02	Vállalati szintű technológia-abszorpció	28
7.03	Információs és kommunikációs technológiákra vonatkozó jogszabályok	40
7.04	Külföldi működőtőke-befektetés és technológia-transzfer	16
7.05	Mobil telefónia	24
7.06	Internet-használat	42
7.07	Személyi számítógépek	43
7.08	Külföldi technológia licence	44
7.09	IKT mint kormányzati prioritás	58
7.10	Kormányzat sikeressége az IKT ösztönzésében	56
7.11	A verseny minősége az internet szolgáltató szektorban	73
7.12	Üzleti internethasználat elterjedtsége	43
7.13	Iskolák Internet-hozzáférése	29
7.14	A jogszabályok hatása a külföldi működőtőkére	28
7.15	Internet hostok	23
	Innovációs tényezők	39
	8. Üzleti minőség	49
8.01	Helyi beszállítók mennyisége	56
8.02	Helyi beszállítók minősége	58
8.03	Termelési folyamat minősége	39
8.04	Marketing kiterjedtsége	62
8.05	Nemzetközi elosztás ellenőrzése	92

Pont	A versenyképesség alkotórészei	Hely
8.06	Hajlandóság a hatáskör delegálására	53
8.07	Versenyelőnyök természete	44
8.08	Értéklánc megléte	26
8.09	A vásárlók kifinomultsága	84
8.10	Feldolgozóipari gépek helyi elérhetősége	39
8.11	Fogyasztó-orientációfoka	68
8.12	Munkahelyi ösztönzők elterjedtsége	39
	9. Innováció	31
9.01	Tudományos intézmények minősége	26
9.02	Vállalati K+F ráfordítás	59
9.03	Egyetem/ipar együttműködés	30
9.04	Közbeszerzés technológiai termékek körében	55
9.05	Tudósok és mérnökök elérhetősége	30
9.06	Közműszabadalmak	29
9.07	Szellemi tulajdon védelme	33
9.08	Innovációs kapacitás	33
	10. Környezet	
10.01	Környezetvédelmi szabályozás szigora	29
10.02	A szabályozók egyértelműsége és stabilitása	34
10.03	A környezeti rendszerek üzleti szektor általi védelme	38
10.04	A tiszta levegő és tiszta víz hatása az üzleti szféra működésére és döntéseire	57
10.05	Természeti katasztrófák hatása az üzleti szféra működésére és döntéseire	56

Forrás: World Economic Forum [2006]

1.6. Versenyhelyzet a korrupciós indexek alapján

A Transparency International korrupciós indexe a korrupciós érzetet, a korrupció érzékelését méri, értéke nem konkrét korrupciós esetekből adódik. Az index részben kérdőíves felmérések eredményeit tükrözi, részben más indexek felhasználásával (globális versenyképességi index megfelelő alindexei stb.) készül. Módszertani problémák miatt nem tartják nagyon megbízhatónak, de más hasonló index hiányában mégis széles körben használt és elfogadott.

A Transparency International értékelése szerint a korrupció jelentős mértékben szívja el a forrásokat az oktatás, az egészségügy és az infrastruktúra fejlesztésétől világszerte. Ez összhangban van a témára vonatkozó szakirodalom megállapításaival. A tapasztalatok alapján az észlelt korrupció szintje meglehetősen stabil. A korrupció elleni fellépés sikeresebb akkor, ha átfogó radikális intézkedéseket hoznak, mint akkor, ha kis lépésekkel igyekeznek javítani a helyzetet.

Korrupciós index

	Pontszám	Hely
Magyarország	5,2	41
USA	7,3	20
Németország	8,0	16
Írország	7,4	18
Finnország	9,6	1
Hollandia	8,7	9
Dánia	9,5	4
Szingapúr	9,4	5
Svédország	9,2	6
Ausztria	8,7	9
Spanyolország	6,8	23
Portugália	6,6	26
Görögország	4,4	54
Szlovénia	6,4	28
Cseh Köztársaság	4,8	46
Lengyelország	3,7	61
Szlovákia	4,7	49
Észtország	6,7	24
Litvánia	4,8	46
Románia	3,1	84
Bulgária	4,0	57

Forrás: Transparency International [2006]

Magyarország a Transparency International által figyelemmel kísért 180 ország közül a korrupciós észlelési index alapján a 41. helyen áll. Az index az utóbbi hat évben csak a módszertani hibahatáron belül mozdult el. A jogszabályi környezet megfelelő, beleértve az EU-transzferek pályázati rendszerét is. Probléma a közbeszerzések szabályozása, a politikai szféra, a közpénzügyek kultúrája.

Nemzetközi összehasonításban a korrupció észlelésében Magyarországot megelőzik a benchmark országok, továbbá Szlovénia, Spanyolország és Portugália. A közép-és kelet-európai versenytársak közül csak Észtország van Magyarország előtt a nemzetközi rangsorban.

Az EBRD 1999-en és 2002-ben vizsgálta empirikus adatfelvétellel a vállalkozások környezetét a korrupcióval együtt a volt szocialista országokban (EBRD [2002], 27-28. oldal). A korrupcióra vonatkozó rész tartalma szűkebb, mint a Transparency International indexéé. Az EBRD arra a kérdésre kereste a választ, hogy a vállalkozások hány százaléka fizet rendszeresen megvesztegetési pénzt, és az az árbevétel mekkora hányada. A „megvesztegetési adórata” súlyozatlan átlaga 1999-ben 1,9, 2002-ben 1,6 százalék volt. Az alábbi táblázatból kitűnik, hogy Magyarország helyzete hasonló a Transparency International felmérése által diagnosztizálthoz.

A „megvesztegetési adó” néhány közép- és kelet-európai országban

	Vesztegető cégek aránya (%)		A megvesztegetési pénz az árbevétel %-ában	
	1999	2002	1999	2002
Bulgária	23,0	32,8	1,3	1,9
Csehország	26,0	13,3	1,7	0,9
Észtország	12,9	12,1	0,9	0,3
Magyarország	32,3	22,6	0,9	1,0
Litvánia	23,2	20,6	1,6	0,7
Lengyelország	33,2	18,6	0,7	1,2
Románia	50,9	36,7	1,7	2,6
Szlovákia	33,6	36,0	1,3	1,4
Szlovénia	7,7	7,1	1,4	0,8

Forrás: EBRD [2002], 28.oldal

1.7. A versenyképességi indexek korlátai

A nemzetek nemzetközi versenyképességi rangsorai módszertani szempontból problematikusak. Hasonló célokkal készült tanulmányok gyakran különböző következtetésekre jutnak. Ez egyrészt arra vezethető vissza, hogy a különféle rangsorok különböző számú országot tartalmaznak. Az országok száma 21 és 157 között van (*Matthes, Jürgen* [2006], 49. oldal). A megfelelő összehasonlítás végett standardizálásra lenne szükség, azaz legfeljebb csak 21 ország lenne összehasonlítható. Az egyes rangsorokban elfoglalt eltérések is számottevőek.

A célokat tekintve majdnem mindegyik rangsor a nemzetek ama képességére koncentrál, hogy magas életszínvonalat és GDP-dinamikát érjen el. E hasonlósággal nincs összhangban az indikátorok száma, amely 12 és 241 között van. A legtöbb tanulmány az indikátorokat alulról felfelé aggregálja, alcsoportok különféle hierarchikus szintjeivel és súlyozott átlagok használatával. Az alcsoportok megválasztása és kialakítása érdekében impliciten különböző súlyokat alkalmaznak az alapindikátorokban. Ez az egyik legfőbb oka annak, hogy az eredmények különböznek egymástól.

A különbségek további forrása az, hogy milyen indikátorcsoportokat választanak ki (gazdasági teljesítmény, üzleti kifinomultság, infrastruktúra, üzleti szabályozás, fiskális politika, külföldi működőtőke-befektetés stb.). Emellett az ugyanolyan nevű indikátorcsoportok tartalma is különbözhet. Az IMD üzleti hatékonyság indikátorcsoportja például nemcsak az üzleti szférára vonatkozik, hanem a munkaerőpiacra és a társadalmi értékekre is. A World Competitiveness Yearbook indexe és a globális versenyképességi index rangsora között ennek ellenére szoros a kapcsolat, a korrelációs együttható 0,88 (*Penti, Vartia — Nikinmaa, Timo* [2004], 74. oldal).

A rangsorok és indexek abban a tekintetben is különböznek egymástól, hogy mennyiben használnak „kemény” statisztikai adatokat és mennyiben támaszkodnak empirikus adatfelvételen alapuló eredményekre. A statisztikai adatokra támaszkodó indexek hátránya az, hogy az adatok viszonylag késői publikálása miatt megkésve követik a tényleges folyamatokat, viszont megbízhatóak. Az empirikus felmérések ugyan jobban tükrözik az aktuális helyzetet és a közeljövőre vonatkozó kilátásokat, de a kérdőívek megválaszolói nem feltétlenül objektívek. Ebben a tekintetben figyelemre méltó, hogy a WEF és a az IMD gyakran eltérő következtetésekre jut hasonló kérdések kapcsán (*Matthes, Jürgen* [2006], 49. oldal).

1.8. A versenyhelyzet a reálgazdasági folyamatok tükrében

A verseny, versenyképesség és a reálgazdasági folyamatok közötti összefüggéseket először az egyes versenyképességi rangsorok összes elemére kiterjesztve vizsgáltuk. Azt a kutatási hipotézist szerettük volna statisztikai módszerekkel tesztelni, amely szerint minél versenyképesebb egy ország a különféle versenyképességi indexek és azok komponensei alapján, annál magasabb az egy főre jutó GDP, illetve az egy főre jutó külföldi működőtőke-állomány. E mögött az a feltételezés húzódott meg, hogy a verseny a gazdasági növekedés leglényegesebb hajtóereje, a verseny erősödése az egy főre jutó GDP növekedésében, illetve magasabb szintjében is kifejezésre jut. Az egy főre jutó külföldi működőtőke-állomány egyszerre ok és okozat. A verseny erősödése, a versenyképesség javulása egyrészt vonzza a külföldi működőtőke-befektetéseket, másrészt a termelékenyebb külföldi vállalatok javítják az egyes országok versenyképességét.

A függelékben található korrelációelemzésből kevés használható következtetés adódik az általunk kiválasztott reálgazdasági mutatószámok (egy főre jutó GDP dollárban piaci árfolyamokon – Atlas módszer -, egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson, egy főre jutó működőtőke-állomány) és a versenyképesség közötti kapcsolatra. A legtöbb esetben nincs szignifikáns kapcsolat a versenyképességi indikátorok és az egyes versenyképességi rangsorok között, vagy olyan kapcsolat van, ami ellentmond a „józan észnek”, azaz nem ok-okozati összefüggés.

Részleges kivételt képeznek a Heritage Foundation gazdasági szabadság indikátorai. Szignifikáns, erős pozitív kapcsolat van ugyanis az index és a tulajdonosi jogok, valamint az index és a vásárlóerő-paritáson mért egy főre jutó GDP között, szignifikáns, közepes, pozitív kapcsolat fedezhető fel továbbá az index és az egy főre jutó külföldi működőtőke-állomány között.

Ami az okokat illeti, vélelmezhető, hogy a Heritage Foundation gazdasági szabadság indexe méri a legjobban, a versenyt és a versenyképességet meghatározó tényezőket. A többi versenyképességi index kevésbé tudta megragadni ezeket a faktorokat. Ugyanakkor azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a statikus jellegű keresztmetszeti összehasonlításokból csak nagy óvatossággal lehet következtetéseket levonni. Korántsem véletlen, hogy a témával kapcsolatos szakirodalmi elemzések a GDP-dinamika és a versenyképesség és a verseny, illetve azok különféle összetevői közötti kapcsolatot vizsgálták és vizsgálják. A korrelációelemzés dinamizálása szétfeszítette volna a kutatástartalmi és terjedelmi kereteit.

Egy másik elemzés (*Borsi Balázs* [2005]) a Doing business és a Transparency International adatbázisa 100 közös eleme alapján vizsgálta a szabályozás és

az egy főre jutó GNI közötti összefüggéseket. (Az elemzés részletesebb bemutatása a függelék Korrelációelemzés című fejezetében található.) A becsült regresszió determinációs együtthatója 0,794, vagyis *Borsi Balázs* [2005] szerint a vizsgált 100 ország esetében a hat főkomponens az egy főre eső GNI szórásának csaknem négyötödét megmagyarázza. Ez keresztmetszeti adatok esetében igen jó illeszkedésnek tekinthető.

A továbbiakban Magyarország helyzetét az egyes versenyképességi rangsorokban elfoglalt helyezések és az említett reálgazdasági mutatószámok összevetésével elemezzük. Magyarország 2007-ben a világbank által definiált üzleti környezet minőség tekintetében a világ 178 országából állórangsor 45. helyén állt. Ezzel szemben az egy főre jutó GNI tekintetében a Világbank Atlas módszere alapján 209 országból a 61. helyen, vásárlóerő-paritáson (az ár- és árfolyam-torzítások kiszűrésével) az 51. helyen állt. Első megközelítésben Magyarország helyzete kedvezőbb az üzleti környezet alapján, mint az egy főre jutó GDP tekintetében. Ez azonban elsősorban a szerződések érvényre juttatásában, a hitelhez való hozzáférésben és a külkereskedelem szabályozásában elfoglalt kedvező helyre vezethető vissza. A gazdasági fejlettségi szinthez képest jóval kedvezőtlenebb a magyar pozíció a hitelfelvétel (126 ország előzi meg), az ingatlan-átruházás (106 ország van előtte), az építési engedélyek (86 ország jobb) és a foglalkoztatási feltételek szabályozása (80 ország mögött van) tekintetében, de a vállalkozásindítás terén is van relatív lemaradás a gazdasági fejlettségi szinthez képest.

Magyarország közvetlen versenytársai közül az együtt haladók Csehország és Lengyelország kivételével egytől egyik kedvezőbb pozíciót értek el az üzleti környezet tekintetében, mint az egy főre jutó GNI alapján. Különösen szembetűnő az üzleti környezet javára megmutatkozó aszimmetria a Magyarország mögé felzárkózni kívánó Románia és Bulgária esetében. Mindebből első megközelítésben az a következtetés vonható le, hogy az üzleti környezet tekintetében könnyebb, ezáltal gyorsabb a felzárkózás a fejlett országok mögött, mint az egy főre jutó GNI alapján. Következésképpen Magyarországnak mind nagyobb mértékben kell számolnia az alacsony költségű országok versenyével a vállalkozások üzleti környezete terén.

A Doing Business a verseny és a versenyképesség intézményi összetevőit vizsgálja. A Global Competitiveness Report a versenyképesség más, gazdasági jellegű összetevőit is tartalmazza. A két index közötti különbségre utal, hogy az intézményi versenyképességre koncentráló Világbank Doing Business indexe alapján Szingapúr áll az első helyen, míg a szélesebb méretű, a versenyképesség gazdasági összetevőit is tartalmazó Global Competitiveness Report alapján Svédország. A politikai intézmények gazdasági fejlődésben játszott szerepével egyik index sem foglalkozik.

Az alábbi két táblázatból sem vonhatók le egyértelmű következtetések a nemzetközi versenyképességi rangsorokban elfoglalt hely és a

nemzetgazdasági szintű és a feldolgozóipari munkatermelékenység növekedési üteme, az egy főre jutó működőtőke-állomány és a világexport részesedések változása között.

A vizsgált országok néhány reálgazdasági mutatószáma

	GDP/foglalkoztatottak dinamikája (%)	Egy foglalkoztatottra jutó feldolgozóipari hozzáadott érték dinamikája (%)	Egy lakosra jutó külföldi működőtőke-állomány (millió USD)
	1999-2006	1999-2006	2006
Magyarország	3,9	7,2	8151
USA	2,0	4,7	6036
NSZK	1,7	3,9	6103
Írország	2,6	6,7	42226
Finnország	2,1	6,8	12177
Hollandia	1,6	3,2	27647
Dánia	1,6	3,0	25489
Szingapúr	n.a.	n.a.	46894
Svédország	2,1	6,6	23970
Ausztria	1,3	3,8	9384
Spanyolország	0,5	1,0	9914
Portugália	0,6	1,9	8037
Görögország	3,4	4,4	3328
Szlovénia	3,1	6,5	3726
Csehország	3,7	7,2	7520
Lengyelország	3,8	8,0	3726
Szlovákia	4,1	9,4	5637
Észtország	7,5	10,1	9381
Lettország	7,0	8,1	3275
Litvánia	6,9	10,1	3217
Románia	5,2	5,4	3275
Bulgária	3,4	n.a.	2689

Forrás: Eurostat adatbázis

Részesedés a világexportban
(Százalék)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Magyarország	0,44	0,49	0,53	0,57	0,60	0,60
USA	12,12	11,79	10,69	9,56	8,90	8,67
Németország	8,55	9,24	9,49	9,92	9,89	9,30
Írország	1,20	1,34	1,36	1,22	1,14	1,05
Finnország	0,71	0,70	0,70	0,70	0,67	0,63
Hollandia	3,61	3,73	3,76	3,91	3,88	3,86
Dánia	0,79	0,84	0,89	0,88	0,84	0,82
Szingapúr	2,14	1,97	1,93	2,11	2,16	2,20
Svédország	1,35	1,22	1,26	1,35	1,34	1,25
Ausztria	1,05	1,14	1,21	1,28	1,29	1,19
Spanyolország	1,79	1,89	1,94	2,06	1,98	1,79
Portugália	0,38	0,39	0,40	0,42	0,39	0,37
Görögország	0,18	0,17	0,16	0,18	0,17	0,16
Szlovénia	0,14	0,15	0,16	0,17	0,18	0,18
Cseh Közt.	0,45	0,54	0,59	0,64	0,75	0,75
Lengyelország	0,49	0,58	0,63	0,71	0,82	0,86
Szlovákia	0,18	0,20	0,22	0,29	0,30	0,31
Észtország	0,06	0,06	0,07	0,07	0,06	0,07
Litvánia	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,05
Románia	0,06	0,07	0,08	0,09	0,10	0,11
Bulgária	0,16	0,18	0,21	0,23	0,26	0,27

Forrás: World Trade Organization

http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its06_bysubject_e.htm

2. A versennyel kapcsolatos jogszabályi környezet nemzetközi tapasztalatai

A verseny előtti akadályok leépítése és ezzel összefüggésben a verseny ösztönzése mind több ország gazdaságpolitikai cél- és eszközrendszerében kap egyre nagyobb hangsúlyt. Ebben kiemelkedő szerepet játszik a versenypolitika és a versenyjog. Mint ismert, a versenypolitika a piaci és versenyviszonyok befolyásolására irányuló politika. A versenypolitika egyik legfontosabb, de nem kizárólagos eszköze a versenyjog, amelynek feladata a verseny tisztaságán örökődő jogszabályok megalkotása és érvényesítése a gazdasági szereplők, azok közül is elsősorban a fogyasztók védelmében. A versenypolitika közvetlenül is kapcsolatba hozható a különböző országokban az utóbbi 15-20 évben bevezetett reformokkal, különösen a külkereskedelem és a közbeszerzések liberalizálásával, a külföldi működőtőke beáramlásával, a privatizációval és a deregulációval.

A versenypolitika és a versenyjog kidolgozása és fenntartása mögött az a helyzetértékelés húzódik meg, hogy egyrészt a gazdasági fejlődés legfőbb hajtóereje a verseny, másrészt ha a vállalatokat magukra hagyják, akkor állami ellenőrzés hiányában azok természetes reakciója a verseny korlátozása (kartellek alakítása, akadályok emelése a piacra való belépés előtt, lobbizás a kormányoknál a verseny korlátozása érdekében stb.). Ezt a fajta vállalati magatartást az állam a versenypolitika és a versenyjog segítségével költség-hatékony módon orvosolhatja. Ebből természetesen nem következik az, hogy ez az állami törekvés szükségképpen mindig sikeres.

Ennek alapján a versenypolitika célja a verseny előmozdítása olyan piacok létrejöttének támogatásával, amelyek reagálnak a fogyasztók jelzéseire és biztosítják az erőforrások hatékony allokációját a gazdaságban, valamint a hatékony termelést az innováció ösztönzésével (UNCTAD [2004], 3. oldal). Ebben az esetben várható a fogyasztó jólétének növekedése a minőség lehető legjobb megválasztásával, a legalacsonyabb árral és a fogyasztók megfelelő ellátásával. Ugyanakkor lehet ellentmondás e statikus hatékonyság és az időnként versenyképességnek is nevezett dinamikus hatékonyság között. Az erőforrások hatékony allokációja és felhasználása a versenyképesség javulásához vezet és gyorsabb gazdasági növekedési ütemet tesz lehetővé.

A világ országainak többségében van valamilyen versenytörvény, amelynek kinyilvánított célja a gazdasági hatékonyság javítása és ezáltal a gazdasági fejlődéshez való hozzájárulás. A versenytörvények közös vonása az is, hogy általános irányzatként a fogyasztói jólét növelését tartják elsődlegesnek. Ennek ellenére nem zárult le a vita azzal kapcsolatban, hogy a versenytörvénynek kizárólag a fogyasztói többletet kell-e preferálnia, vagy a

fogyasztói többlet elsődlegessége mellett a profit- vagy termelői többletet is figyelembe kell vennie. Ez nem változtat azon, hogy az elsődleges cél a gazdasági hatékonyság előmozdítása áll a versenypolitika középpontjában. A gyakorlatban ezt a dilemmát gyakran áttolják a másodlagos célok közé. A másodlagos célok tekintetében viszont már vannak különbségek az egyes országok versenytörvényei között.

Egyes fejlődő országokban a versenytörvények által meghatározott lényeges célkitűzés annak a megakadályozása, hogy a gazdasági hatalom néhány nagyvállalat kezében történő koncentrációja ne növekedjen. Máshol a kis és közepes méretű vállalkozások védelme kap nagyobb hangsúlyt. Dél-Afrikában a versenytörvényt társadalmi célok előmozdításának és a gazdasági hatalom diverzifikálásának a szolgálatába állították (UNCTAD [2004], 3. oldal).

A versenyhatóság általános feladata egyébként egyrészt a kormányok meggyőzése arról, hogy bizonyos cselekedetektől tartózkodjanak, másrészt a törvényben versenyellenesnek definiált gyakorlatok utólagos szankcionálása, aminek természetesen elrettentés vagy megelőzési hatása is van. Emellett külön említhető a vállalati fúziók utólagos ellenőrzése, aminek az a célja, hogy ne sérüljenek a versenykorlátozó vagy a versenyt nem serkentőpiaci struktúrák. A versenypolitika és a versenyjog ebben a felfogásban az intézményi minőség fenntartásának mással nem helyettesíthető része.

A versenypolitika és a versenyjog között további összefüggések vannak. A tapasztalatok alapján a versenypolitika önmagában kevés, nem éri el automatikusan legfőbb célját, a verseny erősítését hatékony versenyjog nélkül. Mindez különösen sok fejlődő és volt szocialista országra érvényes, ahol a versenypolitika és a versenyjog viszonylag rövid múltra tekint vissza.

Ebből következik, hogy a természetes monopóliumok (közszolgáltatások és a hálózatos iparágak) deregulációját például össze kell kapcsolni a versenyhatóság vagy valamilyen ágazati hatóság (például energia- vagy hírközlési felügyelet stb.) erőtlen ellenőrző tevékenységével, mert csak így biztosítható, hogy a piaci szereplők nem élnek vissza domináns piaci pozícióikkal. A versenyt ezekben az ágazatokban nemcsak a piacra való belépés korlátozása torzítja, hanem a piacról való kilépés megnehezítése is monopolista jogosítványok biztosítása, illetve meghosszabbítása révén. Az ilyen jogosítványok az erőforrásoknak a kevésbé hatékony területekről a hatékony területekre történő átcsoportosítását gátolják.

Ugyanígy, nem sokat ér az árak liberalizálása, illetve áremelkedés lesz az eredménye, ha az árliberalizálás nem párosul olyan versenypolitikával és versenyjoggal, amely megváltoztatja, illetve ellenőrzi a gazdasági szereplők viselkedését és a piaci szerkezetet. Ugyanez vonatkozik a privatizációra is: a privatizáció csak akkor éri el a kívánt és szándékolt eredményt, ha az állami monopóliumokat nem magánmonopóliumok váltják fel.

Az import liberalizálása is csak akkor éri el a kívánt hatást, ha az a belföldi monopolpozíciók felszámolásával, a versenyellenes vállalati magatartás (például az importra vonatkozó restriktív elosztási megállapodások, nemzetközi tulajdonjogokkal való visszaélés stb.) felszámolásával és szankcionálásával jár. Anti-dömping eljárást rendszerint ott kezdeményeznek, ahol az átlagosnál erősebb a versenyellenes gyakorlat a hazai gazdaságban. Az import, illetve tágabb értelemben a külkereskedelem liberalizálása önmagában nem küszöböli ki a versenyellenes vállalati magatartást. Egyes gazdasági szereplők a liberalizálás nyomán erősödő verseny számukra kedvezőtlen hatásait határokon átnyúló versenyellenes magatartással kompenzálhatják (nemzetközi kartellek létrehozása, visszaélés a domináns piaci pozícióval vagy a szellemi tulajdonjogokkal). Egyes esetekben az ilyen gyakorlatok hátrányosabban érinthetik a nemzetközi kereskedelmet, mint a korábbi magas vámtarifák vagy legalább olyan mértékben, mint a nem vámjellegű akadályok.

A külföldi működőtőkét is liberalizált piacokra szabad beengedni, ahol erős versenyhatóság gondoskodik arról, hogy a külföldi vállalatok (a belföldiekkel karöltve, illetve összejátszva) ne korlátozzák a versenyt és ne éljenek vissza domináns piaci pozícióikkal. Azt is célszerű megakadályozni, hogy vállalatátvétel esetén a külföldi befektető ne tegyen szert domináns pozícióra a releváns piacon. Versenykorlátozó hatás léphet fel a következő esetben is. Két külföldi nagyvállalat leányvállalatot alapít egy olyan országban, amely liberalizálta a külföldi működőtőke-importot. A két leányvállalat versenyez egymással. Az anyaországban működő anyavállalatok fuzionálnak, tehát nem versenyeznek többet. A fúzió révén a leányvállalatok egy tulajdonoshoz kerülnek, ami szintén korlátozza a versenyt (UNCTAD [2004], 7.oldal). Szórványos nemzetközi tapasztalatok alapján azok az országok több külföldi működőtőkét vonzanak, ahol hatékony versenytörvény van. (Ez a tézis még empirikus igazolásra szorul.) Ez valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a legtöbb transznacionális vállalat „hózzászokott” az anyaország versenytörvényeihez, tudja kezelni a versenyhatóság által felvetett ügyeket. A transznacionális nagyvállalatok a versenyhatóságoktól azt várják, hogy megfelelő játékteret biztosítsanak a hazai és a külföldi cégek közötti kapcsolatrendszerhez, beleértve a transznacionális vállalatok közötti kapcsolatokat is. Ha egy transznacionális nagyvállalat olyan országban fektet be (manapság ezek szinte kizárólag fejlődő országok), ahol nincs kiforrott versenyjog, akkor számolnia kell a bizonytalansággal, hogy nem ismert számára, mikor, milyen törvényt vezetnek be, azt hogyan fogják végrehajtani, és mindez hogyan érinti a beruházást.

A versenypolitika és a versenyjog az intézményi környezet, illetve intézményi minőség kiemelkedő fontosságú tényezője, előmozdítja és ösztönzi a versenyt és a versenyképességet. A versenypolitika prioritása azoknak a feltételeknek a megteremtése, amelyek a legnagyobb valószínűséggel biztosítják a verseny

érvényesülését. Ez nemcsak a versenyre vonatkozó szabályozók kikényszerítését jelenti, hanem a kormányzaton belül olyan általánosabb felügyeleti funkció ellátását, amelynek célja annak a biztosítása, hogy a jogszabályok és egyéb szabályozók (kereskedelempolitikai intézkedések, privatizáció, szellemi tulajdonjogok védelme, külföldi működőtőke-befektetések ösztönzése stb.) konzisztensek legyenek és mozdítsák elő a versenyt. Ebben a felfogásban a versenyhatóságnak a meglévő és a tervezett jogszabályokat a verseny érvényre jutása szempontjából kell vizsgálnia és véleményeznie. Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy a versenyhatóság átveszi a szabályozó hatóság szerepét.

A közösségi versenyjog elsődleges és másodlagos, ez utóbbin belül jellemzően rendeletek formáját ölti, amelyek a tagállamok jogrendszerének részei. Az egyes EU-tagállamok versenyre vonatkozó nemzeti jogszabályai nagyfokú hasonlóságot mutatnak. Különbségek a közösségi versenyjog és az EU-n kívüli országok, illetve az EU-tagállamok és a kívülálló országok versenyjoga között vannak. A versenyre vonatkozó európai uniós és azon kívüli országok jogszabályainak összehasonlítása sok tanulsággal nem szolgál abban az esetben, ha eltérés van a közösségi jog filozófiájától és rendelkezéseitől. Ebben az esetben ugyanis a közösségi jog primátust élvez a nemzeti jogrendszerekkel szemben, az esetleg jobb külföldi szabályozást nem lehet átvenni. Ezért a Közösség és a harmadik országok, azon belül főleg az USA versenyjoga közötti különbségek feltárása indokolt.

Az Európai Unióban a hatékonysági cél más célkitűzésekkel fonódik össze, amilyen például a kis- és középvállalatok ösztönzése, az innováció serkentése és az európai uniós vállalatok külső versenyképességének javítása (*CESifo* [2006], 110. oldal). További cél az európai gazdasági integráció támogatása. Más versenyhatóságokhoz képest az Európai Bizottság többletjogosítványokkal rendelkezik, amennyiben kötelessége az ipari racionalizálási programok és az iparnak nyújtott állami támogatások figyelemmel kísérése.

Az amerikai versenytörvény és a közösségi versenyjog között a legnagyobb különbség a vállalati fúziók utólagos ellenőrzésében vannak. Az USA-ban 1968 óta a Herfindahl-Hirschman indexet használják a fúziók piaci hatásainak értékelésére. Mint ismert, az indexet úgy számolják ki, hogy az egyes gazdasági szereplők piaci részesedését négyzetre emelik és összegzik. Az index értéke 0 (tökéletes verseny) és 10,000 (tisztá monopólium) között lehet, azaz minél kisebb az index értéke, annál kompetitívebb a piac.

Az index három zónáját különböztetik meg. Az alsó zóna 1000 alatt van, itt engedélyezik a fúziót. Konkrétan, ha a Herfindahl-Hirschman index számított értéke a fúziót követően egy adott piacon 1000 pontnál kevesebb, akkor két vállalat fúziója nem veszélyezteti a versenyt. A központi zóna 1000 és 18000 között van, ez a szürke zóna, fúzió további tanulmányozásra szorul. Ha a

fúziót követően a Herfindahl-Hirschman index 1000 és 1800 bázispont közé esik, a fúzió veszélyes, ha a HHI értéke 100 bázisponttal, vagy annál többel nő. A gyakorlatban ebben az esetben csak akkor engedélyeznek fúziót, ha az nem veszélyezteti a piacra való szabad belépést, rendelkezésre állnak helyettesítők és nincs összejátszó megállapodás a piaci résztvevők között. Ebben a zónában meg kívánják akadályozni a piacvezető további akvizícióit, miközben a kisebb cégek nyugodtan fuzionálhatnak.

Az 1800 feletti érték a nagyon koncentrált zóna. Abban az esetben, ha a Herfindahl-Hirschman index értéke 1800 bázispont feletti, egy fúzió versenyellenesnek minősül, ha az index értékét 50 vagy annál nagyobb mértékben változtatja meg (*Carlton – Perloff* [2003g, 661.oldal, illetve *Blank - Persson* [2004]).

A rendszer gyengesége az, hogy nem tudja jól kezelni a vertikális vagy konglomerátum jellegű fúziókat. A Herfindahl-Hirschman index nem utal a piac teljes méretére, és az sem világos mindig, hogy milyen piaci részesedést kell mérni. További mutatószámokra van szükség a lehetséges áremelések mértékének megbecslésére. Végül az index változása és a piaci erő változása közötti kapcsolat nem egyértelmű.

Az Európai Unióban az Európai Bizottság hosszú időn keresztül a 82. cikket alkalmazta a vállalatok koncentrációjának az elbírálására, de csak utólag. Az 1980-as évek végén fogadták el a 4064/89 (EGK) tanácsi rendeletet a koncentráció ellenőrzéséről. Ezt módosította az 1310/97 (EK) tanácsi rendelet. A rendelet felsorolja azokat a paramétereket, amelyek elérése esetén a Bizottság előzetes engedélyét kell kérni a fúzióra.

„Közösségi méretű” egy tranzakció (vállalkozások egyesülése, más vállalatok feletti irányítás megszerzése) akkor, ha az érintett cégek együttes éves forgalma több, mint 5 milliárd euró és a vállalatcsoportból legalább két cég forgalma 250 millió eurónál nagyobb az Európai Unión belül. Nem tartoznak azonban a rendelet hatálya alá a fenti feltételeknek megfelelő fúziók akkor, ha az Európai Unión belüli teljes forgalmuk több mint kétharmada ugyanabból a tagállamból származik.

A módosítás nyomán a kisebb méretű vállalkozásokra is vonatkozhat a vállalati koncentrációval kapcsolatos tanácsi rendelet, ha az éves világméretű forgalmuk eléri a 2,5 milliárd eurót és emellett a Közösségen belüli forgalmuk egyenként, illetve együttvéve eleget tesz még egy sor összeghatárnak.

A közösségi versenyjognak vannak ún. extraterritoriális hatásai is. A közösségi versenyjog ugyanis olyan országok vállalataival szemben is alkalmazható, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak. Erre akkor kerülhet sor, ha az általuk kötött megállapodás károkat okoz az Európai Unióban. A közösségi versenyjog megsértésének nem feltétele az, hogy harmadik ország (nem EU-

tagállam) gazdasági társasága jelen legyen az EU-piacon. Mindebből az következik, hogy az EU-n kívüli államok vállalatai is kötelesek előzetesen engedélyt kérni Brüsszelben a fúzióra. A közösségi versenyhatóság (azaz a Bizottság illetékes főigazgatósága) azt mérlegeli, hogy a fúzió nem torzítja-e a versenyt az EK belső piacán, és nem vezet-e piaci erőfölény létrejöttéhez.

A közösségi szabályozás legfőbb gyengesége az, hogy meglehetősen bonyolult annak az eldöntése, hogy egy fúzió közösségi vagy nemzeti joghatóság alá tartozik-e. Az 1990-ben bevezetett úgynevezett „one stop shop” elv azt jelenti, hogy egy vállalati fúzió vagy a közösségi, vagy a nemzeti joghatóság fennhatósága alá tartozik, a kettő egyidejűleg nem illetékes. A kritériumokban (forgalom) bekövetkezett változtatások a közösségi szint felé való elmozdulást jelzik.

A fúziók ellenőrzésében 2004-ben végrehajtott változtatások növelték egyfelől a fuzionáló felek közötti egyensúlyt biztosító eszközöket, másfelől a gazdasági elemzés szerepét a fúziók értékelésében. Ennek ellenére a fuzionáló felek számára kialakítandó garanciák, az elemzés és a döntéshozatal minősége és a nemzeti kormányok és vállalatok lobbizási nyomásával szembeni védelem még javítható (*SECifo* [2006], 115.oldal). A vállalati fúziókra vonatkozó javaslatokat a vádhatóságtól és a vizsgálóktól független adminisztratív testületnek kell tennie.

A verseny korlátozása (az ár- és piacrögzítő megállapodások stb.) óriási károkat okoznak a nemzetgazdaságnak. Becslések szerint az USA-ban a kartellek által végrehajtott áremelések éves átlagban mintegy 1 milliárd dollár veszteséget okoznak a fogyasztóknak. A többi versenykorlátozó gyakorlat által okozott kár ennél is nagyobb. Japánban az 1990-es évtized stagnálásának az időszakában csak azok a szektorok maradtak nemzetközileg versenyképesek, amelyek igen erős versenykörnyezetben működtek.

A versenyképesség ösztönzésének legáltalánosabb eszköze a versenypolitika és a versenyjog olyan alakítása, hogy az a termelékenység növekedését segítsék elő. Az Egyesült Királyságban a kormány a kartellek elleni intézkedések szigorítására, a versenyhatóság szerepének növelésére és a jogérvényesítésre helyezi a hangsúlyt (*Brown – Eaglesman*, 2001, 13. o.). A versenyszabályok áttekintésére felkért 100 szakértő véleményezte az 1998. évi brit versenytörvényt. A törvény, amely ugyan elsőként tiltotta explicit módon az árösszejátszást, azaz a felek által megállapított árak rögzítését és a domináns piaci pozícióval való visszaélést, a szakértők szerint mégsem volt elég szigorú. Csak két olyan vállalatot találtak, amely az árögzítés törvényben tiltott tényállását kimerítette. Mindkettő ellen bírósági eljárás folyt. Ugyanakkor a törvény nem visszamenőleges hatályú, azaz csak a hatályba lépése utáni ügyekre lehet alkalmazni.

A szakértők szerint a brit gazdaság termelékenységének a növelése olyan változásokat tesz szükségessé a vállalati kultúrában, amely a jelenlegi törvény segítségével nem érhető el. A szakértői javaslat büntetőjogi irányított elő azon üzletemberek számára, akik megállapodásokkal rögzítik az árakat és/vagy a piacokat. Olyan jogi mechanizmusokat javasoltak, amelyek lehetővé teszik a kartellek áldozatai számára a kártalanítást. Növelni kívánták a különféle fogyasztói szervezetek szerepét a fogyasztók elleni káros gyakorlat felderítésében. Nagyobb függetlenséget irányítottak elő a versenyhatóságnak. A szakértők szerint a miniszterektől el kell venni azt a jogot, hogy a versenyhatóság versenyügyben hozott határozatait megváltoztathassák. Szükségesnek tartották azt, hogy több megelőző jellegű piaci vizsgálatra, elemzésre kerüljön sor bizonyos piaci szektorokban. Emellett javasolták a fizetésektelenséggel kapcsolatos jogi szabályozás korszerűsítését is. Javasolták a csődtörvény módosítását is, hogy a „becsületes” csőd, csődeljárás segítse az új vállalkozások megindítását. Meg kell akadályozni azt, hogy a bankok és a kormány mint kiemelt, preferált hitelező saját pozíciói védelmében bezárhasson vállalkozásokat. Ezekről a változtatásokról a vállalkozásindítás és a termelékenységemelés általános feltételeinek a javítását várták.

Ha a verseny szűkítésének a lehetőségei csekélyek, akkor a vállalatok arra kényszerülnek, hogy erőfeszítéseiket a termelékenység javítására koncentrálják. Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a versenypolitika mellett olyan tényezők is befolyásolják a termelékenység alakulását, mint a nemzeti valuta mindenkori árfolyama, illetve annak változása, a szociális és a jóléti politikák terjedelme és jellege stb.

3. Összefoglalás, következtetések, ajánlások

A közgazdasági szakirodalomban hosszabb idő óta foglalkozik a gazdasági növekedés és a versenyképesség forrásaival és hajtóerőivel. A globalizáció terjedése és mélyülése nyomán került előtérbe világszerte a versenyképesség és annak mérése. Az 1980-as évek végétől jelentek meg a versenyképesség, illetve a gazdasági, gazdaságpolitikai, üzleti környezet, intézményrendszer versenyösztönző vagy versenykorlátozó hatásának mérésére hivatott különféle indexek és az azok alapján összeállított országgrangsorok. Ezek az indexek komplex mérőszámok, a versenyképesség, illetve a gazdasági környezet és intézményrendszer nagyszámú komponensét tartalmazzák.

Az indexek több vonatkozásban különböznek egymástól. Egyrészt megalkotóik más-más elméleti háttérre támaszkodva, más-más célt definiálva egymástól eltérően értelmezik a versenyképességet, illetve annak alkotórészeit, ennek megfelelően más-más súlyt tulajdonítanak a versenyképesség egyes komponenseinek. Másrészt egyes indexek kizárólag „kemény” statisztikai adatokat tartalmaznak, más indexek viszont empirikus adatfelvételen alapuló „puha” adatokat is, mert egyes jelenségek, mint amilyen például a korrupció stb. statisztikai adatokkal nem érzékeltethetők. Harmadszor, az indexek eltérő számú országra vonatkoznak, ami megnehezíti vagy egyenesen lehetetlenné teszi az egyes versenyképességi rangsorok összehasonlítását. Az összetételtől és a súlyozástól függően az egyes indexek alapján kialakított országgrangsorok különböznek egymástól. Végül az indexek és versenyképességi rangsorok múltbeli alakulásából nem feltétlenül vonhatók le megfelelő következtetések a jövőbeli tendenciákra. Az egyes rangsorokban bekövetkezett változások arra utalnak, hogy egy ország kedvező múltbeli teljesítménye nem garancia a hasonlóan jó jövőbeli teljesítményre. Bár az indexek tartalmazzák a versenyképesség leglényegesebb elemeit, az indexekből önmagában nem indokolt messzemenő következtetéseket levonni egy ország versenyképességéről, a reális kép megalkotásához további elemzésre van szükség.

A versenyképességi, illetve az üzleti környezetre és az intézmények minőségére vonatkozó indexeket és nemzetközi rangsorokat a gazdasági és politikai döntéshozók világszerte figyelembe veszik és alakulásukat figyelemmel kísérik, adott esetben (például beruházási, befektetési és finanszírozási döntéseknél stb.). Felhasználói oldalról a versenyképességi indexek és rangsorok sokkal inkább egy ország üzleti kockázatainak az azonosítására alkalmasak, mint versenyképességének meghatározására. A versenyképességi rangsorokban elfoglalt helynek közvetlen következményei is vannak, így egyáltalán nem közömbös, hogy Magyarország hol helyezkedik el ezeken (bár jelentőségét túlbecsülni sem szabad). A magyar gazdaság

versenyhelyzetének értékelésekor a Gazdasági Versenyhivatalnak célszerű tanulmányoznia a különféle versenyképességi indexeket és rangsorokat.

Mindebből természetesen nem következik az, hogy kifejezetten olyan gazdaságpolitikai intézkedéseket kellene tenni, amelyek célja a különféle rangsorokban történő előrelépés. Az összefüggés fordított, a kormányzati intézkedések eredménye kell, hogy legyen az előrelépés a nemzetközi ranglistákon. Ebben a felfogásban a versenyképességi listákon elfoglalt hely változásai a reformok vagy intézkedések hatásait érzékeltetik. (A reform kifejezés itt nem az államháztartás nagy rendszereire vonatkozó szerkezeti átalakításokat jelent, hanem a gazdasági környezetre vonatkozó szabályozókat.)

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy például a Doing Business projekt nagyszámú reformintézkedést ihletett, tehát orientációs és motivációs szerepe mindenképpen jelentős volt. Ez elválaszthatatlan attól, hogy a különféle rangsorokat követendő mintáknak tekintik (sokszor figyelmen kívül hagyva azt a körülményt, hogy ugyanaz a szabályozás eltérő gazdasági környezetben más eredményt produkál).

Az indexek múltbeli állapotokat és folyamatokat tükröznek, a statisztikai adatszolgáltatás sajátosságai miatt rendszerint bizonyos késéssel követik a tényleges folyamatokat. Az empirikus adatfelvételen alapuló komponensek meghatározott gazdasági szereplők értékelését tükrözik, ami nem feltétlenül egyezik meg az adott országban általánosan elterjedt nézetekkel és véleményekkel. A szakirodalmi források nem győzik hangsúlyozni, hogy az indexek múltbeli értékei és trendjei előrejelzésre korlátozottan alkalmasak, egy ország kedvező múltbeli teljesítményéből nem következik, hogy ez a jövőben is folytatódik. A következtetések levonásánál figyelembe vettük az egyes indexek korlátait is.

A jelen kutatás középpontjában a gazdasági környezet és intézményrendszer minősége és a versenyképesség közötti összefüggések elemzése állt. A kutatás egyik kiinduló hipotézise az volt, hogy azok az országok versenyképesebbek, amelyekben a verseny is erősebb, azaz ahol az általános gazdasági környezet és intézményrendszer olyan, hogy ösztönzi a versenyt. A szélesebb merítésű indexek esetében a gazdasági környezetre és az intézményrendszerre, az annak minőségére vonatkozó komponensekre vagy komponensre koncentráltunk. Ennek megfelelően a gazdasági környezetre vonatkozó indexek mellett olyan versenyképességi indexeket és rangsorokat vizsgáltunk, amelyek a gazdasági környezetet értékelik és minősítik a verseny erőssége szempontjából.

A kutatás másik kiinduló hipotézise az volt, hogy az EU-csatlakozással összefüggésben Magyarországra is kiterjed az Európai Közösség gazdasági jogrendszere és a közösségi versenyjog, azaz a gazdasági környezet és a

verseny jogi szabályozása tekintetében nincs különbség Magyarország és az Európai Unió többi országa között. A gazdasági környezetet a verseny szempontjából minősítő indexek és az azok alapján összeállított országgrangsorok ezért jól tükrözik a gazdasági környezetnek és az intézményrendszernek a versenyt alakító nem feltétlenül és nem kizárólag jogi természetű minőségi összetevőit. Természetesen a gazdasági jogszabályok harmonizációja messze nem jelent egységesítést, azaz az egyes EU-tagállamok jogszabályai között lehetnek eltérések, miközben semmi garancia nincs arra, hogy a jogi kultúra, a jogalkalmazás, a jogérvényesítés hatékonysága, a bürokratikus szabályozás stb., általánosítva: az intézményrendszer minősége mindenütt ugyanaz.

A harmadik hipotézis az volt, hogy a verseny előtti látható és láthatatlan akadályokat lebontó vagy lehetőség szerint minimalizáló szabályozási környezet és gyakorlat akkor javítja a versenyképességet, ha az adott ország, főleg ha az a világgazdaságra nagymértékben nyitott, erőteljesen bekapcsolódik a nemzetközi munkamegosztásba, beleértve a külső, nemzetközi verseny hatásainak az érvényesülését⁸. Ezeket a hatásokat a gazdaságirányítás lefojthatja, de elő is mozdíthatja. (Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a nemzetközi munkamegosztásba nagyságrendi összefüggések miatt nemzetközi összehasonlításban kisebb mértékben, illetve aszimmetrikusan bekapcsolódott USA sok, itt részletesen nem vizsgálható tényező miatt rendkívül kompetitív belső gazdasági környezettel rendelkezik.) Természetesen az általános gazdasági környezet kompetitív jellege nem ír, illetve írhat felül — teljesen semmiképpen — bizonyos versenykorlátozó tényezőket. Ilyen például a természetes monopóliumok szabályozása vagy az oligopol piacok jelenléte stb., aminek elemzése külön tanulmány tárgya lehet.

A különféle versenyképességi és versenykörnyezeti indexek elemzéséből levont egyik következtetés az, hogy Magyarország helyzete az utóbbi években több vizsgált területen javult. Különösen erőteljes volt a javulás a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás terén (globalizációs indexek), de Magyarország előre lépett az IMD versenyképességi és a Heritage Foundation gazdasági szabadág indexben.

A pozíciójavulásban kiemelkedő fontosságú tényező volt a 2004. évi európai uniós csatlakozás, aminek nyomán Magyarország és a többi közép- és kelet-európai EU-tagállam pozíciója a nem EU-tagországokhoz viszonyítva erősödött. Tehát az EU-csatlakozás is globális versenyképességi tényező. Itt célszerű kiemelni, hogy ez a magyar gazdaságpolitikával és gazdaságirányítással, illetve autonóm döntéseivel közvetlenül nem volt kapcsolatba hozható, bár természetesen az EU-ba való belépés

⁸ Több hazai szakértő jutott arra a következtetésre, hogy Magyarországon a gazdaság azon szegmenseiben van a legnagyobb mértékű lemaradás a nemzetközi élvonaltól, ahol nem érvényesült a külföldi verseny (oktatás, egészségügy, építőipar, építészeti esztétika stb.).

előkészítésétől nem választható el. Végül is az új tagok egyidejű csoportos felértékelése történt meg az EU-csatlakozás után a különféle nemzetközi rangsorokban.

Magyarország relatív helyzete nem sokat változott a benchmark országokkal szemben, azaz a felzárkózás egyelőre csekély mértékben jutott kifejezésre a benchmark országok megközelítésében. Több index esetében javult a magyar pozíció azon országokkal szemben, amelyekhez felzárkózni kíván (dél-európai országok és Szlovénia), miközben differenciált volt a közép- és kelet-európai versenytársakkal szemben. Viszonylag erős trend volt a Magyarországnál kevésbé fejlett Románia és Bulgária dinamikus felzárkózása és ezáltal erősödő versenye a gazdasági környezet és az intézmények minőségének javítása tekintetében. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy Magyarország az utóbbi három évben folyamatosan csúszott vissza a World Economic Forumn legszélesebb merítésű, ezáltal a versenyképességet legjobban tükröző globális versenyképességi indexének nemzetközi rangsorában.

Egy lehetséges megközelítésben, ha a piacgazdasági elvekkel összhangban lévő intézmények jelen vannak és működnek, akkor egy ország versenyképességét hosszú távon a reálgazdasági feltételek (a termelési tényezők mennyisége és minősége stb.) határozzák meg, a szabályozási-intézményi szféra mintegy kiszolgálja a reálszféra szükségleteit. A két szféra között ugyanakkor kölcsönhatás áll fenn, adott időszakokban az intézményi szféra lemaradása gátolhatja a reálszféra fejlődését, általában is a versenyképességet, illetve fordítva, a szabályozási-intézményi szférában végrehajtott reformok javíthatják a reálgazdasági szféra versenyképességét. Erre utal többek között a teljes tényezőtermelékenység alakulása.

A versenyképesség forrásait tekintve Magyarország még mindig kiemelkedő mértékben támaszkodik a nemzetközi versenyképesség gazdasági összetevőire az intézményekkel szemben, miközben a versenyképesség gazdasági hajtóerői adott intézményi feltételek mellett a kimerülés jeleit mutatják. Ugyanakkor a közép- és kelet-európai versenytársak a reálgazdasági szférában meglévő versenyhátrányaikat a jelek szerint szabályozási reformokkal, az intézményrendszer minőségének gyors ütemű javításával ellensúlyozták. E mögött egyrészt az a felismerés húzódik meg, hogy a reálszféra versenyképességének javítása nehezebb, hosszabb időt vesz igénybe, beruházás-igényes, a ráfordítások eredményei későbbben jelentkeznek. Ezzel szemben a szabályozási és intézményi reformok beruházás-, illetve általánosabb értelemben költségigénye csekélyebb, a végrehajtás időigénye kisebb, miközben az eredmények is hamarabb jelentkeznek. E reformok összhangban van a közösségi jogszabályokkal, és nem sérti a közösségi verseny- és támogatáspolitikai elveit. Románia és Bulgária mellett Szlovákia és a balti államok az intézmények minőségének javulásával, a legolcsóbb eszközzel kívánták erősíteni nemzetközi versenyképességüket, szabályozási reformokkal kívánták dinamizálni

reálgazdasági szférájukat. Az is könnyen belátható, hogy ha két ország adottságai hasonlóak a gazdasági szféra versenyképessége terén, akkor az a versenyképesebb, amelyik intézményeinek minősége jobb.

A magyar versenyképesség intézményi elemeinek nemzetközi összehasonlításban történt áttekintése alapján meghatározhatók bizonyos kitörési pontok, azaz olyan területek, amelyekben viszonylag csekély mértékű változtatások is erőteljesebb javulást eredményeznek. Mindenre egyszerre vagy rövid időn belül megoldást kínáló gyógyír nincs, előrelépni csak apró, de szisztematikus és egy irányba mutató lépésekkel lehet. Ehhez viszont átfogó intézményfejlesztési stratégiára van szükség. Stratégia nélkül nehéz mobilizálni, illetve kiaknázni az intézményfejlesztés különbözőterületei közötti látens vagy nyilvánvaló szinergikus hatásokat. A tapasztalatok alapján azok az országok a legsikeresebbek, amelyek kiegyensúlyozott stratégiát valósítottak meg, azaz ahol a versenyképesség gazdasági és intézményi elemei egymással többé-kevésbé összhangban voltak. Az intézményi súlypontképzés ezért hosszú távon, a reálszféra által történő alátámasztás nélkül nem túl célszerű.

A Doing Business projekt tapasztalatai alapján az egyik kitörési pont lehet a szabályozási vagy eljárási, illetve az azoktól elválaszthatatlan költségek csökkentése. Nemzetközi összehasonlításban magas a vállalkozásindítás adminisztrációs költségigénye, az új vállalkozások minimális tőkeigénykövetelménye és az ingatlan átruházását terhelő költségek szintje, viszont elfogadhatók a jogérvényesítés költségei. Ezek a hivatalos költségek nehezítik új vállalkozások indítását (főleg a munkaidényes területeken működő kis- és középvállalkozásokét) és az ingatlanforgalmat, ezen keresztül korlátozzák a vállalkozások közötti versenyt, illetve az ingatlanpiac likviditását. A piacra jutási korlátok lebontása, ezen keresztül a verseny élénkítése érdekében célszerű és kívánatos az eljárási költségek és illetékek minimális szintre történő csökkentése. Az eljárási illetékek helyett a gazdasági teljesítményhez kötődő, azokkal változó adókra kellene nagyobb hangsúlyt helyezni. A magas adminisztrációs költségek és eljárási illetékek ugyanis csírájában fojtják meg a versenyt vagy teszik lehetetlenné bizonyos, későbbben adóztatható gazdasági tevékenységek bővülését.

A vállalkozás-alapítás feltételeinek megnehezítése nem segíti a jogellenesen működő vállalkozások kiszűrését, illetve nem vállalhatja át a működő vállalkozásokat ellenőrző intézmények funkcióit. Magyarországon még mindig alig köthetőek személyi felelősséghez a vállalkozás-alapítás és vezetés során elkövetett csalárd cselekmények.

A hivatalos eljárások költségeire további, racionálisan nehezen indokolható költségek rakódnak. Az ingatlan-átruházás (szerződések ügyvédi ellenjegyzése) és a vállalkozásalapítás (szerződések elkészítése) terén a jogászok monopolhelyzetet vagy kvázi monopolhelyzetet élveznek, illetve az

ügyvédi irodák kartellbe tömörülnek, akadályozva az árversenyt, aminek eredményeként Magyarországon nemzetközi összehasonlításban igen magas az ügyvédi költség. Ennek a vállalkozásindításra és az ingatlan-átruházásra gyakorolt visszatartó hatása tagadhatatlan. Célszerű és kívánatos az ügyvédi tevékenység szabályozásának liberalizálása, újabb szereplők belépésének lehetővé tétele, az ügyvédi irodák közötti verseny serkentése. Ennek adott esetben lehetnek versenypolitikai és versenyjogi vonatkozásai.

További kitörési pont lehet bizonyos szabályozási aszimmetriák és szűk keresztmetszetek kiküszöbölése. A szabályozásban meglévő aszimmetriák rontják a versenyképességet, mert a restriktívabb szabályozás a többi területen meglévő lehetőségek kiaknázását is nehezíti. Ilyen szabályozási aszimmetria az, hogy a vállalkozásindítás és az ingatlan-átruházás nemzetközi összehasonlításban alacsony időigénye magas eljárási költségekkel párosul. A rugalmas munkaerő-felvétellel kapcsolatos előnyök a munkaerő alkalmazásának és elbocsátásának csekélyebb rugalmassága miatt nem aknázhatók ki.

A hitelpiaci versenyt erősítené a hivatalos adónyilvántartás létrehozása és a magán adó-nyilvántartási rendszer hatókörének tágítása mind a vállalati, mind a magánügyfelek vonatkozásában.

Az adózás szabályozása terén Magyarországnak a nemzetközi élvonaltól való lemaradásában mind a fizetett adók és illetékek nagy száma, mind az adóbevallás számottevő időszükséglete jelentős szerepet játszik. Célszerű és kívánatos az adók számának csökkentése és az adórendszer egyszerűsítése.

A vállalkozások gyors és kevésbé költséges felszámolása a tőkék vállalatok közötti allokációt javítja, és a termelékenység-javulás lényeges forrása akkor, ha a megszűnő vállalatok helyét dinamikusan bővülő, magasabb termelékenységű cégek foglalják el. A piacról való kilépés révén olyan erőforrások szabadíthatók fel, amelyeket más cégek hatékonyabban hasznosíthatnak, ezért a piacról való kilépéssel kapcsolatos szabályozás is befolyásolja a versenyképességet. A vállalkozásössztönzés, a megfelelő csődtörvények és bizonyos szociális programok lényeges szerepet játszhatnak ebben, mert megkönnyítik a piacról való kilépéssel kapcsolatos problémák kezelését, ezáltal nem akadályozzák az erőforrások reallokációját. Olyan csődtörvényre van szükség, amely nem akadályozza meg a csődbe jutott vállalkozás számára az újrakezdést.

A gazdasági szabadság indexe komponenseit tekintve Magyarország helyezte a gazdaságba való állami beavatkozás (az államtól való függetlenség), a korrupció és informális gazdaság és a bank- és pénzügyek terén (pénzügyi szabadság) a legkedvezőtlenebb. Ebből csak olyan közhelyeszerű következtetések vonhatók le és ajánlások tehetők, hogy célszerű mérsékelni a

GDP-arányos államháztartási kiadásokat, folytatni kell az állami vállalatok privatizációját, beleértve a pénzintézetekét, és vissza kell szorítani a korrupciót.

A globalizációs indexek tekintetében Magyarország kedvezőbb helyzetben van a gazdasági globalizáció terén, mint a társadalmi és a politikai globalizációban. A gazdasági globalizációt illetően a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás terén Magyarország sikeresebb volt a különféle áramlások (külkereskedelem, külföldi működőtőke-befektetés, pénz- és tőkeáramlás) generálása és ösztönzése terén, mint a kereskedelempolitikai és egyéb korlátozások lebontásában. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi szféra túlnyomó hányada az Európai Közösség kompetenciájába tartozik, a magyar gazdaságirányítás közvetlen mozgásterére minimális. A társadalmi globalizáció mélyülésének lehetnek előnyös hatásai a gazdasági globalizációra, viszont a folyamatot a gazdaságirányítás nemigen tudja közvetlenül befolyásolni, különösen nem rövid távon. A politikai globalizáció erősítésének nincs közvetlen hatása a gazdasági globalizációra, illetve a gazdasági reálfolyamatokra, ezért e téren intézkedések nem javasolhatók.

A versenypolitika és a versenyjog az intézményi környezet, illetve intézményi minőség kiemelkedő fontosságú tényezője, előmozdítja és ösztönzi a versenyt és a versenyképességet. A versenypolitika prioritása azoknak a feltételeknek a megteremtése, amelyek a legnagyobb valószínűséggel biztosítják a verseny funkcionálását. Ez nemcsak a versenyre vonatkozó szabályozók érvényre juttatását, annak kikényszerítését jelenti, hanem a kormányzaton belül egy olyan általánosabb felügyeleti funkció ellátását, amelynek célja annak a biztosítása, hogy a jogszabályok és egyéb szabályozók (kereskedelempolitikai intézkedések, privatizáció, szellemi tulajdonjogok védelme, külföldi működőtőke-befektetések ösztönzése stb.) konzisztensek legyenek és mozdítsák elő a versenyt. Ebben a felfogásban a versenyhatóságnak a meglévő és a tervezett jogszabályokat a verseny érvényre jutása szempontjából kell vizsgálnia és véleményeznie. Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy a versenyhatóság átveszi a szabályozóhatóság szerepét.

Nincs tudomásunk arról, hogy a Gazdasági Versenyhivatalt megfelelőképpen bevonták volna a hazai szerkezeti reformok (államigazgatás, egészségügy, oktatás stb.) kidolgozásába, holott ezek legtöbbször, főleg azoknak, amelyek nagyobb szerepet szánnak a magántőkének és a versenynek, versenypolitikai és versenyjogi vonatkozásai is vannak.

Nemzetközi tapasztalatok alapján javasolható a versenytörvény szigorítása abban az értelemben, hogy a versenyjog megsértőit ne kizárólag pénzbüntetéssel sújtsák, hanem szabadságvesztéssel is, ennek nagyobb visszatartó ereje lenne.

4. Függelék

4.1.A Világbank Doing Business adatbázisának értelmezése

A **vállalkozásindítással** kapcsolatban a Világbank azt feltételezi, hogy a vállalkozás korlátolt felelősségű társaság. Ha többféle korlátolt felelősségű társasági forma van az adott országban, akkor a legelterjedtebbet választják. A vállalkozás az ország legnépesebb városában működik. A vállalkozás 100 százalékban hazai tulajdonban van, öt tulajdonosa van, közülük egyik sem jogi személy. Kezdőtőkéje a 2006. évi egy főre jutó GNI tízszerese (készpénzben teljesítve), termelő és/vagy kereskedelmi tevékenységet folytat (külkereskedelmi tevékenység nélkül; nem jövedéki adóköteles — dohány, alkohol — vagy egyéb speciális szabályozás alá eső termékekkel foglalkozik). Nem használ környezetkárosító eljárásokat. A vállalkozás bérlő a kereskedelmi telephelyét vagy irodáját, azaz nem tulajdonosa semmilyen ingatlan. Ezen túlmenően nem részesül beruházási ösztönzésben vagy egyéb speciális támogatásban. Foglalkoztatottainak száma 10 és 50 között van egy hónappal a vállalkozás indulása után. A foglalkoztatottak között nincs külföldi. Árbevétele eléri, illetve meghaladja az egy főre jutó GNI 100-szorosát. Társasági szerződése legalább 10 oldal.

További feltételezés, hogy minden eljárást maguknak az alapítók kell végrehajtaniuk, közvetítők nélkül, kivéve, ha a jogszabályok másképpen rendelkeznek. Ha a vállalkozások szakértők közvetítését veszik igénybe, akkor ezeket a lépéseket külön eljárásként fogják fel. Csak azokat az eljárásokat veszik figyelembe, amelyek mindegyik vállalkozásra vonatkoznak, az egyes területekre vonatkozó specifikus követelmények teljesítését nem.

Az időt naptári napokban mérik. Ennek megfelelően minden egyes eljárás minimális időkövetelménye egy nap. Bár az egyes eljárások egymással párhuzamosan futhatnak, nem kezdődhetnek meg ugyanazon a napon. Az eljárás akkor fejeződött be, amikor a vállalat megkapta a releváns dokumentumot (adószám stb.): Ha az eljárás gyorsítható pótlólagos ráfordítással, akkor a gyorsabb eljárást veszik figyelembe.

A költségeket az egyes országok egy főre jutó GNI-jének százalékában fejezik ki. A költségek minden hivatalos eljárás díját tartalmazzák.

A befizetett minimális tőkekövetelmény az az összeg amit a vállalkozónak bankban vagy közjegyzőnél kell letétbe helyeznie a cégbejegyzés előtt, illetve letétben kell tartania a bejegyzést követően még három hónapig. Ezt is az egyes országok egy főre jutó GNI-jének százalékában fejezik ki. Ha a

minimális tőkekövetelménynek csak egy részét kell befizetni az alapítás előtt, akkor ezt az összeget veszik figyelembe.

Az **engedélyek** az építési engedély beszerzésére vonatkoznak. Ez az építési beruházások esetében kiemelkedő fontosságú. Az indikátorok minden, a projekt engedélyeztetésével kapcsolatos dokumentum megszerzésének idő- és költségigényét írják le az építési ingatlan átruházásától kezdve a használatba vételi engedély kiadásáig. Az időszükségletet naptári napokban mérik. Itt is azt feltételezik, hogy minden egyes eljárás minimális időkövetelménye egy nap. Ha van gyorsabb eljárás, akkor itt is azt veszik figyelembe. A költségeket az egyes országok egy főre jutó GNI-jének százalékában fejezik ki. Csak a hivatalos eljárás költségeit veszik figyelembe.

A **munkaerő alkalmazásával** kapcsolatban a Világbank a munkaerő felvételének, elbocsátásának és foglalkoztatásának (munkaidő rugalmassága) a szabályozását és költségeit vizsgálja. A feltételezések szerint a munkavállaló egy 42 éves nem vezető beosztású, teljes munkaidőben foglalkoztatott férfi, aki ugyanannál a vállalatnál dolgozott 20 éven keresztül, fizetése megfelel az országos átlagnak, van egy háztartásbeli felesége két gyermekkel, teljes jogú állampolgár, az ország többségi népéhez tartozik, legnépesebb városában lakik és nem tagja a szakszervezetnek (hacsak nem kötelező). A munkáltató vállalat egy 201 főt foglalkoztató, kizárólag belföldi tulajdonban lévő feldolgozóipari korlátolt felelősségű társaság, az ország legnépesebb városában működik, minden jogszabályt betart de nem ad többletjuttatásokat dolgozóinak a törvényekben előírtánál.

A foglalkoztatás rugalmatlanságának indexe az alkalmazással kapcsolatos legfontosabb adminisztratív akadályokat összegzi. Három részindex átlaga, ahol a magasabb érték jelzi a rugalmatlanabb munkaerő-piaci feltételeket. A részindexek is több komponensből állnak. A három részindex a következő:

1. A munkaerő-felvétel nehézségének indikátora azt mutatja, hogy folyamatos feladatellátásra vonatkozó határozott időszakra szóló munkaszerződések lehetségesek-e, maximum milyen hosszúak a határozott időtartamra vonatkozó munkaszerződések, az először munkába álló pályakezdő minimálbére hogyan viszonyul az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott-értékhez.
2. A munkaórák rugalmatlansági mutatója 5 komponenst tartalmaz (az éjszakai és a hétvégi munkát nem korlátozzák-e, a heti munkaidő 5,5 naptól áll-e, a heti munkaidőt ki lehet-e terjeszteni 50 órára vagy többre a túlórákat is beleértve évi 2 hónapon keresztül a termelés szezonálisága miatt, a fizetett éves szabadság 21 munkanap vagy kevesebb-e).
3. A munkaerő-elbocsátás nehézségének mutatója 8 komponensből áll: létszámfelesleg esetében el lehet-e könnyen bocsátani a munkavállalót,

kell-e harmadik feleket, például a szakszervezetet, a minisztériumot stb. értesíteni egyéni illetve csoportos elbocsátások esetén, kell-e szakszervezeti stb. jóváhagyás az elbocsátáshoz, előírja-e törvény a képzést és az áthelyezést elbocsátás előtt, és léteznek-e elsőbbségi (sorrendi) szabályok leépítésekénél illetve munkaerő-felvételnél.

A nem bérjellegű munkaerőköltség indikátora azokat a társadalombiztosítási járulékokat és a bérre vonatkozó adókat (személyi jövedelemadó) méri, amelyeket a munkaerő elbocsátásával voltak kapcsolatosak a 2006. pénzügyi évben. Ezeket a költségeket az egyes országok egy főre jutó GNI-jének százalékában fejezik ki.

A munkaerő-elbocsátásának költségének indikátora az előre bejelentett felmondással kapcsolatos költségeket méri a hetibérben kifejezve.

Az **ingatlan-átruházás** esetén az ingatlan átruházása során valamennyi (a vevőt és az eladót terhelő) ügyintézési szükségletet figyelembe vesznek. Az időszükségletet naptári napokban mérik. Azt feltételezik, hogy a minimális időszükséglet egy nap. Egyszerre több eljárás futhat, de nem kezdődhetnek ugyanazon a napon. Ha egy eljárást pótlólagos költséggel gyorsíthatnak, akkor ezt veszik figyelembe. A költségeket az ingatlan értékének százalékában fejezik ki. Azt feltételezik, hogy ez az egyes országok egy főre jutó GNI-je 50-szeresének felel meg. Csak a hivatalos költségekkel számolnak. Az egyéb adókat (tőkenyereség-adó stb.) figyelmen kívül hagyják.

A **hitelhez történő hozzáférés** feltételeit a Világbank egy ún. jogi index segítségével méri. Ez azt mutatja, hogy a fedezettel kapcsolatos jogszabályok és a csődtörvények mennyire teszik lehetővé a hitelezést. Az index maximális értéke 10 pont, amit abban az esetben kap meg egy adott ország jogrendszere, ha valamennyi alább felsorolt előírás/jellemző szerepel a szabályozókban:

- A hitelfedezeti szerződésekben fedezetként általános, nem pedig specifikus vagyontárgyakat fogadnak el, az adósság leírása is specifikus, nem pedig általános.
- Bármely természetes vagy jogi személy adhat biztosítékot.
- A fedezetbe vont ingóságoknak is létezik egységes regisztere.
- A hitelfedezeti biztosíték elsőbbséget jelent csődön kívül is.
- Először a biztosított hitelezőket fizetik ki csőd vagy felszámolás esetén, utána következnek más felek (állam, munkavállalók stb.).
- A hitelezők birtokba vehetik a jelzálogot amennyiben a hitelfelvevő vállalkozás átalakulásba kezd;
- A vezetés nem vesz részt a csődbe ment vállalkozás újjászervezésben, azért egy felszámolóbiztos felel;
- A felek szerződésben egyetérthetnek a kikényszeríthetőség szabályaiban.

- A hitelezők a bíróságtól függetlenül korlátozás nélkül birtokba vehetik és el is adhatják a zálogtárgyat.

A hitelinformációs index a jogi indexhez hasonló, a hitelinformációhoz való hozzáférést és a hitelinformáció minőségét méri, amely magán vagy állami-közületi forrásból származik. A mutatószám maximális értéke 6 pont. Minél magasabb a mutató értéke, annál több hitelinformáció érhető el. Az alábbi elemek érnek egy-egy pontot:

- A jó és a rossz adós adatait egyaránt nyilvántartják és hozzáférhetővé teszik.
- Az adósnyilvántartás adatai személyekre és vállalkozásokra egyaránt vonatkoznak.
- Az adós-nyilvántartási rendszerben a pénzügyi intézményektől, a kereskedőktől és a közszolgáltatóktól származó adatok egyaránt hozzáférhetők.
- Az adósok adatai legalább 2 évre visszamenőleg elérhetők.
- Valamennyi, az egy főre jutó GNI 1 százalékát meg nem haladó kölcsönfelvétel adatai hozzáférhetők;
- A törvény erejénél fogva a kölcsönt felvevők megismerhetik az adósnyilvántartásban szereplő adataikat.

A **befektető-védelemmel** kapcsolatban a Világbank a kisebbségi részvénytulajdonosoknak a védelmére koncentrált. A befektető-védelem erősségének indexe a transzparens részvénytársasági működés (információk nyilvánosságra hozatalának szabályozása), az igazgatói felelősség és a részvényesi jogorvoslat indexének átlaga.

Az **adófizetéssel** kapcsolatos indikátorok azokat az adókat és kötelező hozzájárulásokat fejezik ki, amelyeket egy közepes méretű vállalkozásnak adott évben be kell fizetnie az államháztartásba. Emellett tartalmazzák az adó- és járulékfizetéssel kapcsolatos adminisztratív terheket. Az adók és illetékek a társasági nyereségadó, a munkaadó által fizetett társadalombiztosítási járulékokat, a munkabért terhelő adókat, valamint a tulajdonra vonatkozó adókat, a tulajdon átruházásával kapcsolatos adókat és illetékeket, az osztalékadót, az árfolyamnyereség-adót, a pénzügyi tranzakciókkal és a környezetvédelemmel kapcsolatos adókat és illetékeket ölelik fel függetlenül attól, hogy azokat a központi kormányzat vagy az önkormányzatok szedik be.

Az adófizetési indikátor a fizetett adók és illetékek számát, a fizetés módját, rendszerességét, az érintett hivatalok számát tartalmazza. Emellett itt veszik figyelembe a vállalkozások által fizetett fogyasztási jellegű adókat, amilyen az általános forgalmi adó. Ez utóbbiak nem érintik a vállalat jövedelmezőségét, viszont van adminisztratív vonzatuk. Ha a kis- és középvállalatok többsége elektronikus bevallást tesz és elektronikus fizetést hajt végre, akkor évi egy fizetéssel számolnak akkor is, ha az adófizetés rendszeres időközönként történik.

Az időt óra/évben regisztrálják. Az indikátor az adóbevallás elkészítésének és az adó befizetésének az időigényét fejezi ki a társasági nyereségadó, az áfa és a munkabért terhelő járulékok és adók tekintetében.

A teljes adórátája a vállalkozás által az indulást követő második évtől fizetendő adókat és járulékokat (a csökkentő tételekkel korrigálva) az üzemi eredmény százalékában fejezi ki. A 2008. évi világbanki adatbázis 2006. évi adatokat tartalmaz. Az adók és járulékok a társasági nyereségadót, a munkáltató által fizetendő társadalombiztosítási járulékokat és béradókat, a vagyonadókat és egyéb kis adókat (helyi adó, gépjárműadó stb.) foglalják magukba.

A **határokon átnyúló kereskedelem** indikátora az export és az importügyletek dokumentációs eljárás-, idő- és költségigényét méri.

A **jogérvényesítés, azaz a szerződések kikényszerítésének indexe** azt méri, hogy a szerződéses kapcsolatok mennyire jelentenek erős (üzleti) köteleket. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy a jogrendszer milyen hatékonysággal képes megoldani üzleti vitákat. Az időt naptári napokban fejezik ki. Az eljárás a bírósági kereset benyújtásának napján kezdődik és akkor fejeződik be, amikor a jogerős ítélet értelmében megtörténik a fizetés. A költségeket a követelés százalékában határozzák meg. Az a feltételezés, hogy a jogi eljárás költsége az egyes országok egy főre jutó GNI-je 200 százalékának felel meg. Csak a jogi eljárás hivatalos költségeit veszik figyelembe.

A **vállalkozások megszüntetése** kapcsán a Világbank az idő- és költségigényt, valamint a belföldi gazdasági szereplőkre kiterjedő csődeljárás kimenetelét számszerűsíti. Az időt naptári napokban mérik. Az eljárás időigényének meghatározásakor figyelembe veszik az érintettek időnyerő taktikáját. Az eljárási költségeket a vállalati vagyon értékének százalékában regisztrálják. A megtérülési ráta azt mutatja, hogy a csőd- vagy felszámolási eljárás eredményeként a hitelező a kinnlevősege hány százalékhoz jut hozzá.

4.2. Az IMD World Competitiveness Yearbook versenyképességi indexének értelmezése

Az Institute of Management Development 1989 óta folyamatosan publikálja versenyképességi évkönyvét. Jelenleg 55 ország adatait tartalmazza. Az országok megválasztásában két szempont játszott szerepet. Az egyik a világgazdaságra gyakorolt hatás, a másik a nemzetközi összehasonlítást lehetővé tevő statisztikai adatok elérhetősége. Az indexet több mint 300 kritérium alapján állítják össze, amelyeket az új ötletek, elméleti megközelítések és a globális gazdasággal kapcsolatos statisztikák megjelenésének függvényében folyamatosan felülvizsgálják és korszerűsíteneik. Az egyes országok versenyképességét a következő tényezők határozzák meg:

Gazdasági teljesítmény (79 kritérium): a hazai gazdaság makrogazdasági értékelése

- Belgazdaság
- Nemzetközi kereskedelem
- Külföldi beruházás
- Foglalkoztatás
- Árak

Kormányzati hatékonyság (72 kritérium): a kormányzati politikák versenyképességet előmozdító mértéke

- Közpénzügyek
- Fiskális politika
- Intézményi keretfeltételek
- Üzleti jogalkotás
- Szociális keretfeltételek

Üzleti hatékonyság (71 kritérium): a vállalkozásokat innovatív, profitábilis és felelős teljesítményre sarkalló nemzeti üzleti környezet mértéke

- Termelékenység és hatékonyság
- Munkaerőpiac
- Pénzügy
- Menedzsment gyakorlat
- Attitűdök és értékek

Infrastruktúra (101 kritérium): annak a mértéke, hogy az alap, a technológiai, a tudományos és a humán erőforrások megfelelnek az üzleti szféra igényeinek

- Alap infrastruktúra
- Technológiai infrastruktúra

- Tudományos infrastruktúra
- Egészségügy és környezet
- Oktatás

A négy fő kritérium alcsoportjait is tovább tagolják, de az alcsoportok nem feltétlenül azonos számú tényezőt tartalmaznak. A négy csoport öt alcsoportja azonos, azaz 5 százalékos súllyal szerepel az indexben.

A World Competitiveness Yearbookban különféle típusú adatok szerepelnek. A statisztikai mutatószámok („kemény” adatok) nemzetközi, nemzeti és regionális intézményektől és az IMD 50 partnerintézetétől származnak. Ezeket 127 kritériummal kapcsolatban használták a nemzetközi rangsor meghatározására. 77 statisztikai adat háttér-információként szolgál, a rangsor kialakításába nem vették be. A 127 „kemény” adat kétharmados súllyal szerepel az indexben. További 119 kritérium forrása empirikus adatfelvétel. Ezek súlya az indexben értelemszerűen egyharmados. A kérdőívet az indexben szereplő országok felső és középvezető válaszolták meg. A mintát úgy állították össze, hogy a válaszadók tükrözzék az egyes országok GDP-termelésének fő ágazati arányait. %5 országból 3700 kitöltött kérdőív érkezett.

4.3. A Heritage Foundation gazdasági szabadság indexének értelmezése

A gazdasági szabadság indexe 10 mérhető komponensből áll, mindegyik komponens valamilyen szabadságot tartalmaz. Az egyes komponensek további alcsoportokból állnak. Az index 0 és 100 közötti értékeket vehet fel. A 100 a maximális szabadságot jelenti. A 100-as érték arra utal, hogy a gazdasági környezet és a gazdaságpolitika, illetve a közpolitikák a legnagyobb mértékben támogatják a gazdasági szabadságot. A skála folyamatos, azaz tizedesjegyek is megengedettek.

A gazdasági szabadság 10 komponense egyenlő súllyal szerepel az indexben. Azért választották az egyenlő súlyozást, hogy elkerüljék az egyik vagy másik tényező felülsúlyozásával kapcsolatos torzításokat. Az index összállítói nem vizsgálták a gazdasági szabadság egyes komponensei közötti összefüggéseket

Az index tényezői

1. Szabályozás

A szabályozás az üzleti szabadsághoz kapcsolódik. Ez utóbbi azt a képességet jelenti, hogy könnyen és gyorsan lehet vállalkozást alapítani, működtetni és megszüntetni. A terhes, sok esetben felesleges vagy redundáns szabályozás az üzleti szabadság legnagyobb korlátja. Alkomponensei a következők:

- a vállalkozások működtetésének engedélyezési feltételei
- egy vállalkozás beindításához szükséges engedélyek megszerzésének nehézsége
- a bürokrácia korrupciója
- munkaerő-piaci szabályozások (heti munkaidő, fizetett szabadság és szülési szabadság hossza stb.)
- környezetvédelmi, fogyasztóvédelmi és munkaegészségügyi szabályozás
- a vállalatot terhelő egyéb szabályozás

2. Kereskedelempolitika

A kereskedelmi szabadság az áruk és szolgáltatások exportját és importját érintő vámok és mennyiségi korlátozások hiánya. Alkomponensei a következők:

- súlyozott átlagos vámszínvonal
- nem vámjellegű korlátok
- a vámhatóságok korrupciója

3. A kormányzat által az állampolgárokra helyezett pénzügyi terhek

A fiskális szabadság a kormányzati terhek indikátora a bevételek oldaláról, azaz az adóterheket számszerűsíti.

Alkomponensei a következők:

- a legmagasabb személyi jövedelemadó-kulcs
- a legmagasabb társasági nyereségadó-kulcs
- a kormányzati kiadások szintjének éves változása a GDP százalékában

4. Kormányzati beavatkozás a gazdaságba

A kormányzattól való szabadság az állam gazdasági szerepvállalásának mértékét mutatja. Ideális esetben az állam kizárólag valódi közjavakat nyújt a kiadások abszolút minimális szintjével.

Alkomponensei a következők:

- a kormányzati fogyasztás a GDP százalékában
- az állami tulajdon aránya
- az állami tulajdonból származó jövedelem aránya az összes állami jövedelemben
- az állam részesedése a termelésben

5. Monetáris politika

A monetáris szabadság az árstabilitás és az árellenőrzés mértékét mutatja. Mind az infláció, mind az árellenőrzés torzítja a piaci aktivitást. A szabad piac számára az ideális állapot a mikroökonómiai intervenció nélküli árstabilitás. Alkomponensei a következők:

- az 1995 és 2004 közötti inflációs ráta súlyozott átlaga

6. Tőkeáramlás és külföldi befektetések

A beruházási szabadság a tőke, beleértve a külföldi tőkét is szabad áramlását jelenti. Alkomponensei a következők:

- szabályozás
- a külföldi tulajdonosokra vonatkozó korlátozások az üzleti életben
- az ipari ágazatokra és a vállalatokra vonatkozó korlátozások a külföldi befektetők előtt
- a külföldi vállalatokra vonatkozó korlátozások és a rájuk vonatkozó teljesítménykövetelmények
- a kül- és belföldi vállalatok közötti jogi elbánásbeli különbség
- külföldiek földtulajdonlása
- a jövedelmek hazautalására vonatkozó korlátozások
- a tőketranzakciókra vonatkozó korlátozások
- a külföldi vállalatok helyi finanszírozási lehetőségei

7. Bank- és pénzügyek

A pénzügyi szabadság a bankbiztonságra és a bankrendszer állami ellenőrzéstől való függetlenségére utal. A bankok és más pénzügyi

intézmények állami tulajdona nem hatékony tehet, politikai kivételezésnek nincs helye a tőkepiacon. Alkomponensei a következők:

- állami tulajdon a pénzügyi szervezetekben
- üzletágak és fiókok nyitásának korlátai külföldi bankok számára
- a hitelek allokációjának kormányzati befolyásolása
- pénzügyi tevékenységet gátló kormányzati szabályozás
- bármely típusú pénzügyi szolgáltatás, értékpapír és biztosítás kínálatának szabadsága

8. Tulajdonjogok

A tulajdon szabadsága az egyén azon képességét jelenti, hogy felhalmozhat magántulajdont, amit világos törvények garantálnak, a törvények érvényre jutását az állam kényszeríti ki. Alkomponensei a következők:

- a jogrendszer mentessége a kormányzati befolyástól
- a szerződéseket definiáló kereskedelmi törvény
- a vitatott szerződések külföldi elbírálásának szankcionálása
- a kormányzat tulajdon-kisajátítási joga
- korrupció a törvényhozásban
- bírói döntések meghozatalának és/vagy végrehajtásának késlekedése
- jogilag garantált és védett magántulajdon

9. Korrupció, nem hivatalos gazdaság

A korrupciótól való szabadság az üzleti környezetben érzékelt korrupciót mutatja, beleértve a kormány jogi, igazságügyi és adminisztratív korrupciójának a szintjeit. Alkomponensei a következők:

- csempészet
- a szellemi tulajdon feletti kalózkodás a nem hivatalos gazdaságban
- informális piacokról származó mezőgazdasági termelés
- informális piacokról származó ipari termelés
- informális piaci szolgáltatás kínálat
- informális piaci szállítási kínálat
- munkaerő-kínálat az informális piacokon

10. Munkaügy, bérek, árak

A munka szabadsága a munkások és az üzleti szféra állami korlátozásoktól mentes interakciójának a mutatója. Alkomponensei a következők:

- minimumbér törvények
- az árak befolyásolás nélküli magán megállapításának szabadsága
- állami árellenőrzés
- az állami árellenőrzés mértéke
- az árakat befolyásoló állami támogatások

4.4. A KOF globalizációs indexe

A KOF globalizációs index összetevői

		Indexek és változók	Súly (százalék)
A.		Gazdasági globalizáció	36
	i	Áramlások	50
		A külkereskedelem a GDP %-ában	16
		A külföldi működőtőke-import a GDP %-ában	21
		A külföldi működőtőke-állomány a GDP %-ában	23
		A portfólió-beruházások a GDP %-ában	19
		Külföldiek által kapott jövedelmek a GDP %-ában	22
	ii	Korlátozások	50
		Az import előtti rejtett akadályok	24
		Átlagos vámtarifa-szint	28
		A nemzetközi kereskedelemre vonatkozó adók (a bevételek %-ában)	28
		A tőkemérlegre vonatkozó korlátozások	20
B.		Társadalmi globalizáció	38
	i	Személyes kontaktusok	29
		Kifelé menő telefonforgalom	14
		Transzferek (a GDP %-ában)	8
		Nemzetközi turizmus	27
		Külföldi lakosok (az összlakosság %-ában)	25
		Nemzetközi levelek (egy főre vetítve)	27
	ii	Információ-áramlások	35
		Internet hostok (1000 lakosra vetítve)	20
		Internet felhasználók (1000 lakosra vetítve)	24
		Kábeltelevízió (1000 lakosra vetítve)	20
		Újságok (1000 lakosra vetítve)	14
		Rádió (1000 lakosra vetítve)	23
	ii	Kulturális közelség	37
		A McDonalds éttermek száma (egy lakosra)	40
		IKEA-áruházak száma (egy lakosra)	40
		Könyvkereskedelem	20
C.		Politikai globalizáció	26
		Az országban található követségek száma	35
		Tagság nemzetközi szervezetekben	36
		Az ENSZ Biztonsági Tanácsa nemzetközi akcióiban való részvétel	29

Forrás: Dreher, Axel [2006]

4.4. Korrelációelemzés

Módszertan

Lineáris korrelációs együttható

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x}) \cdot (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum_{i=1}^N (y_i - \bar{y})^2}}$$

Ahol $-1 < r < 1$

Az r értékének abszolút értéke a kapcsolat szorosságát, előjele a kapcsolat irányát mutatja. Ha $r=0$ esetben a vizsgált változók korrelálatlanok, de nem függetlenek, csak annyi igaz, hogy köztük nincs lineáris kapcsolat, más lehet, hogy van.

Az eredmények nem értelmezhetők automatikusan ok-okozati összefüggésként, mivel nem határozható meg, hogy melyik a függő és melyik a független változó, csak a regresszió-elemzésnél különböztetjük meg a függő és független változókat.

Az eredmények:

I. A Világbank Doing Business adatbázis

1. Ease of Doing Business Rank és GNI per capita_Atlas_USD

E két változó között szignifikáns, közepes negatív kapcsolat van $r=-0,633$, $\text{sig.}=0,000$ (2.táblázat).

1. táblázat
Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Ease of Doing Business Rank	89,5000	51,52831	178
GNI per capita_Atlas_USD	8870,55 23	14405,101 63	172

2. táblázat
Correlations

		Ease of Doing Business Rank	GNI per capita Atlas_USD
Ease of Doing Business Rank	Pearson Correlation	1	-,633(**)
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	178	172
GNI per capita_Atlas_USD	Pearson Correlation	-,633(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	172	172

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

2. Ease of Doing Business Rank és GNI per capita_PPP_USD

E két változó között szignifikáns, erős negatív kapcsolat van. $r=-0,726$, $\text{sig.}=0,000$ (4.táblázat)

3. táblázat

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Ease of Doing Business Rank	89,5000	51,52831	178
GNI per capita_PPP_USD	11275,2813	12044,72887	160

4. táblázat
Correlations

		Ease of Doing Business Rank	GNI per capita_PPP_USD
Ease of Doing Business Rank	Pearson Correlation	1	-,726(**)
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	178	160
GNI per capita_PPP_USD	Pearson Correlation	-,726(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	160	160

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

3. Ease of Doing Business Rank és FDI stock_million USD_2006

E két változó közt szignifikáns, közepes negatív kapcsolat van. $r=-0,396$, $\text{sig.}=0,000$ (6.táblázat)

5. táblázat
Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Ease of Doing Business Rank	89,5000	51,52831	178
FDI stock_million USD_2006	66967,6743	197190,61716	175

6. táblázat
Correlations

		Ease of Doing Business Rank	FDI stock_million USD_2006
Ease of Doing Business Rank	Pearson Correlation	1	-,396(**)
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	178	175
FDI stock_million USD_2006	Pearson Correlation	-,396(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	175	175

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

4. Ease of Doing Business Rank és Lakosság_millió fő

E két változó közt nincs szignifikáns kapcsolat / $\text{sig.}>0,01$ /(8.táblázat)

7. táblázat
Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Ease of Doing Business Rank	89,5000	51,52831	178
Lakosság_millió fő	35,7191	132,03280	176

8. táblázat
Correlations

		Ease of Doing Business Rank	Lakosság_millió fő
Ease of Doing Business Rank	Pearson Correlation	1	,005
	Sig. (2-tailed)		,949
	N	178	176
Lakosság_millió fő	Pearson Correlation	,005	1
	Sig. (2-tailed)	,949	
	N	176	176

5. Ease of Doing Business Rank és FDI millió dollár/fő

E két változó közt szignifikáns, közepes erősségű, negatív kapcsolat van. $r = -0,354$, $\text{sig.} = 0,000$ (10.táblázat)

9.táblázat
Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Ease of Doing Business Rank	89,5000	51,52831	178
FDI millió dollár/fő	,00625097	,017542665	173

10. táblázat
Correlations

		Ease of Doing Business Rank	FDI millió dollár/fő
Ease of Doing Business Rank	Pearson Correlation	1	-,354(**)
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	178	173
FDI millió dollár/fő	Pearson Correlation	-,354(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	173	173

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

II. A Heritage Foundation gazdasági szabadság indexe

11. táblázat
Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Score2007	60,5650	11,37378	157
Government	70,1522	18,71651	157
Property rights	45,6051	24,18777	157
Corruption	41,2357	22,01606	157
GNI per capita_Atlas_USD	9513,33 97	14838,681 49	156
GNI per capita_PPP_USD	11529,0 132	12236,870 79	152
FDI millió dollár/fő	,005801 99	,01715719 3	159

12. táblázat
Correlations

		Score 2007	Government	Property rights	Corruption	GNI per capita_Atlas_USD	GNI per capita_PPP_USD	FDI millió USD/fő
Score2007	Pearson Correlation	1	,064	,843(**)	,780(**)	,656(**)	,719(**)	,463(*)
	Sig. (2-tailed)		,424	,000	,000	,000	,000	,000
	N	157	157	157	157	150	147	153
Government	Pearson Correlation	,064	1	,245(**)	,357(**)	-,450(**)	-,469(**)	-,134
	Sig. (2-tailed)	,424		,002	,000	,000	,000	,100
	N	157	157	157	157	150	147	153
Property rights	Pearson Correlation	,843(**)	,245(*)	1	,890(**)	,780(**)	,826(**)	,490(*)
	Sig. (2-tailed)	,000	,002		,000	,000	,000	,000
	N	157	157	157	157	150	147	153
Corruption	Pearson Correlation	,780(**)	,357(*)	,890(**)	1	,866(**)	,892(**)	,525(*)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	N	157	157	157	157	150	147	153
GNI per capita_Atlas_USD	Pearson Correlation	,656(**)	-,450(*)	,780(**)	,866(**)	1	,950(**)	,643(*)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	150	150	150	150	156	152	156
GNI per	Pearson	,719(**)	-	,826(**)	,892(**)	,950(**)	1	,643(*)

capita_PP P_USD	Correlation)	,469(* *)))))	*)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	147	147	147	147	152	152	152
FDI millió dollár/fő	Pearson Correlation	,463(**)	-,134	,490(**)	,525(**)	,643(**)	,643(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,100	,000	,000	,000	,000	
	N	153	153	153	153	156	152	159

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

(a 12. táblázatból, amely a Heritage Foundation adatbázis kiválasztott adatainak korrelációs-mátrixa, szövegesen csak az egyes kiemelt változók **Score 2007** változóval megfigyelhető kapcsolatát emelem ki)

1. Score2007 és Government

E két változó között nincs lineáris kapcsolat. $r=0,064$, $\text{sig.}=0,424$ (12.táblázat)

2. Score2007 és Property rights

E két változó között szignifikáns, erős, pozitív kapcsolat van. $r=0,843$, $\text{sig.}=0,000$. (12.táblázat)

3. Score2007 és Corruption

E két változó között szignifikáns, erős, pozitív kapcsolat van. $r=0,780$, $\text{sig.}=0,000$. (12.táblázat)

4. Score2007 és GNI per capita_Atlas_USD

E két változó között szignifikáns, közepes, pozitív kapcsolat van. $r=0,656$, $\text{sig.}=0,000$. (12.táblázat)

5. Score2007 és GNI per capita_PPP_USD

E két változó között szignifikáns, erős, pozitív kapcsolat van. $r=0,719$, $\text{sig.}=0,000$. (12.táblázat)

6. Score2007 és FDI millió dollár/fő

E két változó között szignifikáns, közepes, pozitív kapcsolat van. $r=0,463$, $\text{sig.}=0,000$. (12.táblázat)

Fontos tapasztalat a 12-es korrelációs táblából, hogy egy esetleges többváltozós regressziós modell építése esetén, ha a Score2007 változót függő, a többi pedig függetlenként/magyarázóként értelmeznénk, akkor a függő változók közötti magas korrelációs értékek miatt fellépő multikollinearitás bizonytalaná tenné a modellünket (F-teszt szignifikáns lenne, t-teszt nem).

II. World Competitiveness Yearbook

13. táblázat
Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Összpontszám	28,1818	16,07746	55
Gazdasági teljesítmény	28,0000	16,02082	55
Kormányzati hatékonyság	28,0000	16,02082	55
Üzleti hatékonyság	28,0000	16,02082	55
GNI per capita_Atlas_USD	21303,6 727	18745,384 65	55
GNI per capita_PPP_USD	22542,2 222	12763,948 44	54
FDI millió dollár/fő	,014244 56	,02707718 0	55

14. táblázat
Correlations

		Összpontszám	Gazdasági teljesítmény	Kormányzati hatékonyság	Üzleti hatékonyság	GNI per capita_Atlas_USD	GNI per capita_PPP_USD	FDI millió dollár/fő
Összpontszám	Pearson Correlation	1	,786(**)	,921(**)	,935(**)	-,744(**)	,748(**)	-,521(*)
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	55	55	55	55	55	54	55
Gazdasági teljesítmény	Pearson Correlation	,786(**)	1	,652(**)	,684(**)	-,505(**)	,515(**)	-,442(*)
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,001
	N	55	55	55	55	55	54	55

Kormányzati hatékonyság	Pearson Correlation	,921(**)	,652(**)	1	,893(**)	-,657(**)	,635(**)	-,481(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	55	55	55	55	55	54	55
Üzleti hatékonyság	Pearson Correlation	,935(**)	,684(**)	,893(**)	1	-,684(**)	,660(**)	-,517(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	N	55	55	55	55	55	54	55
GNI per capita_Atlas_U SD	Pearson Correlation	-,744(**)	-,505(**)	-,657(**)	-,684(**)	1	,940(**)	,603(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	55	55	55	55	55	54	55
GNI per capita_PPP_U SD	Pearson Correlation	-,748(**)	-,515(**)	-,635(**)	-,660(**)	,940(**)	1	,658(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	54	54	54	54	54	54	54
FDI millió dollár/fő	Pearson Correlation	-,521(**)	-,442(**)	-,481(**)	-,517(**)	,603(**)	,658(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,000	,000	,000	,000	
	N	55	55	55	55	55	54	55

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

A 14. táblázatból, amely a WCY munkalap kiválasztott adatainak korrelációs-mátrixa, szövegesen csak az egyes kiemelt változók **Összpontszám** változóval megfigyelhető kapcsolatát emelem ki)

1. Összpontszám és Gazdasági teljesítmény

E két változó között szignifikáns, erős, pozitív kapcsolat van. $r=0,786$, $sig.=0,000$. (14.táblázat)

2. Összpontszám és Kormányzati hatékonyság

E két változó között szignifikáns, erős, pozitív kapcsolat van. $r=0,921$, $sig.=0,000$. (14.táblázat)

3. Összpontszám és Üzleti hatékonyság

E két változó között szignifikáns, erős, pozitív kapcsolat van. $r=0,935$, $sig.=0,000$. (14.táblázat)

4. Összpontszám és GNI per capita_Atlas_USD

E két változó között szignifikáns, erős, negatív kapcsolat van. $r=-0,744$, $\text{sig.}=0,000$. (14.táblázat)

5. Összpontszám és GNI per capita_PPP_USD

E két változó között szignifikáns, erős, negatív kapcsolat van. $r=-0,748$, $\text{sig.}=0,000$. (14.táblázat)

6. Összpontszám és FDI millió dollár/fő

E két változó között szignifikáns, közepes, negatív kapcsolat van. $r=-0,521$, $\text{sig.}=0,000$. (14.táblázat)

A tapasztalat a 14-es korrelációs táblából hasonló mint a 12-esből. A multikollinearitás itt is fellépne.

Borsi Balázs [2005] a szabályozás és a fejlettségi szint (egy főre jutó GNI) közötti kapcsolatot a Doing Business és a Transparency International adatbázisában egyaránt szereplő 100 ország példáján vizsgálta. Összesen 20 mérőszám segítségével kívánta magyarázni az egy főre jutó GNI nagyságában meglévő különbségeket az egyes országok között. Feltételezése szerint ha egy többváltozós lineáris regressziós egyenlet érdemi kapcsolatot mutat ki a GNI és a 20 változó között, akkor – ha közvetve is, de – statisztikailag igazolható a Világbank és a Transparency International által összegyűjtött, szabályozási gyakorlatot jellemző mérőszámok és a versenyképesség közötti kapcsolat.

Első lépésben – a regresszió szempontjából könnyebb kezelhetőség megteremtése és a változók közt meglévő erős lineáris korreláció kiszűrése céljából – a 20 független változóból 6 főkomponenst képezett. Ezek viszonylag jól elkülönítették a változókat és az összes szórás 68 százalékát megmagyarázták, ami elfogadható eredmény: A főkomponensek a következők:

- Az első főkomponens leginkább a korrupciós index, a vállalkozás indításához szükséges ügyintézés szám, az elbocsátási költségek, a jogi index, az átlátható részvénytársasági működés index, a szerződésteljesítés kikényszerítésének ügyintézési igénye, a vállalkozás megszüntetésének időigénye, és a kivonulási ráta mérőszámokat tartalmazza, és az összes változóban meglévő teljes szórás mintegy 33 százalékát magyarázza.
- A második főkomponens főleg a hitelinformációs indexet és az adónyilvántartási rendszer lefedettségének mérőszámát sűríti, a változók szórásának 9 százalékát magyarázva.

- A harmadik főkomponens legjobban a vállalkozás indításának időigénye, a szerződés szerződésteljesítés kikényszerítésének időigénye és költsége mutatókkal korrelál, s az összes szórás mintegy 8 százalékát magyarázza.
- A negyedik főkomponens legmarkánsabban a foglalkoztatás rugalmatlanságának indexét, az ingatlanbejegyzés időigényét és a hitelhez szükséges fedezet megszerzésének költségigényét fedeti, s a teljes szórás 7 százalékára ad magyarázatot.
- Az ötödik főkomponens főleg a „bürokrácia” költségelemeivel korrelál: a vállalkozásindításhoz szükséges költség, az ingatlanátírási költség és a vállalkozás megszüntetésének költsége mutatókkal, 6%-ot magyarázva az összes szórásból.
- A hatodik főkomponens leginkább az ingatlanátíráshoz szükséges ügyintézés darabszámával korrelál, s 5 százalékot magyaráz meg a teljes szórásból.

A hat főkomponenst lineáris regressziós modellekbe építette. Az ötödik főkomponens kihagyásával az alábbi egyenlet jól magyarázza az egyes országok közötti fejlettségbeli különbségeket:

$$GNI_i = 8187 - 5869 p_{1i} + 5113 p_{2i} - 2601 p_{3i} - 2048 p_{4i} - 2373 p_{6i}$$

$$(t) \quad (11,8) \quad (-8,4) \quad (7,4) \quad (-3,7) \quad (-2,9) \quad (-3,4)$$

A *GNI* az egy főre jutó nemzeti jövedelem, a p_1 - p_6 változók pedig a főkomponensek.

A fenti egyenlet t-statisztikáinak az értékei Borsi Balázs [2005] számításai szerint alacsony szignifikanciaszint mellett magasak. A becsült regresszió determinációs együtthatója 0,794, vagyis a vizsgált 100 ország esetében a hat főkomponens az egy főre eső *GNI* adatok szórásának csaknem négyötödét megmagyarázza. Ez keresztmetszeti adatok esetében igen jó illeszkedés.

5. Irodalomjegyzék

Borsi Balázs [2005]: A vállalalkozási környezet és a hazai versenyképesség. Európai Tükör, 10. évf. 11. szám, november, 61-77. oldal.

Blank, Malin – Persson, Anna M. [2004]: The Swedish food retail market: An econometric analysis of the competition on local food retail markets. – <http://www.diva-portal.org/liu/abstract.xsql?dbid=2521>

Brown, Kevin – Eaglesman, Jean [2001]: The push for productivity. Financial Times, augusztus 13.

Carlton, Dennis W. – Perloff, Jeffrey M. [2003]: Modern piacelmélet. Panem, Budapest.

CESifo [2006]: Report on the European Economy 2006. Chapter 5 Mergers and Competition Policy in Europe, 101-1126. oldal.

Dreher, Axel [2006]: Does Globalization Affect Growth? Empirical Evidence from a New Index, Applied Economics 38, 10: 1091-1110.

EBRD [2002]: Transiiton Report. Agriculture and ruraltransition. London, 220 oldal.

IMD Institute of Management Development [2007]: World Competitiveness Yearbook.

IMF [2005]: World Economic Outlook 2005 szeptember, Chapter 3. Buliding Institutions. 125-160. oldal. Washington, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/02/index.htm>

Kane, Tim - Holmes, Kim R. - O'Grady, Mary Anastasia [2007]: 2007 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, 408 oldal.

<http://www.heritage.org/research/features/index/userdata.cfm?fn=enIND>

Kaufman D. – Kray, A. – Zoido-Lobaton, P. [1999a]: Aggregating Governance Indicators, World Bank Policy Research Working Paper No. 2195 <http://go.worldbank.org/IZ1AQ2QG70>

Kaufman D. – Kray, A. – Zoido-Lobaton, P. [1999b]: Governance Matters World Bank Policy Research Working Paper No. 2196 <http://go.worldbank.org/EBQKMQCJ81>

Knack, Stephan. – Keefer, Philip. [1995]: Institutions and Economic Performance: Cross Country Tests Using Alternative Institutional Measures. Economics and Politics, vol. 7, No. 3, November

Losoncz, Miklós [2002]: A termelékenység alakulása és hajtóerői a kilencvenes években nemzetközi összehasonlításban. Külgazdaság, XLVI. évf., 3. szám, 58–76. oldal.

Losoncz, Miklós [2004]: Versenyképességünk az Unióban. A lehetőségek kihasználása a cél. Cégvezetés, 2004. június, 92–96. oldal.

Matthes, Jürgen [2006]: Rankings of international competitiveness in comparison CESifo Forum No. 1., p. 49.

Muraközy Balázs [2007]: A nagy ugrás. Magyar Narancs, XIX. évfolyam, 41. szám, október 11., 52-53. oldal.

OECD [2003]: Institutions and Development. A critical review. (author: Johannes Jütting) OECD Development Centre.
<http://www.oecd.org/dataoecd/19/63/4536968.pdf>

Transparency International [2007]: Global Corruption Report. Cambridge University Press, Cambridge, 429 oldal.

Türei Sándor [2007]: Leszakad-e Európa végérvényesen az Egyesült Államoktól? Pd.D. értekezés, Kézirat, Budapest, 170 oldal.

UNCTAD [2004]: Competition, Competitiveness and Development: Lessons from Developing Countries. New York and Geneva, 2004, 331 oldal.
<http://www.unctad.org/Templates/webflyer.asp?docid=4836&intItemID=1397&lang=1&mode=downloads>

Vartia, Penti — Nikimaa, Timo [2004]: What Competitiveness Comparisons Tell Us? Finnish Economy and Society No. 4., pp. 74-79.

World Bank [2002]: Building Institutions for Markets. World Development Report 2002. <http://www.worldbank.org/wdr/2001/fulltext/fulltext2002.htm>

World Bank [2006]: Doing business Indicators. Why aggregate and how to do it. Washington, pp. 5.
<http://www.google.hu/search?hl=hu&q=Doing+Business+indicators+Why+to+aggregate&btnG=Google+keres%C3%A9s&meta=>

World Bank [2007a]: Doing Business <http://www.doingbusiness.org/>

World Bank [2007b]: Governance & Anti-Corruption
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/WBI/EXTWBIGOVANTCOR/0,,menuPK:1740542~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:1740530,00.html>

World Economic Forum [2006]: The Global Competitiveness Report 2006-2007. Creating an Improved Business Environment. Geneva, 570 oldal. Szerk.: Augusto Lopez-Claros.